

ГОЛОВНИЙ РЕДАКТОР:

Васильєва Наталя Костянтинівна, доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри інформаційних систем і технологій, Дніпровський державний аграрно-економічний університет

ЗАСТУПНИК ГОЛОВНОГО РЕДАКТОРА:

Вініченко Ігор Іванович, доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри економіки, Дніпровський державний аграрно-економічний університет

ЧЛЕНИ РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ:

Андрющенко Катерина Анатоліївна, доктор економічних наук, доцент, професор кафедри економіки та підприємництва, ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Ваїма Гетьмана»

Безус Роман Миколайович, доктор економічних наук, професор, професор кафедри маркетингу, Дніпровський державний аграрно-економічний університет

Гончаренко Оксана Володимирівна, доктор економічних наук, професор, професор кафедри економіки, Дніпровський державний аграрно-економічний університет

Катан Людмила Ігорівна, доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри фінансів, банківської справи та страхування, Дніпровський державний аграрно-економічний університет

Козловський Сергій Володимирович, доктор економічних наук, професор, професор кафедри підприємництва, корпоративної та просторової економіки, Донецький національний університет імені Василя Стуса (м. Вінниця)

Кураташвілі Альфред Анзоревич (Тбілісі, Грузія), доктор економічних, філософських і юридичних наук, професор в галузі суспільних наук, професор Грузинського технічного університету в області Публічного права (Факультет Права і Міжнародних відносин), науковий керівник Інституту Бізнесу і Права факультетів Права і Міжнародних відносин і Бізнестехнологій ГТУ, завідувач відділом економічної теорії Інституту економіки імені П.Гугушвілі Тбіліського державного університету імені Іване Джавахішвілі

Лозинський Дмитро Леонідович, кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри обліку і аудиту, Державний університет «Житомирська політехніка»

Павлова Галина Євгенівна, доктор економічних наук, професор, професор кафедри обліку, оподаткування та управління фінансово-економічною безпекою, Дніпровський державний аграрно-економічний університет

Самойленко Алла Олександрівна, кандидат економічних наук, доцент кафедри менеджменту та туристичного бізнесу, Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара

Сардак Сергій Едуардович, доктор економічних наук, доцент, в.о. завідувача кафедри економіки, підприємництва та управління підприємствами, Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара

Пантелеєва Наталія Миколаївна, доктор економічних наук, кандидат технічних наук, доцент, доцент кафедри фінансів та банківської справи, Черкаський навчально-науковий інститут Державного вищого навчального закладу «Університет банківської справи»

Трусова Наталя Вікторівна, доктор економічних наук, професор, професор кафедри фінансів, банківської справи та страхування Таврійського державного агротехнологічного університету, Таврійський державний агротехнологічний університет

Халатур Світлана Миколаївна, доктор економічних наук, професор, професор кафедри фінансів, банківської справи та страхування, Дніпровський державний аграрно-економічний університет

Череп Олександр Григорович, доктор економічних наук, доцент, професор кафедри економіки, Запорізький національний університет

Чирва Ольга Григорівна, доктор економічних наук, професор, професор кафедри маркетингу, менеджменту та управління бізнесом, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

Шабатура Тетяна Сергіївна, кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри економічної теорії і економіки підприємства, Одеський державний аграрний університет

ВІДПОВІДАЛЬНИЙ СЕКРЕТАР: Кучеренко Г. Б.

Передрукування дозволяється лише за згодою редакції. Відповідальність за добір і викладення фактів несуть автори. Редакція не завжди поділяє позицію авторів публікацій. За зміст та достовірність реклами несе відповідальність рекламодавець.

Свідоцтво KB № 23728-13568ПП від 27.12.2018 року
ISSN 2306-6792

Передплатний індекс: 21847

Засновники:

Дніпровський державний
аграрно-економічний університет,
ТОВ "ДКС Центр"

Видавець:

ТОВ "ДКС Центр"

Адреса редакції:

04112, м. Київ, вул. Дорогожицька, 18, к. 29

Телефон: (044) 223-26-28, (044) 537-14-33

Телефон/факс: (044) 458-10-73

www.agrosvit.info

E-mail: economy_2008@ukr.net

Журнал засновано у січні 2001 року. Виходить 2 рази на місяць.

№ 1 січень 2020 р.

У НОМЕРІ:

Дробязко С. І.

Удосконалення методології бухгалтерського обліку власного капіталу підприємств 3

Халатур С. М., Дубович О. В., Кононович А. О.

Формування та розвиток системи управління грошовими потоками сільськогосподарського підприємства в умовах фінансової нестабільності 9

Меліхова Т. О., Корнева Л. В.

Удосконалення методичних підходів до внутрішнього контролю нарахування заробітної плати для підвищення економічної безпеки підприємства 17

Денисенко М. П., Захарова Ю. І.

Заходи підвищення прибутковості підприємства 24

Пильнова В. П.

Розвиток логістичної інфраструктури у водному господарстві 29

Селіщев С. В.

Оцінка ризику контролю при аудиті безперервності на базі визначення ефективності функціонування внутрішнього аудиту підприємства 37

Ситник І. П.

Стратегія трансформаційного розвитку платіжних систем у сучасних координатах парадигми оновленої платіжної системи України 42

Любар О. О.

Облікове забезпечення управління розрахунками з контрагентами за товарними операціями 48

Головчук Ю. О., Середницька Л. П.

Маркетингова товарна політика — інструмент підвищення конкурентоспроможності підприємства 61

Мельник О. І., Кушова Т. О.

Формування фінансової стратегії підприємства 69

Лаготюк В. О.

Особливості формування стратегії забезпечення конкурентоспроможності підприємств галузі птахівництва залежно від купівельної спроможності споживачів 77

Остропольська Є. В., Ашиткова Я. В.,

Черенкова В. Е., Гонтар Я. П.

Державна політика формування інтелектуального капіталу як інструментарій розвитку інноваційно-інтелектуальної сфери 83

Смирнова С. М., Глухий А. В.

Землеустрій на позиціях збереження родючості ґрунту 88

Орликовський М. О., Гришковець В. В.,

Зелінський Р. С., Мордюк В. В.

Управління прибутком підприємства як умова його ефективного функціонування 96

Журнал включено до Переліку наукових фахових видань України з ЕКОНОМІЧНИХ НАУК (Категорія «Б»).
Наказ Міністерства освіти і науки України
№ 975 від 11.07.2019 р.

Спеціальності — 051, 071, 072, 073, 075, 076, 292

ІНДЕКСАЦІЯ ВИДАННЯ В НАУКОМЕТРИЧНИХ БАЗАХ:
Index Copernicus (IC); SIS; Google Scholar.

Рекомендовано до друку

Вченою радою Дніпровського державного аграрно-економічного університету 16.01.2020 р.

Підписано до друку 16.01.20 р.

Формат 60х84 1/8, Ум. друк. арк. 13. Наклад — 1000 прим.
Папір крейдований, друк офсетний. Замовлення № 1601/1

© АгроСвіт, 2020

CONTENTS:

Drobyazko S.	
IMPROVEMENT OF THE COMPANY'S OWN CAPITAL ACCOUNTING METHODOLOGY	3
Khalatur S., Dubovych O., Kononevych A.	
FORMATION AND DEVELOPMENT OF THE CASH FLOW MANAGEMENT SYSTEM OF THE AGRICULTURAL ENTERPRISE IN CONDITIONS OF FINANCIAL INSTABILITY	9
Melikhova T., Korneva L.	
IMPROVEMENT OF METHODOLOGICAL APPROACH TO INTERNAL CONTROL OF PAYROLL CALCULATION FOR COMPANY ECONOMIC SECURITY ENHANCEMENT	17
Denysenko M., Zakharova Yu.	
RESERVES FOR INCREASING THE PROFITABILITY OF THE ENTERPRISE	24
Pylnova V.	
DEVELOPMENT OF LOGISTICAL INFRASTRUCTURE IN AQUATIC MANAGEMENT	29
Selishchev S.	
ASSESSMENT OF THE RISK OF CONTROL IN THE CONTINUITY AUDIT BASED ON DETERMINING THE EFFECTIVENESS OF THE INTERNAL AUDIT OF THE ENTERPRISE	37
Sytynk I.	
STRATEGY OF TRANSFORMATION DEVELOPMENT OF PAYMENT SYSTEMS IN MODERN COORDINATES OF THE PARADIGM OF THE UPDATED PAYMENT SYSTEM OF UKRAINE	42
Liubar O.	
ACCOUNTING SUPPORT FOR MANAGEMENT OF PAYMENTS WITH COUNTERPARTIES FOR COMMODITY TRANSACTIONS	48
Y. Holovchuk, L. Serednytska	
MARKETING COMMODITY POLICY SUCH AS IMPROVEMENT TOOL COMPETITIVENESS OF THE ENTERPRISE	61
Melnyk O., Kushchova T.	
ENTERPRISE FINANCIAL STRATEGY FORMATION	69
Lagotyuk V.	
PECULIARITIES OF FORMATION THE STRATEGY COMPETITIVENESS ENSURING OF POULTRY INDUSTRY ENTERPRISES DEPENDING ON THE PURCHASING POWER OF POULTRY PRODUCTS CONSUMERS	77
Ostropolska Y., Ashytкова Y., Cherenkova V., Hoptar Y.	
STATE POLICY OF FORMATION OF INTELLECTUAL CAPITAL AS A DEVELOPMENT TOOL OF INNOVATION AND INTELLECTUAL SPHERE	83
Smyrnova S., Tlustyj A.	
LAND DEVICE ON POSITIONS OF SOIL FERTILITY SAVING	88
Orlykovsky M., Grishkovets V., Zelinsky R., Morduk V.	
ENTERPRISE PROFIT MANAGEMENT AS A CONDITION FOR ITS EFFECTIVE FUNCTIONING	96

ДО УВАГИ АВТОРІВ!

ВИМОГИ ДО СТРУКТУРИ ТА ОФОРМЛЕННЯ МАТЕРІАЛУ

- У статті з лівого боку має стояти індекс УДК (реєстр – «ВСЕ ПРОПИСНЫЕ»).
- Ініціали та прізвище автора. Через кому після ПІБ зазначається науковий ступінь, вчене звання, посада, науковий заклад (мовою статті та англійською мовою).
- Назва статті (реєстр – «Как в предложениях») мовою статті та англійською мовою.
- Анотація мовою статті та англійською мовою.
- Ключові слова (5—8 слів) мовою статті та англійською мовою.
- Текст статті.
- У статті повинні міститись (із виділенням у тексті) такі елементи: постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями; аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття; формулювання цілей статті (постановка завдання); виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів; висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі; список використаних джерел.
- Згідно нових правил, які враховують вимоги міжнародних систем цитування, автори статей повинні давати список літератури в двох варіантах: один на мові оригіналу і окремим блоком той же список літератури (**References**) в романському алфавіті (**harvard reference system**), повторюючи в ньому всі джерела літератури, незалежно від того, чи є серед них іноземні.
- Обсяг рукопису — 25—35 тис. знаків, включаючи рисунки, таблиці.
- Стаття повинна бути виконана у форматі A-4 текстового редактора Microsoft Word for Windows (шрифт – Times New Roman) у вигляді файлу з розширенням.doc або.rtf для Microsoft Word (версія 97-2003). Файли статті обов'язково повинні бути збережені в форматі.doc або.rtf.
- Ілюстративний матеріал повинен бути поданий чітко і якісно у чорно-білому вигляді. Посилання на ілюстрації в тексті статті обов'язкові. Рисунки, виконані у MS Word, потрібно згрупувати; вони повинні бути єдиним графічним об'єктом. Для рисунків, зроблених в програмі Excel, потрібно додатково до статті відправити файл Excel (2003).
- Формули виконуються за допомогою вбудованого редактора формул MS Equation і нумеруються з правого боку.

Редакція залишає за собою право на незначне редагування і скорочення, а також літературне виправлення статті (зі збереженням головних висновків та стилю автора). Надані матеріали не повертаються.

УДК 657.471.12:331.214.72

С. І. Дробязко,

д. е. н., доцент, доцент кафедри фінансів та обліку,

Відкритий міжнародний університет розвитку людини "Україна", м. Київ

ORCID ID: 0000-0003-2022-0126

DOI: 10.32702/2306-6792.2020.1.3

УДОСКОНАЛЕННЯ МЕТОДОЛОГІЇ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ ВЛАСНОГО КАПІТАЛУ ПІДПРИЄМСТВ

S. Drobyazko,

Doctor of Economic Sciences, Associate Professor, Associate Professor Department

of Finance and Accounting, Open University of Human Development "Ukraine", Kyiv, Ukraine

IMPROVEMENT OF THE COMPANY'S OWN CAPITAL ACCOUNTING METHODOLOGY

У статті розглянуто особливості організації обліку власного капіталу в умовах законодавчих змін та процесу гармонізації українського облікового законодавства до вимог міжнародного. Доведено, що у сучасних умовах господарювання роль обліку власного капіталу зводиться до забезпечення управління власністю в адекватних оцінках. Розглянуто особливості вибору методики та процедури оцінки власного капіталу, які впливають на якість інформації в обліковій системі. Проаналізовано різноманітні види оцінок власного капіталу в обліку, що можна пояснити наявністю великої кількості суперечливих інтересів користувачів бухгалтерської інформації, внаслідок чого і змінюється пріоритет тієї чи іншої концепції вартісної оцінки. Концептуальні підходи до вартісного виміру об'єктів бухгалтерського спостереження повинні розглядатися залежно від превалювання інтересів тих чи інших груп користувачів бухгалтерської інформації та цілей складання бухгалтерської звітності. Загалом організація оцінки власного капіталу є важливим етапом в умовах діяльності господарських товариств. Існування різноманітних видів оцінок та методичних підходів до їх визначення обумовлено багатьма факторами: стадіями кругообігу капіталу, організаційно-правовою формою, положеннями нормативно-правових документів та інтересами різних користувачів бухгалтерської інформації.

The article deals with the peculiarities of the organization of accounting of own capital in the conditions of legislative changes and the process of harmonization of the Ukrainian accounting legislation to the requirements of international. Equity is one of the conditions for setting up and developing a business, since a start-up cannot start its business without generating some start-up capital, which in turn corresponds to the value of the founders' assets, which were valued at the agreed fair value of the owners. It is proved that in modern economic conditions the role of accounting for equity is reduced to providing property management with adequate valuations. The peculiarities of the choice of methods and procedures of equity assessment that influence the quality of information in the accounting system are considered. Various types of equity valuations in accounting are analyzed, which can be explained by the presence of a large number of conflicting interests of users of accounting information, which consequently changes the priority of a particular concept of value. Conceptual approaches to the cost measurement of accounting entities should be considered in the light of the prevailing interests of particular groups of users of accounting information and the purpose of accounting. The regulatory framework for regulating accounting and analytical support for accounting for equity is characterized by various regulatory acts of different legal force. On the one hand, such a number of legal acts is positive, and on the other — it increases the risk of contradictions between them, but each regulatory act in its own right is important and regulates a certain part of accounting of own capital. In the conditions of activity of business associations. The existence of various types of valuations and methodological approaches to their determination are due to many factors: stages of the capital cycle, organizational and legal form, provisions of regulatory documents and interests of different users of accounting information. Equity is an integral part of the operation of the enterprise. The processes of its formation and change (increase or decrease) are reflected in both the primary documents and the accounting records, in accordance with the principle of double entry.

Ключові слова: власний капітал, резервний капітал, методи оцінки, забезпечення майбутніх платежів, фінансова звітність.

Key words: equity, reserve capital, valuation methods, future payment assurance, financial statements.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Основою діяльності будь-якого підприємства є юридична згода учасників щодо мети діяльності та правил розподілу прибутку (до-

ходів), економічною та правовою базою якого є власний капітал. У свою чергу, основою власного капіталу є зареєстрований капітал. Крім того, в процесі діяльності підприємства залу-

чають також капітал інших суб'єктів господарювання, тобто чужий щодо засновників. Цей капітал залучається до господарювання або на основі позичання зі сторони (кредити банків, кредиторська заборгованість за товари, роботи та послуги тощо), або на основі тимчасового користування (до моменту розрахунків, сплати) створеним у процесі діяльності суспільним капіталом (зобов'язання по сплаті податків, зборів та інших обов'язкових платежів, що виникають згідно з чинним законодавством).

Власний капітал виступає не лише підґрунтям створення підприємства, а й фактором його стабільності, ефективності діяльності, конкурентоспроможності та інвестиційної активності. На сьогодні існує безліч проблем пов'язаних із формуванням та раціональним використанням власного капіталу.

За сучасних умов господарювання роль обліку власного капіталу зводиться до забезпечення управління власністю в адекватних оцінках. Вибір методики та процедури оцінки власного капіталу впливає на якість інформації в обліковій системі.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

На підставі проведеного критичного аналізу праць вітчизняних науковців [1—3], сучасний стан методики обліку операцій формування забезпечень та резервів можна охарактеризувати як незадовільний через: недостатню розробленість у нормативній базі України умов формування забезпечень (відсутні межі кількісної оцінки ймовірності погашення підприємством зобов'язання, для забезпечення якого формується резерв); відсутність методів розрахунку сум відрахувань на створення (поповнення) забезпечень наступних витрат на реструктуризацію, на виконання зобов'язань щодо обтяжливих контрактів, матеріального страхування працівників, які підлягають скороченню; відсутність форм первинних документів для розрахунку величин усіх видів забезпечень; законодавчу неврегульованість і різноманіття наукових підходів до порядку відображення операцій формування забезпечень у системі бухгалтерських рахунків підприємств.

МЕТА РОБОТИ

Метою роботи є систематизація, узагальнення теоретичних питань та надання практичних рекомендацій щодо обліку власного капіталу на підприємстві.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Варто зважати на те, що для оцінки вартості власного капіталу необхідна інформація про даний об'єкт. Передусім основним джерелом такої інформації виступає фінансова звітність підприємства.

Однією з оцінок власного капіталу підприємств є встановлення справедливої вартості активів та зобов'язань. Відповідно до п.8 П(С)БО 19 "Об'єднання підприємств": придбані покупцем ідентифіковані активи, зобов'язання і непередбачені зобов'язання визначаються і відображаються на дату балансу за їх справедливою вартістю [4].

Також у цьому П(С)БО вказується визначення справедливої вартості: сума, за якою може бути здійснений обмін активу або оплата зобов'язання в результаті операцій між об'єктами, зацікавленими та незалежними сторонами. Впровадження у вітчизняні стандарти "справедливої вартості" пов'язане із потребою відображення у фінансовій звітності наближеної до реальної вартості активів підприємства, хоча суб'єктивність та неоднозначність такого підходу не дають змоги оцінити вартість підприємства [5].

Наступною оцінкою власного капіталу є встановлення ринкової вартості. Необхідно зазначити, що ця оцінка стає все більш пріоритетним напрямом розвитку бухгалтерського обліку у сьогоденні, але думки науковців з приводу можливості застосування цієї концепції в обліку різняться, наприклад, у П(С)БО 19 "Об'єднання підприємств" пропонується в основу справедливої вартості більшості об'єктів ставити їх ринкову вартість [4].

Ринкова вартість активів відображає ціну, за якою останні можуть бути продані на ринку за звичайних умов продажу. Таким чином, ринкова вартість власного капіталу підприємства визначається як сума ринкової вартості активів та гудвілу за вирахуванням зобов'язань. Гудвіл є досить специфічним нематеріальним активом підприємства, дослівний переклад цього поняття означає "добре ім'я", тобто можна сказати, що воно є оцінкою репутації підприємства на ринку [6].

Оцінка власного капіталу за фінансовою звітністю, складеною відповідно до НП(С)БО 1 "Загальні вимоги до фінансової звітності" [7] та Методичних рекомендацій щодо заповнення форм фінансової звітності [8], представляє собою суму оцінок у грошовому вираженні його складових (зареєстрований капітал, капітал у дооцінках, додатковий капітал, резервний

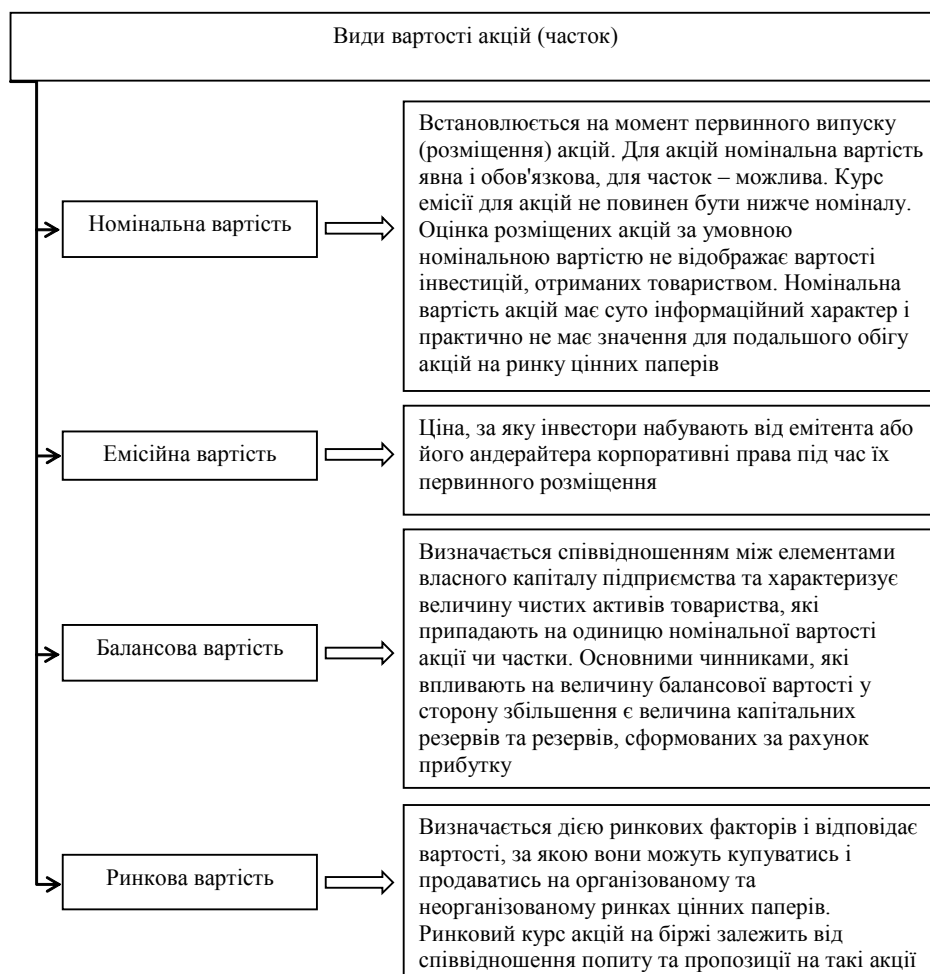

Рис. 1. Види вартості акцій (часток)

Джерело: розроблено автором на основі [9].

капітал, нерозподілений прибуток (непокритий збиток), неоплачений капітал та вилучений капітал).

Результати цієї оцінки знаходять відображення у розділі I пасиву бухгалтерського балансу, де розмір власного капіталу показує його облікову, а не ринкову вартість прав власників товариства, оскільки залежить від методів оцінки активів та зобов'язань. На практиці використовуються різні види вартості акцій (часток), які зображено на рисунку 1.

Ключовою характеристикою для оцінки власного капіталу підприємства є вартість корпоративних прав, які визначаються через оцінку акцій для товариств акціонерного типу та часток для інших господарських товариств. Акція товариства є грошовим документом, який має певну вартість у різні періоди існування товариства. Аналогічно це стосується часток засновників господарських товариств [9].

Отже, організація оцінки власного капіталу є важливим етапом в умовах діяльності

господарських товариств. Облік власного капіталу характеризується альтернативними способами його оцінки. Існування різноманітних видів оцінок та методичних підходів до їх визначення обумовлено багатьма факторами: стадіями кругообігу капіталу, організаційно-правовою формою, положеннями нормативно-правових документів та інтересами різних користувачів бухгалтерської інформації.

Кожне підприємство прагне до підвищення ефективності своєї діяльності, однак у сучасних умовах господарювання, нестачі фінансових ресурсів, масового банкрутства та ліквідації суб'єктів господарювання, а також, враховуючи високий рівень морального й фізичного зносу обладнання підприємств, як ніколи гостро постає проблема пошуку резервів для оптимізації виробничих процесів та підвищення ефективності діяльності підприємства.

Щодо резервного капіталу, то він є досить важливою ланкою власного капіталу кожного

Рис. 2. Фактори, що впливають на формування і використання коштів резервного капіталу

Джерело: розроблено автором на основі [1].

суб'єкта господарювання, бо його розмір у взаємозв'язку із іншими фінансово-економічними показниками має вплив на ефективність управління підприємством.

Методи формування резервного капіталу розгортаються різноманітними норма-

на бути меншою 5 процентів від його загальної вартості. Резервний капітал, водночас, має певні фактори (рис. 2).

Мінімальна сума формування щодо резервного капіталу товариств зазначена в таблиці 1.

Таблиця 1. Мінімальна сума резервного капіталу і відрахувань до нього за різноманітних організаційно-правових форм господарювання

№ з/п	Організаційно-правова форма підприємства	Порядок формування резервного капіталу	Величина мінімального розміру резервного капіталу, %	Мінімальна частка, яку необхідно вносити до резервного капіталу, %
1.	Акціонерні товариства; публічні акціонерні товариства; приватні акціонерні товариства	За рахунок реінвестованих дивідендів або чистого прибутку	15 відсотків від статутного капіталу	Не менше 5 відсотків від суми чистого прибутку товариства
2.	Товариство з обмеженою відповідальністю		25 відсотків від статутного (складеного) капіталу	Не менше 5 відсотків від суми чистого прибутку
3.	Банки і банківські установи		25 відсотків регулятивного капіталу	Не менше 5 відсотків від суми прибутку банку

Джерело: розроблено автором на основі [10; 11].

тивно-правовими документами і залежать від організаційно-правової форми господарювання суб'єкта. Проте останні (за виключенням бюджетних і банківських установ) в своїй фінансово-господарській діяльності спираються на Закон України "Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю", Закон України "Про господарські товариства", але акціонерні товариства, ще повинні дотримуватися вимогам норм Закону України "Про акціонерні товариства". В акціонерних товариствах резервний капітал створюється у сумі, яка встановлена в установчих документах, проте не менше 25 відсотків від статутного капіталу. Сума щорічних відрахувань для поновлення резервного капіталу передбачена установчими документами та вираховуються із чистого прибутку і не повин-

Таблиця 2. Умови нарахування резервів у системі бухгалтерському обліку

Умови нарахування резервів	Характеристика умов нарахування резервів
Поточне зобов'язання, що виникло в результаті минулих подій	Минулі події, на яких засновані зобов'язання, виникають та відображаються в обліку незалежно від майбутніх подій і майбутніх дій компанії. Будь-які наміри організації, які приймаються в односторонньому порядку, не визнаються зобов'язаннями і не вимагають нарахування резервів
Існування можливості погашення зобов'язання економічно вигідними для підприємства ресурсами	Ймовірність вибуття економічно вигідних для підприємства ресурсів є обов'язковою умовою для визнання зобов'язання та нарахування резерву. Коли не очевидно, що потрібні ресурси для погашення зобов'язання, резерв під таке зобов'язання не визнається. В цьому випадку зобов'язання визнається як умовне
Можливість надійної оцінки зобов'язання	Надійна оцінка зобов'язання є неодмінною умовою нарахування резерву. Сума, визнана в якості резерву, є найкращою при оцінці витрат, необхідних для погашення поточного зобов'язання на звітну дату. Найкраща оцінка – це сума, яку можна сплатити для погашення зобов'язання на звітну дату
Обов'язкове відображення в облікової політиці підприємства	Методики визнання та нарахування. Внесення змін в облікову політику

Джерело: розроблено автором на основі [13].

Дані із таблиці 1 вказують на малий розмір резервного капіталу, як функції управління. Враховуючи ці дані можемо запропонувати на законному рівні підняти розмір резервного капіталу до економіко обґрунтованих норм. Водночас слід підкреслити, що така політика управління коштами резервного капіталу матиме як позитивні, так і негативні сторони.

Обов'язок підприємства створювати резерви опирається на вимоги діючих Положень (стандартів) бухгалтерського обліку. Зокрема на необхідність створення резерву відпусток вказують п. 13 П(С)БО 11 "Зобов'язання" та п. 7 П(С)БО 26 "Виплати працівникам".

Забезпечення створюються для відшкодування таких (майбутніх) операційних витрат на: виплату відпусток працівникам; додаткове пенсійне забезпечення; виконання гарантійних зобов'язань; реструктуризацію, виконання зобов'язань при припиненні діяльності; виконання зобов'язань щодо обтяжливих контрактів тощо.

Виплати за невідпрацьований час, що підлягають накопиченню, визнаються зобов'язанням через створення забезпечення у звітному періоді [12].

Щодо дебіторської заборгованості, яка є фінансовим активом (крім придбаної заборгованості та заборгованості, призначеної для продажу), усі підприємства зобов'язані створювати резерв сумнівних боргів.

Умови нарахування резервів представлено в таблиці 2.

ВИСНОВКИ

Обов'язок кожного підприємства створювати резерви майбутніх витрат і платежів визначений вимогами діючих національних стандартів бухгалтерського обліку. Діючі методичні підходи до формування резервів не забезпечують задоволення всіх існуючих потреб управлінського персоналу в інформації, особливо в умовах кризи, що зумовлює необхідність їх поглиблення. Опираючись на вивчення умов нарахування резервів у системі бухгалтерському обліку та завдань обліково-контрольного забезпечення діяльності підприємств в умовах кризи визначено елементи методики бухгалтерського обліку операцій з формування забезпечень та удосконалено класифікацію забезпечень майбутніх витрат і платежів.

Література:

1. Drobyazko S. (2018). Accounting management of enterprises' own of in the conditions of legislative changes. *Economics and Finance*, 10, 4—11.
2. Drobyazko S. (2018). Features of tourism services accounting structuring in the information-oriented society. *Economics and Finance*, Volume 6, 44—49.

3. Drobyazko S., Makedon V., Zhuravlov D., Buglak Y., Stetsenko V. (2019) Ethical, Technological and Patent Aspects of Technology Blockchain Distribution. Journal of Legal, Ethical and Regulatory Issues. Vol. 22 Issue: 2S. URL: <https://www.abacademies.org/articles/ethical-technological-and-patent-aspects-of-technology-blockchain-distribution-8434.html>

4. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 19 "Об'єднання підприємств". URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0499-99>

5. Гудзенко Н.М., Горобець Т.П. Звіт про власний капітал: порядок складання та шляхи удосконалення. URL: http://www.rusnauka.com/8_NND_2010/Economics/60336.doc.htm5

6. Душко З.О. Методичні аспекти аудиту власного капіталу. Управління економікою. 2011. № 2. С. 22—25.

7. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 "Загальні вимоги до фінансової звітності", затверджено наказом Міністерства фінансів України № 73 від 07.02.2013 р. Законодавство України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13/>

8. Методичні рекомендації щодо заповнення форм фінансової звітності затверджені наказом Міністерства фінансів України від 23.03.2013 р. № 433 (зі змінами та доповненнями). URL: <http://www.me.gov.ua>

9. Стригуль А.С., Панчека К.О. Особливості формування та обліку власного капіталу на підприємствах різних організаційно-правових норм. Вісник НТУ "ХПІ". 2014. № 65 (1107). С. 12—17.

10. Закон України "Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю". URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2275-19>

11. Про господарські товариства: закон України від 19.09.91 № 1576-ХІІ, із змінами і доповненнями. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1576-12>

12. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 26 "Виплати працівникам". URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1025-03>

13. Нагорна І.В. Резерви підприємства як інструменти підвищення фінансової стійкості. URL: www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Vdnuet/econ/2010_4/Nagorna.pdf/

References:

1. Drobyazko, S. (2018), "Accounting management of enterprises' own of in the conditions of legislative changes", Economics and Finance, vol. 10, pp. 4—11.

2. Drobyazko, S. (2018), "Features of tourism services accounting structuring in the information-

oriented society", Economics and Finance, vol. 6, pp. 44—49.

3. Drobyazko, S. Makedon, V. Zhuravlov, D. Buglak, Y. and Stetsenko, V. (2019), "Ethical, Technological and Patent Aspects of Technology Blockchain Distribution", Journal of Legal, Ethical and Regulatory Issues, vol. 22, Issue 2S, available at: <https://www.abacademies.org/articles/ethical-technological-and-patent-aspects-of-technology-blockchain-distribution-8434.html> (Accessed 10 Nov 2019).

4. Ministry of Finance of Ukraine (1999), "Accounting Standard 19 "Business Combinations", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0499-99> (Accessed 10 Nov 2019).

5. Hudzenko, N.M. and Horobets', T.P. (2010), "Equity report: procedure of preparation and ways of improvement", available at: http://www.rusnauka.com/8_NND_2010/Economics/60336.-doc.htm5 (Accessed 10 Nov 2019).

6. Dushko, Z.O. (2011), "Methodical aspects of equity audit", Upravlinnia ekonomikoju, vol. 2, pp. 22—25.

7. Ministry of Finance of Ukraine (2013), "National Accounting Standard 1 "General Financial Reporting Requirements", available at: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13/> (Accessed 10 Nov 2019).

8. Ministry of Finance of Ukraine (2013), "Guidelines for filling in the forms of financial statements", available at: <http://www.me.gov.ua> (Accessed 10 Nov 2019).

9. Stryhul', L.S. and Panchekha, K.O. (2014), "Features of formation and accounting of own capital at the enterprises of different organizational and legal norms", Visnyk NTU "KhPI", vol. 65 (1107), pp. 12—17.

10. Verkhovna Rada of Ukraine (2019), The Law of Ukraine "Limited liability and subsidiary companies", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2275-19> (Accessed 10 Nov 2019).

11. Verkhovna Rada of Ukraine (2017), The Law of Ukraine "About companies", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1576-12> (Accessed 10 Nov 2019).

12. Ministry of Finance of Ukraine (2003), "Accounting Standard 26 "Employee Benefits", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1025-03> (Accessed 10 Nov 2019).

13. Nahorna, I.V. (2010), "Enterprise reserves as tools for improving financial sustainability", available at: www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Vdnuet/econ/2010_4/Nagorna.pdf/ (Accessed 10 Nov 2019).

Стаття надійшла до редакції 24.12.2019 р.

УДК 631.16:336.221.24

S. Khalatur,

Doctor of Economic Sciences, professor, Professor of Finance, Banking
and Insurance Department, Dnipro State Agrarian and Economic University
ORCID ID: 0000-0001-8331-3341

O. Dubovych,

PhD in Law, Associate Professor of Entrepreneurship and Law Department
Poltava State Agrarian Academy
ORCID ID: 0000-0003-3390-1393

A. Kononevych,

student of gr. MGFBSz-1-18, Dnipro State Agrarian and Economic University
ORCID ID: 0000-0002-5453-5428

DOI: 10.32702/2306-6792.2020.1.9

FORMATION AND DEVELOPMENT OF THE CASH FLOW MANAGEMENT SYSTEM OF THE AGRICULTURAL ENTERPRISE IN CONDITIONS OF FINANCIAL INSTABILITY

С. М. Халатур,

д. е. н., професор, професор кафедри фінансів, банківської справи
та страхування, Дніпровський державний аграрно-економічний університет

О. В. Дубович,

к. ю. н., доцент кафедри підприємництва і права,
Полтавська державна аграрна академія,

А. О. Кононович,

студентка гр. МгФБСз-1-18, Дніпровський державний аграрно-економічний університет

ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТОК СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ГРОШОВИМИ ПОТОКАМИ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ ФІНАНСОВОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ

This article examines the agricultural enterprise cash flow management system, the modeling of efficiency, and the diagnostics of the operations optimization and risk management system. The purpose of improving the cash flow management system was to provide effective solutions to business problems of Ukrainian agricultural enterprises. The cash flow management system is still in formation. In fact, there is no methodology for estimating the risks associated with cash flow management, and there is a need for scientific justification for optimizing cash flows. It is also necessary to improve the methodological support of the coordination mechanism of cash flows and use of investment and financial-credit resources of the agricultural enterprise. Seasonality of agricultural production, which influences the formation of cash flows of the economy, requires the creation of insurance stocks of funds and their equivalents, profitable their temporary investment in various financial instruments, the choice of the most effective ways of financing economic activity in the absence of own funds. A set of guidelines to increase the success rate of the agricultural enterprise cash flow management system is substantiated. A number of optimization strategies for increasing the profitability of an agricultural enterprise have been studied, and the economic benefits of them have been proposed. These scenarios were based on modeling performance in specific circumstances, increasing the reliability of the study. Finally, a number of risk management strategies aimed at improving the cash flow of an agricultural enterprise are reviewed. It is concluded that the use of advanced technical and economic tools can have a positive impact on how the manager manages the agricultural assets of the agricultural enterprise through the implementation of practically proven optimization and risk management strategy. The results showed that the key factors required for an agricultural enterprise to ensure a successful cash flow management system are: management and people; improving the structure of working capital; stakeholder support; a functioning market; marketing system; business development; the use of innovation and access to technology.

Стаття представляє вивчення системи управління грошовими потоками сільськогосподарського підприємства, моделювання ефективності та діагностики системи оптимізації операцій та управління ризиками. Мета удоскона-

лення системи управління грошовими потоками полягала в тому, щоб забезпечити ефективні рішення бізнес-проблем сільськогосподарських підприємств України. Система управління грошовими потоками знаходиться ще у стані формування. Так, фактично відсутня методика проведення оцінки ризиків, пов'язаних з управлінням грошовими потоками, потребує наукового обґрунтування оптимізації грошових потоків. Необхідним також є вдосконалення методичного забезпечення механізму координації грошових потоків і використання інвестиційних та фінансово-кредитних ресурсів сільськогосподарського підприємства. Сезонність сільськогосподарського виробництва, що впливає на формування грошових потоків господарства, вимагає створення у господарстві страхових запасів коштів і їхніх еквівалентів, вигідного їхнього тимчасового вкладення в різні фінансові інструменти, вибору найбільш ефективних способів фінансування господарської діяльності у разі нестачі власних коштів. Обґрунтовано набір керівних принципів, спрямованих на підвищення рівня успішності діагностики системи управління грошовими потоками сільськогосподарського підприємства. Вивчено низку стратегій оптимізації для підвищення рентабельності сільськогосподарського підприємства, запропоновано виділити економічну вигоду від них. Ці сценарії базувалися на моделюванні продуктивності діяльності в конкретних умовах, збільшуючи надійність дослідження. Нарешті, розглянуто ряд стратегій управління ризиками, спрямованих на удосконалення управління грошовими потоками сільськогосподарського підприємства. Зроблено висновок, що використання передових техніко-економічних інструментів може позитивно впливати на те, як менеджер управляє грошовими активами сільськогосподарського підприємства через впровадження практично перевіреної оптимізації та стратегії управління ризиками. Отримані результати показали, що ключові фактори необхідні сільськогосподарському підприємству для забезпечення успішної системи управління грошовими потоками: керівництво та люди; поліпшення структури оборотних коштів; підтримка зацікавлених сторін; функціонуючий ринок; система маркетингу; розвиток бізнесу; використання інновацій та доступ до технологій.

Key words: cash, liquidity, financial and economic activity, financing, factors.

Ключові слова: грошові кошти, ліквідність, фінансово-господарська діяльність, фінансування, фактори.

INTRODUCTION

The urgency of the topic is determined by the urgent need to optimize the cash flows of agricultural enterprises in modern conditions. The consequence of inefficient financial and economic activity was also the destruction of financial and credit relations in agriculture, which in turn caused a decrease in the effectiveness of cash flow management and is now one of the reasons for the financial instability of agricultural enterprises.

Problems of improving cash flow management in agriculture have always been the focus of scholars such as: V.M. Alekseychuk, V.Ya. Ambrosyov, M.Ya. Demyanenko, M.I. Lukinov, P.Y. Malik, P.T. Sabluk and others.

The cash flow management system is still in formation. In fact, there is no methodology for estimating the risks associated with cash flow management, and there is a need for scientific justification for optimizing cash flows. It is also necessary to improve the methodological support of the mechanism of coordination of cash flows and use of investment and financial-credit resources of the agricultural enterprise. There are no specialized agrarian and credit institutions; they do not reflect their peculiarities in the functioning of the newly established agrarian credit institutions in the Ukrainian legislation.

Solving these problems will help improve the financing and management of cash flow in agribusiness enterprises. The urgency of the problem, its practical importance and lack of

theoretical elaboration led to the choice of the article topic.

The aim is to investigate cash flow management issues and develop proposals for improving cash flow management at agricultural enterprises.

PRESENTING MAIN MATERIAL

Seasonality of agricultural production, which influences the formation of cash flows of the economy, requires the creation of insurance stocks of funds and their equivalents, profitable their temporary investment in various financial instruments, the choice of the most effective ways of financing economic activity in the absence of own funds. In order to better understand the nature of cash flows in agricultural enterprises, as well as to choose appropriate methods of managing them, a thorough study of the cash flow of an agricultural enterprise is required. In Fig. 1 it is shown the dynamics of cash from agricultural enterprises of Ukraine.

Effective cash flow management reduces the enterprise's borrowing needs. The financial stability of an enterprise is largely determined by the extent to which different types of cash flows are synchronized with each other in terms of volume and time. The high level of such synchronization ensures the financial equilibrium of an agricultural enterprise in the course of its strategic development. This is facilitated by the reduction in the duration of production and financial cycles, which is achieved in the process

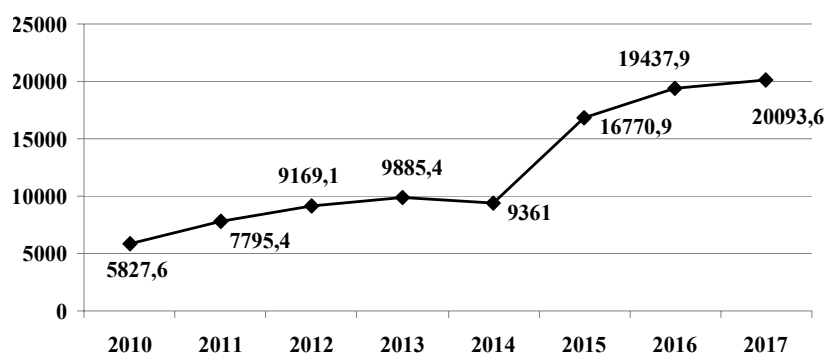

Fig. 1. Dynamics of cash of agricultural enterprises of Ukraine, mln. UAH

of effective cash flow management, as well as reducing the need for capital that serves the economic activity of the enterprise. By accelerating the flow of capital through efficient cash flow management, the company provides growth in the amount of time generated profit. Effective use of temporary free balances of current assets allows the company to make additional profit.

In Fig. 2 it is considered the share of cash in the general structure of current assets of agricultural enterprises.

The high level of synchronization in terms of volume and time of receipts and disbursements allows to reduce the real need of the enterprise for current and insurance balances of funds servicing the operating process, as well as the reserve of investment resources formed in the process of making real investments. Thus, transparent

accounting of cash flows, effective management of cash flows of an agricultural enterprise contributes to the formation of additional resources for making financial investments, which is one of the sources of profit.

It is proposed to organize a balanced system of accounting and control of cash flows as a tool for forming accounting and control support for strategic management decisions. In this aspect, cash flows are not only a resource specific to an agricultural enterprise and are a universal indicator that allows it to be characterized in accordance with its strategic objectives. At all stages of the reproduction process of production, control ensures the accuracy of information for the purpose of decision-making, organization and methodology of structural economic formation. Control is a type of enterprise management

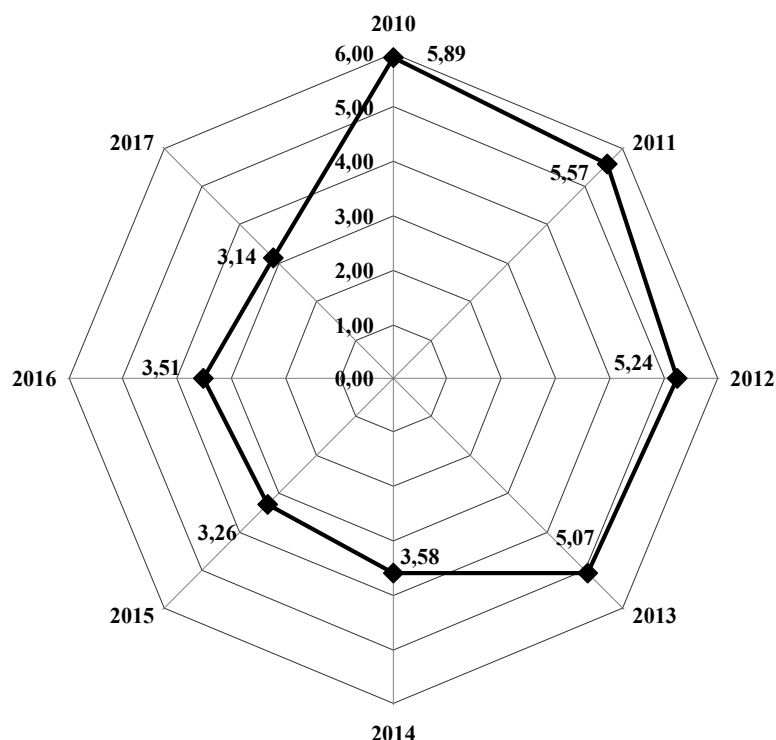

Fig. 2. Share of cash in the total structure of current assets of agricultural enterprises, %

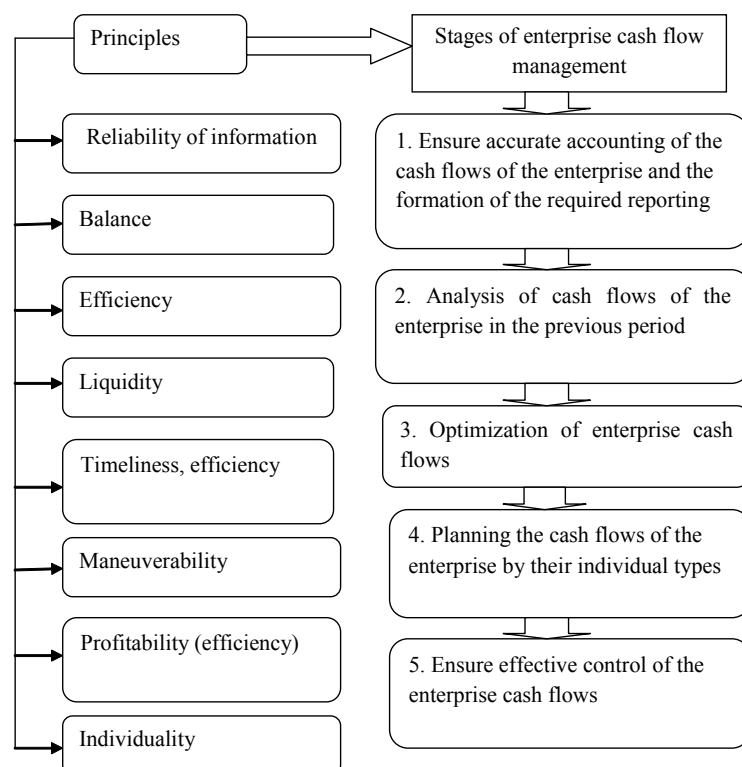

Fig. 3. Principles and stages of the cash flow management system of an agricultural enterprise

activity that allows for timely identification of problems, development and implementation of measures aimed at adjusting the course and content of work in the organization until such time as the crisis signs. The purpose of control is to facilitate

the convergence of actual and desired results of operations, that is, to ensure the achievement of the objectives of the enterprise. One of the most important tasks of control of cash flows at agricultural enterprises is to check compliance

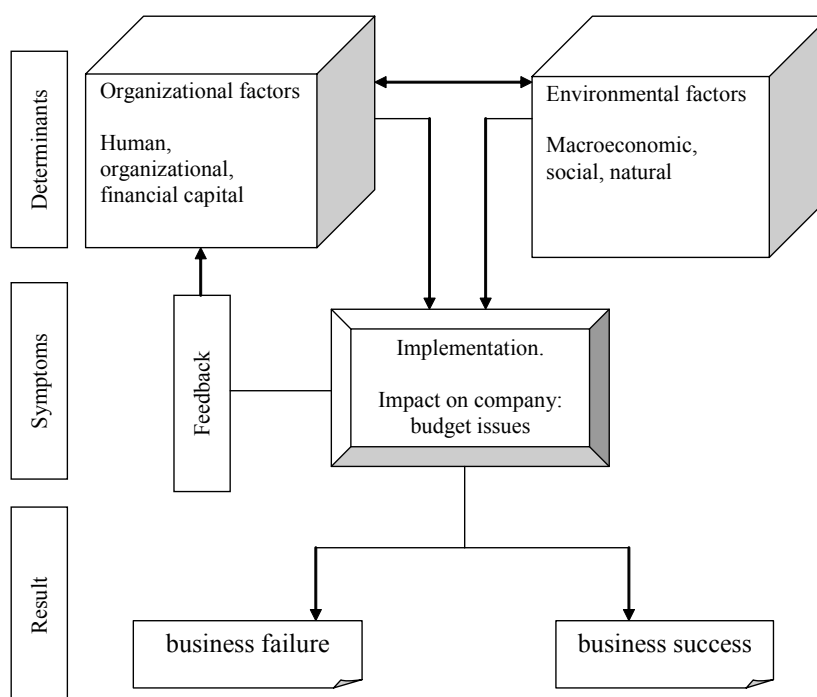

Fig. 4. The input and output frameworks (I/O model) for agricultural enterprise development / survival in Ukraine

Table 1. Determinants of agricultural enterprise performance decline in order of importance

Determinants	
ORGANIZATIONAL FACTORS	ENVIRONMENTAL FACTORS
Human, organizational and financial capital	Macroeconomic, social and natural factors
1. Incompetence / management experience	1. The weakness of the industry a). Poor growth prospects b). Shrinkage of agricultural demand
2. Insufficient amount of capital / Shortage of financial resources	2. Catastrophes
3. Lack of business knowledge	3. High interest rate
4. Fraud	4. Economic fluctuations
5. Lack of organizational knowledge	5. Sudden death of the manager or key employees of the enterprise
6. Ineffective client / government relations	6. Changes in policy
7. Weak technical and technological capabilities	7. Changes in legislation
8. Weak investment decisions	8. Social class
9. Wrong level of diversification	
10. Family problems of employees	
11. Poor project cost estimate	
12. Inefficient financial management	
13. Lack of experience in linear control	
14. Lack of commitment	
15. Lack of necessary professional skills	
16. Poor analysis of the corporate value chain	
17. Weak strategic planning	
18. Poor human resources management	
19. Poor quality management and control	
20. Inefficient organization of resources	
21. Weak project risk management and claims management	

with the legislation of Ukraine and the orders, instructions and other local regulations issued by the management of the enterprise.

In the proposed input and output model there are presented organizational and environmental factors as determinants of business failure or success. These determinants are further classified under the categories "Human, organizational and financial capital" and "Macroeconomic, social and natural factors".

Based on an extensive literature review, a list of 52 factors has been compiled as an exhaustive list of factors that cause business failure in agricultural enterprises. The categories are: budgetary issues covering aspects of agricultural enterprise financial management; human and organizational capital issues that cover some aspects of the agricultural enterprise's tangible and intangible resources; issues of adaptation to market conditions, sales, competitiveness, diversification and expansion; business and macroeconomic issues covering industry and national economy issues.

It is added a category that fits the social causes of business failure. After the factors were outlined and classified, the I/O model was used to identify the causal effects.

In terms of theoretical systems, the input and output factors of an agricultural enterprise are constantly being transformed. This model shows that organizational factors as well as external factors are the main determinants of business failure in agriculture, which then affects the effectiveness of the activity. You can identify 33 determinants, mostly related to the probability of failures that fall under the "value chain", "resources", "decisions" and "factors", which are the same as organizational and external factors. The effects of these determinants of the company's activity will then be symptoms. These symptoms may indicate stagnation of growth (survival) or failure (results). For example, lack of business knowledge and inadequate management experience can increase operational costs, create conflicts within the organization, create poor company image for clients, which will damage the competitiveness of the company and, consequently, lead to inadequate sales of goods and services, which in turn may influence the profit and cash flows of an agricultural enterprise. Having symptoms does not automatically mean business failure, if the profitability of the company is greater than the minimum acceptable obstacle rate. As a consequence, the company can still pay

Table 2. Symptoms / Indicators of business failure in order of importance

SYMPTOMS	
Budget issues	Business issues and market adaptation
1. Insufficient profit	1. Insufficient sales
2. High operating costs	2. Bad company image
3. Requirements for debt from the client	3. Business conflicts
4. Burdensome institutional debt	4. Not competitive

creditors and stakeholders, but cannot cut costs. As a matter of fact, the I/O model clearly indicates the area managers needing improvement.

This model can be called feedback cycle. Taking a turn to improve company performance can save the company. "Bad company image" can be considered as an intangible resource and as a defining one. However, this study claims that a bad company image is an indicator of performance, a symptom of failure. A "bad company image" can be the result of insufficient capital for the company to advertise itself or because of its poor technical and technological capacity, and therefore cannot maintain the required level of performance in the market in which it operates. Or, it may be the result of poor relationships with clients, supervisors, and the government based on managerial incompetence. It is the result of, or a combination of, any of the foregoing. Therefore, these were placed below symptoms or performance measures.

Table 1 shows the determinants of business disruption in agricultural enterprises. The factors were grouped and presented using input and output models for human, organizational and financial capital, macroeconomic, social and natural factors as input. As well as budgetary, business and market adaptation issues as a result.

Table 1 shows that "Human, organizational and financial capital" and "Macroeconomic, social and natural factors" are the determinants of business failure. These are factors unique to the enterprise. They relate to the resources of the enterprise (tangible and intangible) and to the management of them, that is, every decision made to allocate these resources.

Factors related to intangible resources include lack of organizational knowledge and experience, poor customer / government relations, and poor leadership with poor technical and technological capacity. And insufficient capital and scarcity of financial resources are associated with material resources. From an organizational management standpoint, they can be divided into corporate and project management. At the corporate level, the determinants responsible for business failure are more related to management incompetence; fraud, poor financial management, poor value chain

analysis, poor human resource management, poor communication, poor strategic planning, poor environmental scanning, lack of investment, poor diversification, poor restructuring / reorganization. At the project level, the determinants of business failure are: incorrect project selection and poor project cost estimation, lack of line management experience, poor planning and analysis, poor resource management, poor monitoring and control, poor project risk management, poor claims management, poor selection, and management of suppliers and subcontractors, and poor quality of management and control.

Macroeconomic trends affect the agricultural sector. Poor growth prospects can result from over-competition. This can lead to lower prices in order to secure contracts or tenders for contracts that go beyond the specialty of the company. Some external factors are purely incidental and may not result in company failure if they occur. However, in the case of small and medium-sized firms, they can be decisive.

In the Input and Output model, the symptoms are presented in Table 2. These factors indicate the "effect" of the determinants in Table 1. They are performance indicators also known as the success or failure symptoms of the company. They are classified under "Budgetary Issues" and "Business and Market Adaptation Issues".

The most important symptom of budgetary issues is "Insufficient Profit". When agriculture business fails, the reason for this is almost always poor cash flow. He points out that an agricultural enterprise is experiencing poor cash flow when it: insufficiently charges for its work, does not use resources efficiently, does not use or misuses legal contracts, allocates too many employees to perform some work, accepts inappropriate payment schedules contracts and / or does not make profitable sales. Budgetary issues may be the result of any combination of the determinants of Table 1.

For example, poor investment decisions or a wrong project choice can lead to high operating costs, which can lead to increased borrowing (debt) and, in turn, lead to inefficient operations (insufficient profit). Ineffective projects can also lead to problems in obtaining funds, and this will

Table 3. Ranking the success factors of an agricultural enterprise

Ranking factors		
1 Strategic organization, planning and goal setting	20 Security	39 Qualified technical staff
2 Honesty and reliability	21 Risk management	40 Problem solving / ingenuity
3 Capitalization and financial management	22 Achieving above average income growth	41 New technologies
4 Good profit margins	23 Long-term partnership with competitors	42 Political Relations / Network
5 Company Image / Reputation	24 Level of competition	43 General communication skills
6 Competitive Prices / Product Availability	25 Effective management	44 Distribution to New Countries
7 Company experience in the market	26 Using high quality materials	45 Identifying community needs
8 Knowledge / experience of leadership in agriculture	27 Good suppliers / product availability	46 Diversification / product diversity
9 Skilled workers	28 Effective Sales and Marketing	47 Low interest rates
10 Optimal organizational culture	29 Learning and Development	48 Professionalism
11 Customer Relationships	30 Availability / Location	49 Company image / reputation
12 Quality of production	31 Low overhead	50 Level of education
13 Customer Service	32 Timely payment of bills	51 Other sources of income
14 Customer Satisfaction	33 Budgeting and Cash Flow	52 Good weather
15 Good Subcontractor Relationships	34 Fair pricing / value	53 Email Marketing
16 Controlling costs and cash flows	35 Flexibility	53 Cost control
17 Innovative products	36 Good Advertising	54 Quality control
18 Economic conditions of the country	37 Ability to obtain financing	55 Effective Records Management
19 Teamwork	38 Qualified consultants	56 Product Design Orientation

certainly affect the growth and profit of the company. In addition, determinants of type; economic downturn, insufficient capital, weakness in the industry (reduction in demand) plus the competitive nature of the industry can affect the productivity and therefore the profitability of the agricultural enterprise.

As with budgetary issues, business and market adaptation are also a direct effect of the determining factors. Table 3 identifies the following factors for business and market adaptability; Insufficient Sales, Bad Company Image, Business Conflicts, and Not Competitive Determinants such as: management incompetence and / or economic fluctuations can lead to inadequate sales, which in turn will result in company profits.

It is argued that in times of rapid change, dynamic changes in productivity, technology, brand, image and reputation of the company need to be maintained to maintain competitive advantage. Due to the fragmentation and competitive nature of the agricultural sector, there are conflicts. Business conflicts can be the result of poor investment decisions, low cost of project appraisal, poor leadership, lack of work experience, etc. Conflicts have the potential to destroy both qualitative and technical indicators and this can affect profits. As soon as the company's activities are hampered by conflict, prompt dispute resolution is recommended.

The feedback loop in the input and output model informs the farm management about the productivity and efficiency of the activity so that they can take action. Contractors need to act quickly when the cash flow of an agricultural enterprise begins to decline. Cash flow deficits, declining profits, falling asset values, excessive borrowing, or even tensions, are obvious signs of a

company's financial difficulties, but are often not noticed by management. When a company recognizes its situation, then the first thing to do is to try to bring it back. If this is not possible, the next step will be to try to save the project either by removing a meager return or by limiting and managing losses and losses. During the turn, management could decide to adopt a number of strategies. These include: negotiating with existing creditors, attracting new equity, disposing of assets, introducing new management and informal agreement with creditors. If not, or a combination of these strategies is effective, management should begin to file for bankruptcy. However, no contractor wants to reach the point of insolvency. It is always hoped that the recovery has been successful. From the symptoms

Input and output models, managers must return to the board, evaluate and quickly determine the determinants of symptom and return effectiveness to ensure success.

Now it is necessary to discuss the downside of business failure, that is, business success and what can make an agricultural business successful. Further questions may be: what is the plan for success and how can it be supported? The answer to the second question is critical and should not be ignored. The reason is that companies that are now unprofitable, were once successful companies. But something went wrong. Effective financial and economic activities include such project objectives as; planning and low overhead that go hand in hand with organizational goals to achieve overall corporate success.

Survival and resilience implies the formation of a sustainable heritage and leadership of generations. It has the element of branding, reputation, innovation, value creation and continuity

of leadership. The profit and wealth factor emphasizes the need to maximize profits and create wealth for the owner and his employees. This is because the agricultural industry is heavily dependent on cash flow and without that the business is failing.

Success factors in an agricultural enterprise. Table 2 summarizes the factors that combine to ensure corporate success in agricultural enterprises. A list of 42 factors has been compiled into business management factors, financial condition factors, owner and manager characteristics, quality of work, sales and marketing, market choice and technology. Contractors classify such financial factors as: availability of capital, contractual rates and financial strength of the company as the most important factors for the success of agricultural enterprises.

CONCLUSIONS AND PROSPECTS FOR FURTHER RESEARCH

The identification of cash flows contributes to the management decisions of business entities regarding the degree of operational entrepreneurial risk associated with their implementation, which should be minimal. At the same time, the widespread business environment is focusing on the problem of scarcity of funds, as the main dominant for holding back the economic development of agricultural enterprises. In today's volatile market conditions, those flows that seemed insignificant can now be decisive in the process of shaping the financial performance of an agricultural enterprise. It should be noted that at the legislative level, the distribution of cash flows by type of activity (operating, investment and financial) is the only classification recognized by the accounting system. In practice, however, current activity is often supported by financial and investment activities that ensure the survival of many businesses in an unstable economic environment (no funds are allocated for capital investments, innovative programs and dividend payments to shareholders). Therefore, the development of any other activity should not contradict the development of the operating activity, but only support it. Accordingly, cash flows from investment, financial and other activities should not impair the formation of cash flows from operating activities.

The system-forming mechanism of each of the constituent elements of an enterprise's financial management, and therefore of the financial management model as a whole, is cash flows as a financial expression of an entity's entrepreneurial activity in a market economy. In this case, cash

flows are considered as the basis of the entity's self-financing — covering the enterprise's capital needs at the expense of internal sources. Therefore, cash flows can be defined as the material basis of financial management, and the effectiveness and realism of an entity's financial management model will directly depend on the performance of the entity's cash flow management model.

Література:

1. Демчук Н.І., Халатур С.М., Хідірян М.О. Теоретичні основи аналізу фінансового стану сільськогосподарських підприємств. Економіка та суспільство 2017, 9, с. 396—400.
2. Державний сайт статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
3. Hudym K., Khalatur S. Systematisation and analysis of MNCs' models of conduct for entering the national agrarian markets. Економічний часопис-XXI 2016, 5—6, pp. 34—37.
4. Khalatur S. Mechanism of adaptation of agroindustrial complex of Ukraine in the conditions of global food problem. Visnyk Dnipropetrovs' koho derzhavnoho ahrarno-ekonomichnoho universytetu 2015, 1, pp. 114—116.
5. Khalatur S.M. Innovative doctrine development of agriculture growth of Ukraine. Технологический аудит и резервы производства 2017. Vol. 4, 5 (36), pp. 19—26.

References:

1. Demchuk, N.I. Khalatur, S.M. and Khidiryan, M.O. (2017), "Theoretical bases of analysis of the financial state of agricultural enterprises", Economics and Society, vol. 9, pp. 396—400.
2. State Statistics Service of Ukraine (2019), available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (Accessed 10 Nov 2019).
3. Hudym, K. and Khalatur, S. (2016), "Systematisation and analysis of MNCs' models of conduct for entering the national agrarian markets", Economic Annals — XXI, vol. 5—6, pp. 34—37.
4. Khalatur, S. (2015), "Mechanism of adaptation of agroindustrial complex of Ukraine in the conditions of global food problem", Visnyk Dnipropetrovs' koho derzhavnoho ahrarno-ekonomichnoho universytetu, vol. 1, pp. 114—116.
5. Khalatur, S.M. (2017), "Innovative doctrine development of agriculture growth of Ukraine", Technological audit and production reserves, vol. 4, no. 5 (36), pp. 19—26.

Стаття надійшла до редакції 24.12.2019 р.

УДК 657.6:657.372.12

Т. О. Меліхова,

д. е. н., професор, завідувач кафедри обліку, аналізу, оподаткування та аудиту

Інженерний інститут ЗНУ, м. Запоріжжя

ORCID ID: 0000-0002-9934-8722

Л. В. Корнева,

магістрант кафедри обліку, аналізу, оподаткування та аудиту,

Інженерний інститут ЗНУ, м. Запоріжжя

ORCID ID: 0000-0003-3335-5353

DOI: 10.32702/2306-6792.2020.1.17

УДОСКОНАЛЕННЯ МЕТОДИЧНИХ ПІДХОДІВ ДО ВНУТРІШНЬОГО КОНТРОЛЮ НАРАХУВАННЯ ЗАРОБІТНОЇ ПЛАТИ ДЛЯ ПІДВИЩЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

T. Melikhova,

Doctor of Economics, professor of Accounting and Auditing

Department of Engineering Institute of Zaporizhzhya National University

L. Korneva,

master of Engineering Institute of Zaporizhzhya National University

IMPROVEMENT OF METHODOLOGICAL APPROACH TO INTERNAL CONTROL OF PAYROLL CALCULATION FOR COMPANY ECONOMIC SECURITY ENHANCEMENT

На сьогодні праця робітників оцінюється у вигляді заробітної плати, яка відповідає тривалості затраченого ними часу або кількості виготовлення продукції. Важливішими задачами ділянки обліку заробітної плати є підвищення продуктивності робітників, зниження витрат живої праці, механізація трудомістких робіт, поліпшення використання трудових ресурсів, зменшення втрат робочого часу. Один із найважливіших ділянок контроль є перевірка нарахування, утримання та виплати заробітної плати, що дозволяють своєчасно знайти помилки в веденні обліку.

Метою роботи є удосконалення методичних підходів до внутрішнього контролю нарахування заробітної плати для підвищення економічної безпеки підприємства.

Внутрішній контроль нарахування заробітної плати здійснюється з метою встановлення законності та правильності нарахування заробітної плати за фактично відпрацьований час, відпускних, лікарняних, а також своєчасності відображення в обліку та звітності.

Завдання проведення внутрішнього контролю нарахування заробітної плати, а саме здійснити перевірку правильності: нарахування заробітної плати, нарахування та виплат за листками непрацездатності, нарахування та виплати відпускних за рахунок резерву, утримання ПДФО, нарахування ЄСВ, визначення залишку на кінець.

Загальний план внутрішнього контролю складається з етапів: 1) попередній — ознайомлення з діяльністю підприємства; 2) основний — перевірка відповідності облікової політики вимогам законодавства; 3) заключний — складання звіту.

У роботі удосконалено методичні підходи до внутрішнього контролю нарахування заробітної плати для підвищення економічної безпеки підприємства, яка на відміну від існуючих включає: анкету, загальний план перевірки, програму перевірки, робочі документи. Запропоновані методичні підходи до проведення внутрішнього контролю нарахування заробітної плати нададуть змогу охопити всі аспекти нарахування заробітної плати, нарахування та виплат за листками непрацездатності, нарахування та виплати відпускних за рахунок резерву, утримання ПДФО, нарахування ЄСВ, визначення залишку на кінець. Це надасть можливість вчасно виявити порушення, провести якісний аудит та підвищити економічну безпеку підприємства.

So far, work of employees is to being estimated in the form of salary, which corresponds to the time spent or quantity of Goods produced. The most crucial tasks of payroll accounting are the following: increase of employee efficiency, decrease of labour input, mechanization of time-consuming work, improvement of labour expenditure, decrease of working hours loss. One of the most important part of the control is verification of calculation, retention and payment of salary, which allows finding a mistake in record-keeping on time.

The object of the Paper is the improvement of a methodological approach to internal control of payroll calculation for company economic security enhancement.

Internal control of payroll calculation is carried out in order to establish the legitimacy and accuracy of payroll calculation for actual hours worked, vacation days, sick leave as well as timeliness of displaying in accounting and reporting.

Task: carrying out an internal control of payroll calculation, namely to perform verification of salary accounting, disability charge and payment, charge and payment for vacation days on account of reserves, income tax retention, unified social tax charge, balance check as of the end of the month.

The general plan of internal control of stages: 1) Preliminary — familiarization with the activity of the enterprise; 2) The main one is revivification of compliance of accounting policies with the requirements of the legislation; 3) Final — preparation of the report.

The Paper describes an improved methodological approach to internal control of payroll calculation for company economic security enhancement, which, in contrast to the existing ones, includes a questionnaire, general verification plan, verification program, working papers. The introduced methodological approaches to internal control of payroll calculation make it possible to cover all aspects of payroll calculation, disability charge and payment, charge and payment for vacation days on account of reserves, income tax retention, unified social tax charge, balance check as of the end. This will enable to detect violations on time, to perform a proficient audit and enhance company economic security.

Ключові слова: внутрішній контроль, нарахування, заробітна плата, відпускні, лікарняні, святкові дні, нічний час.

Key words: internal control, charge, salary, vacation money, sick leave, public holidays, night time.

ВСТУП

На сьогодні праця робітників оцінюється у вигляді заробітної плати, яка відповідає тривалості затраченого ними часу або кількості виготовлення продукції. Важливішими задачами дільниці обліку заробітної плати є підвищення продуктивності робітників, зниження витрат живої праці, механізація трудомістких робіт, поліпшення використання трудових ресурсів, зменшення втрат робочого часу. Один із найважливіших ділянок контроль є перевірка нарахування, утримання та виплата заробітної плати, що дозволяють своєчасно знайти помилки в веденні обліку.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Проблемними питаннями аудиту заробітної плати займалися такі вітчизняні та зарубіжні вчені: Бутинець Ф.Ф., Гончарук Я.А., Гордієнко Н.І., Давидов Г.М., Дерій В.А., Іванова Н.А., Карпенко М.Ю., Кулаковська А.П., Макарен-

ко А.П., Меліхова Т.О., Огійчук М.Ф., Піча Ю.В., Савченко В.Я., Сахарцева І.І., Усач Б.Ф. та інші. Автори розглядають це питання зі своєї точки зору та акцентують увагу на різних аспектах проведення аудиту заробітної плати. Проте саме питання методики внутрішнього контролю нарахування заробітної плати для підвищення економічної безпеки підприємства розкрито недостатньо і потребує подальшого дослідження.

МЕТА РОБОТИ

Метою роботи є удосконалення методичних підходів до внутрішнього контролю нарахування заробітної плати для підвищення економічної безпеки підприємства.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Внутрішній контроль нарахування заробітної плати здійснюється з метою встановлення законності та правильності нарахування заробітної плати.

Таблиця 1. Тест внутрішнього контролю нарахування заробітної плати

№	Зміст питання	Варіанти відповіді			
		Інформація відсутня	Так	Ні	Примітки
1	Чи є всі необхідні нормативні документи з оплати праці на підприємстві?				
2	Чи укладений колективний договір?				
3	Чи складено графік відпусток?				
4	Чи ведуться відділом кадрів накази про прийняття та звільнення робітників, а також надання відпусток?				
5	Чи автоматизовано в бухгалтерії ведення обліку заробітної плати?				
6	Чи застосовується на підприємстві погодинна оплата праці?				
7	Чи застосовується на підприємстві відрядна оплата праці?				
8	Чи виплачуються премії на підприємстві?				
9	Чи щомісячно ведуться таблиці обліку робочого часу?				
10	Чи застосовуються на підприємстві добровільні утримання заробітної плати за заявою працівника?				
11	Чи заробітна плата виплачується шляхом перерахування на картки робітників?				

Таблиця 2. Загальний план проведення внутрішнього контролю нарахування заробітної плати

Етап перевірки	Процедури перевірки	Метод перевірки	Термін проведення	Виконавці
Підготовчий	Знайомство з нормативно-правовою базою, що регламентує порядок нарахування, сплати, ведення обліку нарахування заробітної плати			
Основний	Перевірка правильності нарахування заробітної плати	Документальна: по суті, фактична, арифметична, вибіркова		
	Перевірка правильності нарахування та виплат за листками непрацездатності	Документальна: по суті, фактична, арифметична, вибіркова		
	Перевірка правильності нарахування та виплати відпускних за рахунок резерву	Документальна: по суті, фактична, арифметична, вибіркова		
	Перевірка правильності утримання ПДФО	Документальна: по суті, фактична, арифметична, вибіркова		
	Перевірка правильності нарахування ЄСВ	Документальна: по суті, фактична, арифметична, вибіркова		
	Перевірка правильності визначення залишку на кінець	Документальна: по суті, фактична, арифметична, суцільна		
Завершальний	Складання звіту за результатами перевірки			

бітної плати за фактично відпрацьований час, відпускних, лікарняних, а також своєчасності відображення в обліку та звітності.

Завдання проведення внутрішнього контролю нарахування заробітної плати, а саме здійснити перевірку правильності: нарахування заробітної плати, нарахування та виплат за листками непрацездатності, нарахування та виплати відпускних за рахунок резерву, утримання ПДФО, нарахування ЄСВ, визначення залишку на кінець.

Тест внутрішнього контролю нарахування заробітної плати подано в таблиці 1.

У програмі внутрішнього контролю нарахування заробітної плати відображені основні процедури для вирішення встановлених завдань перевірки. Одержавши в процесі попереднього планування дані, приступають до розробки загального плану внутрішнього контролю нарахування заробітної плати (табл. 2).

Програму внутрішнього контролю нарахування заробітної плати наведено в таблиці 3.

Таблиця 3. Програма внутрішнього контролю нарахування заробітної плати

№	Мета	Перелік процедур	Критерії якості	Докази	Код робочого документа	Період проведення	Виконавець	Примітки
1	Впевнитись у правильності нарахування заробітної плати	Перевірка правильності нарахування заробітної плати	А, Б, В, Г	Довідка бухгалтерії, табель обліку робочого часу, розрахункова відомість, накази	ЗП-1			
2	Впевнитись у правильності нарахування та виплат за листками непрацездатності	Перевірка правильності нарахування та виплат за листками непрацездатності	А, Б, В, Г	Довідка бухгалтерії, табель обліку робочого часу, розрахункова відомість, накази, лікарняні	ЗП-2			
3	Впевнитись у правильності нарахування та виплати відпускних за рахунок резерву	Перевірка правильності нарахування та виплати відпускних за рахунок резерву	А, Б, В, Г	Довідка бухгалтерії, табель обліку робочого часу, розрахункова відомість, накази, розрахунок відпустки	ЗП-3			
4	Впевнитись у правильності утримання ПДФО	Перевірка правильності утримання ПДФО	А, Б, В, Г	Довідка бухгалтерії, заява на пільгу, розрахункова відомість, форма 1-ДФ	ЗП-4			
5	Впевнитись у правильності нарахування ЄСВ	Перевірка правильності нарахування ЄСВ	А, Б, В, Г	Довідка бухгалтерії, табель обліку робочого часу, розрахункова відомість, Звіт	ЗП-5			
6	Впевнитись у правильності визначення залишку на кінець	Перевірка правильності визначення залишку на кінець	А, Б, В, Г, Є	Журнал 3, 5, Головна книга, Баланс	ЗП-6			
Критерії якості аудиторської перевірки: наявність – А; правдивість – Б; права та зобов'язання – В; повнота – Г; вимірювання – Д; оцінку вартості – Е; подання і розкриття – Є.								

Таблиця 4. Перевірка правильності нарахування заробітної плати ЗП-1

Місяць	ПІБ	Оклад	Кількість фактично відпрацьованих днів	За даними підприємства			За даними перевірки			Відхилення		
				ЗП	Лікарняні	Відпустка	ЗП	Лікарняні	Відпустка	ЗП	Лікарняні	Відпустка

Таблиця 5. Перевірка правильності нарахування та виплат за листками непрацездатності ЗП-2

Період	ПІБ	Лікарняний		Нараховано		Виплачено за рахунок підприємства		Виплачено за рахунок Фонда соціального страхування		Відхилення	
		№	Дата	Дата	Сума	Дата	Сума	Дата	Сума	Дата	Сума

Таблиця 6. Перевірка правильності нарахування та виплати відпускних за рахунок резерву ЗП-3

Період	Категорія робітників	Резерв відпустки		За даними бухгалтерії сума відпускних		За даними перевірки сума відпускних		Причини відхилень
		Нараховано	Витрачено	Нараховано за рахунок резерву	Виплачено робітникам згідно з графіком	Нараховано за рахунок резерву	Виплачено робітникам згідно з графіком	

Таблиця 7. Перевірка правильності утримання ПДФО ЗП-4

Місяць	ПІБ	Наявність заяви на ПСП	Оподатковуваний дохід	ПСП	ПДФО за даними підприємства	ПДФО за даними перевірки	Відхилення

Таблиця 8. Перевірка правильності нарахування ЄСВ ЗП-5

Місяць	Категорія персоналу	ФОП	ЄСВ за даними підприємства		ЄСВ за даними перевірки		Відхилення	
			22%	8,41%	22%	8,41%	22%	8,41%

Таблиця 9. Перевірка правильності визначення залишку на кінець ЗП-6

Показник	На початок періоду		Обороти за місяць		На кінець періоду	
	Дебет	Кредит	Дебет	Кредит	Дебет	Кредит
Рахунок 66						
Журнал 5						
Головна книга						
Баланс						

Для вирішення поставлених завдань контролю нарахування заробітної плати пропонуємо робочі документи аудитора (табл. 4—9), які, на думку авторів, стануть обґрунтованими доказами якісного проведення перевірки.

ВИСНОВКИ

У роботі удосконалено методичні підходи до внутрішнього контролю нарахування заробітної плати для підвищення економічної безпеки підприємства, яка на відміну від існуючих включає: анкету, загальний план перевірки, програму перевірки, робочі документи. Запропоновані методичні підходи до проведення внутрішнього контролю нарахування заробітної плати надасть

зможу охопити всі аспекти нарахування заробітної плати, нарахування та виплат за листками непрацездатності, нарахування та виплати відпускних за рахунок резерву, утримання ПДФО, нарахування ЄСВ, визначення залишку на кінець. Це надасть можливість вчасно виявити порушення, провести якісний аудит та підвищити економічну безпеку підприємства.

Література:

1. Макаренко А.П. Аудит: навч.-метод. посібник / А.П. Макаренко, Т.О. Меліхова, Г.М. Бескоста. — Запоріжжя: ЗДІА, 2016. — 184 с.
2. Макаренко А.П. Організація і методика аудит: навч.-метод. посібник / А.П. Макаренко

ко, Т.О. Меліхова, Г.М. Бескоста. — Запоріжжя: ЗДІА, 2015. — 190с.

3. Меліхова Т.О. Визначення витрат господарської діяльності підприємства / Т.О. Меліхова // Журнал "Бізнес Інформ". — Харків: ХНЕУ, НДЦ індустріальних проблем розвитку НАН України, ВД "Інжек", 2013. — № 3. — С. 254—258.

4. Меліхова Т.О. Концептуальні основи обліку витрат підприємства / Т.О. Меліхова, Г.С. Хайло // Матер. Міжнар. наук.-практ. конф. "Україна-Польща: діалог культур в контексті євроінтеграції", 25—27 вересня 2014 р.: збір. матер. — Запоріжжя: ЗДІА. Том I, 2014. — С. 221—224.

5. Меліхова Т.О. Проблемні аспекти відображення в обліку ТМЦ та обладнання при віднесенні до капітальних інвестицій відповідно до П(С)БО та МСФЗ / Т.О. Меліхова, Т.В. Манойло // Вісник Дніпропетровського національного університету. Серія "Економіка". — Дніпропетровськ: 2014, Вип. 3. — № 10/1. Т. 22. — С. 158—164.

6. Меліхова Т.О. Удосконалення методичних підходів до проведення аудиту нарахування та утримання єдиного соціального внеску з підвищення ефективності контролю / Т.О. Меліхова, Т. Віговська // Вісник Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля. — Луганськ: СНУ ім. В. Даля, 2013. — № 5 (194). — Ч. 1. — С. 126—130.

7. Меліхова Т.О. Обґрунтування амортизаційної політики з метою підвищення прибутковості підприємства / Т.О. Меліхова, Ю.В. Калюжна // Інноваційна економіка. — 2012. — № 1. — С. 232—237.

8. Меліхова Т.О. Програма аудиту оподаткування заробітної плати підприємства / Т.О. Меліхова, М. Єременко // Матеріали XIX Науково-технічної конференції студентів, аспірантів і викладачів в ЗДІА "Проблеми економічного розвитку у сучасних умовах" (м. Запоріжжя, 2014 р.) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zgia.zp.ua>

9. Меліхова Т.О. Розробка програми аудиту касових операцій для підвищення ефективності діяльності підприємства / Т.О. Меліхова, Т.В. Манойло // Регіональна бізнес-економіка та управління. — 2013. — № 2. — С. 97—106.

10. Меліхова Т.О. Удосконалення методичних підходів проведення аудиту власного капіталу з метою забезпечення фінансової стабільності підприємства / Т.О. Меліхова, Ю.М. Малініна // Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво. — Запоріжжя: КПУ, 2012. — № 6. — С. 144—153.

11. Макаренко А.П. Методичні підходи до проведення внутрішнього аудиту звіту про фінансові результати в системі управління економічною безпекою підприємства / А.П. Макаренко, Т.О. Меліхова // Матеріали тез доповідей Міжнар. наук.-практ. конф. "Сучасні проблеми модернізації та структурних трансформацій економіки України і регіонів", 11 листопада 2015 р. — Запоріжжя: КПУ, 2015. — С. 118—120.

12. Макаренко А.П. Теоретико-методичні основи та практичні підходи до вдосконалення аудиту лізингових операцій / А.П. Макаренко, Т.О. Меліхова // Економічний вісник Запорізької державної. — 2016. — № 6. — С. 164—171.

13. Меліхова Т.О. Розробка програми аудиту екологічного податку для підвищення фінансової безпеки підприємства / Т.О. Меліхова, О.С. Зуб // Ефективна економіка, 2016. — № 12 // [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?n=12&y=2016>

14. Меліхова Т.О. Удосконалення документування обліку розрахунків з покупцями та замовниками з метою зміцнення інформаційної безпеки підприємства / Т.О. Меліхова, Ф.О. Гавриленко // Інвестиції: практика та досвід, 2018. — № 2. — С. 24—32.

15. Меліхова Т.О. Аналіз впливу податкового навантаження на рівень податкової безпеки підприємства / Т.О. Меліхова, О.В. Троян // Інвестиції: практика та досвід. — 2017, № 20. — С. 33—37.

16. Меліхова Т.О. Економічна безпека підприємства: формування, контроль, ефективність: Монографія. Херсон, Видавничий дім "Гельветика", 2018. — 632 с.

17. Макаренко А.П. Соціальне страхування: сутність, значення та обліковий аспект: навч. посібник: [гриф ЗДІА]. / А.П. Макаренко, О.П. Зоря, Т.О. Меліхова, І.Я. Максименко. — Запоріжжя: ЗДІА, 2017. — 200 с.

18. Меліхова Т.О. Удосконалення методики перевірки грошових коштів у національній валюті / Т.О. Меліхова, А.С. Верьовкіна // Інвестиції: практика та досвід. 2019. № 1. — С. 24—29. DOI: 10.32702/2306-6814.2019.1.24

19. Меліхова Т.О. Удосконалення методики внутрішнього контролю утримань із заробітної плати та нарахувань на Фонд оплати праці / Т.О. Меліхова, І.В. Феофанова, Г.В. Магда // Економіка та держава, 2019. — № 1. — С. 89—94.

20. Меліхова Т.О. Удосконалення методичних засад аудиту операцій з готівкою та на рахунках у банку для підвищення ефективності управління підприємством / Т.О. Меліхова, Н.С. Чакалова, Т.С. Середенко // Інвестиції:

практика та досвід. 2019. № 5. С. 32—41. DOI: 10.32702/2306-6814.2019.5.32

21. Меліхова Т.О. Розробка програми аудиту витрат на виробництво для підвищення фінансової безпеки підприємства / Т.О. Меліхова, В.В. Височина // Економіка та держава, 2018. — № 1. — С. 69—75.

22. Меліхова Т.О. Сучасні проблеми обліку дебіторської заборгованості / Т.О. Меліхова, Д.А. Мась // Соціально-економічний розвиток / Матеріали XXXII Міжнародної науково-практичної конференції, Чернівці, 18—19 січня 2016 р. — Т. 2. — Київ: Науково-видавничий центр "Лабораторія думки", 2016. — С. 22—23.

23. Maksymenko I. Fiscal audit development in the system of budget process management / T. Melikhova, I. Maksymenko, O. Zorya, N. Fatiukha, O. Chumak // Academy of Accounting and Financial Studies journal, 2018. — vol. 22, is. 6, 7 p.

24. Макаренко А.П. Інформаційна база заповнення спрощеної звітності — інструмент управління та фінансової безпеки / А.П. Макаренко, Т.О. Меліхова, Н.С. Чакалова // Часопис економічних реформ. — 2014. — № 1. — С. 26—32.

25. Макаренко А.П. Удосконалення облікових реєстрів з метою своєчасного управління підприємством та контролю за його фінансовою безпекою / А.П. Макаренко, Т.О. Меліхова, Н.С. Чакалова // Економічний вісник університету. — 2014. — Вип. 22 (1). — С. 85—95.

26. Макаренко А.П. Оподаткування в системі обліку: навч.-метод. посібник / А.П. Макаренко, Т.О. Меліхова, О.В. Гамова; ЗДІА. — Запоріжжя: ЗДІА, 2015. — 147 с.

27. Макаренко А.П. Податкове планування та мінімізація податкових ризиків: навч. посібник: [рек. вченою радою ЗДІА] / А.П. Макаренко, Т.О. Меліхова, Н.С. Чакалова; ЗДІА. — Запоріжжя: ЗДІА, 2017. — 260 с.

28. Подмешальська Ю.В. Бухгалтерський облік: навч.-метод. посібник / Ю.В. Подмешальська, Т.О. Меліхова, Н.С. Чакалова. — Запоріжжя: ЗДІА, 2017. — 400 с.

29. Меліхова Т.О. Документування обліку розрахунків за заробітною платою з метою зміцнення інформаційної безпеки підприємства / Т.О. Меліхова, С. Голубенко // Складні системи і процеси. — Запоріжжя: КПУ, 2012. — № 1 (21). — С. 63—67.

30. Салига С.Я. Аудит податків суб'єктів господарювання: Монографія / С.Я. Салига, Т.О. Меліхова. — Запоріжжя: КПУ, 2011. — 224 с.

References:

1. Makarenko, A.P. Melikhova, T. O. and Beskosta, H. M. (2016), *Audit [Audit]*, ZDIA, Zaporizhzhya, Ukraine.

2. Makarenko, A.P. Melikhova, T. O. and Beskosta, H. M. (2015), *Orhanizatsiya i metodyka audyt [Organization and method of audit]*, ZDIA, Zaporizhzhya, Ukraine.

3. Melikhova, T.O. (2013), "Determination of expenses of the economic activity of the enterprise", *Zhurnal "Biznes Inform"*, vol. 3, pp. 254—258.

4. Melikhova, T.O. and Khaylo, H.S. (2014), "Conceptual bases of enterprise cost accounting", *zbirnyk mater. Mizhnar. nauk.-prakt. konf. Ukrayina-Polshcha: dialoh kultur v konteksti yevrointehratsiyi [Compilation mother International science-practice conf. "Ukraine-Poland: Dialogue of Cultures in the Context of European Integration"]*, ZDIA, Zaporizhzhya, Ukraine, 25—27 sept, vol. 1, pp. 221—224.

5. Melikhova, T.O. and Manoylo, T. V. (2014), "Problematic aspects of the registration of the TMC and the equipment when attributed to capital investments in accordance with P (C) BO and IFRS", *Visnyk Dnipropetrovskoho natsionalnoho universytetu. Seriya "Ekonomika"*, vol. 10/1, pp. 158—164.

6. Melikhova, T.O. and Vihovska, T. (2013), "Improvement of methodical approaches to audit of accrual and maintenance of a single social contribution for improving the effectiveness of control", *Visnyk Shkhydnoukrayinskoho natsionalnoho universytetu im. V. Dala*, vol. 5, pp. 126—130.

7. Melikhova, T.O. and Kalyuzhna, YU.V. (2012), "Substantiation of depreciation policy in order to increase profitability of the enterprise", *Innovatsiyna ekonomika*, vol. 1, pp. 232—237.

8. Melikhova, T.O. and Yeremenko, M. (2014), "Payroll Tax Audit Program", *Materialy XIX Naukovo-tekhnichnoyi konferentsiyi studentiv, aspirantiv i vykladachiv v ZDIA "Problemy ekonomichnoho rozvytku u suchasnykh umovakh"*, [Materials of the XIXth Scientific and Technical Conference of Students, Postgraduates and Teachers at ZDIA "Problems of Economic Development in Modern Conditions"], ZDIA, Zaporizhzhya, Ukraine.

9. Melikhova, T.O. and Manoylo, T. V. (2013), "Development of a Cash Management Audit Program for Enhancing the Company's Performance", *Rehionalna biznes-ekonomika ta upravlinnya*, vol. 2, pp. 97—106.

10. Melikhova, T.O. and Malinina, Yu.M. (2012), "Improvement of methodical approaches to audit of own capital in order to ensure financial stability of the enterprise", *Derzhava ta rehiony. Seriya: Ekonomika ta pidpryyemnytstvo*, vol. 6, pp. 144—153.

11. Makarenko, A.P. and Melikhova, T.O. (2015), "Methodological approaches to internal

audit of the financial results report in the system of management of economic safety of the enterprise", *Materialy tez dopovidey Mizhnar. nauk. — prak. konf. "Suchasni problemy modernizatsiyi ta strukturnykh transformatsiy ekonomiky Ukrayiny i rehioniv"*, [Materials of Abstracts International sciences — prak. konf. "Modern problems of modernization and structural transformations of the economy of Ukraine and regions"], KPU, Zaporizhzhya, Ukraine, 11 nov, pp. 118—120.

12. Makarenko, A.P. and Melikhova, T.O. (2016), "Theoretical and methodological foundations and practical approaches to improving the audit of leasing operations", *Ekonomichnyy visnyk Zaporizkoyi derzhavnoyi inzhenernoyi akademiyi*, vol. 6, pp. 164—171.

13. Melikhova, T.O. and Zub, O.S. (2016), "Development of Environmental Tax Audit Program for Increasing Financial Safety of an Enterprise", *Efektivna ekonomika*, vol. 12, available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?n=12&y=2016> (Accessed 10 Dec 2019).

14. Melikhova, T.O. and Havrylenko, F.O. (2018), "Accompanied documenting of the region of rozrakhunkiv with purchases that the deputies of the merit of information about the security", *Investytsiyi: praktyka ta dosvid*, vol. 2, pp. 24—32.

15. Melikhova, T.O. and Troyan, O.V. (2017), "Analysis of the impact of the tax burden on the level of tax security of the enterprise", *Investytsiyi: praktyka ta dosvid*, vol. 20, pp. 33—37.

16. Melikhova, T.O. (2018), *Ekonomichna bezpeka pidpryyemstva: formirovanye, kontrol', efektyvnist'* [Economic security of the enterprise: formation, control, efficiency], Kherson, Ukraine.

17. Melikhova, T.O. Feofanova, I.V. and Mahda, G.V. (2019), "Improvement of the method of internal control of deductions from wages and payrolls on the Labor Fund", *Ekonomika ta derzhava*, vol. 1, pp. 89—94.

18. Melikhova, T. and Verovkina, A. (2019), "Improvement of checking method of cash assets in national currency", *Investytsiyi: praktyka ta dosvid*, vol. 1, pp. 24—29. DOI: 10.32702/2306-6814.2019.1.24

19. Melikhova, T., Troyan, O. and Podriz, D. (2019), "Improvement of the methodology of audit of operations on budget accounts of enterprises", *Agrosvit*, vol. 1—2, pp. 24—32. DOI: 10.32702/2306-6792.2019.1.24

20. Melikhova, T. Chakalova, N. and Seredenko, T. (2019), "Improvement of methodological principles of audit of operations with cash and cash within the bank for improvement of efficiency of business management", *Investytsiyi:*

praktyka ta dosvid, vol. 5, pp. 32—41. DOI: 10.32702/2306-6814.2019.5.32

21. Melikhova, T.O. and Vysochyna, V.V. (2018), "Development of a program for auditing production costs to improve the financial safety of the enterprise", *Ekonomika ta derzhava*, vol. 1, pp. 69—75.

22. Melikhova, T.O. and Mas, D.A. (2016), "Modern problems of accounts receivable", *Sotsialno-ekonomichnyy rozvytok / Materialy KHKHKHII Mizhnarodnoyi naukovo-praktychnoyi konferentsiyi [Socio-economic development / Materials of the XXXIII International Scientific and Practical Conference Chernivtsi]*, Naukovo-vydavnychyy tsentr "Laboratoriya dumky", Kyiv, Ukraine, 18—19 jan, vol. 2, pp. 22—23.

23. Maksymenko, I. Melikhova, T. Zorya, O. Fatiukha, N. and Chumak, O. (2018), "Fiscal audit development in the system of budget process management", *Academy of Accounting and Financial Studies journal*, vol. 22, pp. 6, 7.

24. Makarenko, A. P. Melikhova, T. A. and Chakalova, N. S. (2014), "Information base for filling in simplified reporting — a tool for management and financial security", *Chasopys ekonomichnykh reform*, vol. 1, pp. 26—32.

25. Makarenko, A. P. Melikhova, T. A. and Chakalova, N. S. (2014), "Improving accounting records in order to manage the enterprise in a timely manner and monitor its financial security", *Ekonomichnyy visnyk universytetu*, vol. 22 (1), pp. 85—95.

26. Makarenko, A.P. Melikhova, T.O. and Hamova, O.V. (2015), *Opodatkovannya v systemi obliku: navch.-metod. posibnyk* [Taxation in the accounting system: teaching method. manual], ZDIA, Zaporizhzhya, Ukraine.

27. Makarenko, A.P. Melikhova, T.O. and Chakalova, N.S. (2017), *Podatkove planuvannya ta minimizatsiya podatkovykh ryzykiv: navch. posibnyk* [Tax planning and minimization of tax risks: teaching. manual], ZDIA, Zaporizhzhya, Ukraine.

28. Podmeshal's'ka, Yu. Melikhova, T.O. and Chakalova, N.S. (2017), *Bukhhalters'kyy oblik: navch.-metod. posibnyk* [Accounting: teaching method. manual], ZDIA, Zaporizhzhya, Ukraine.

29. Melikhova, T.O. and Holubenko, S. (2012), "Documentation of accounting for payroll calculations in order to strengthen the information security of the enterprise", *Skladni systemy i protsesy*, vol. 1 (21), pp. 63—67.

30. Salyha, S.YA. and Melikhova, T.O. (2011), *Audyt podatkov sub'ektiv hospodariuvannya [Audit of Taxes of Business Entities]*, KPU, Zaporizhzhya, Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 25.12.2019 р.

УДК 338.48

М. П. Денисенко,

д. е. н., професор, професор кафедри бізнес-економіки та туризму,

Київський національний університет технологій та дизайну, м. Київ

ORCID ID: 0000-0001-8767-9762

Ю. І. Захарова,

студентка, Київський національний університет технологій та дизайну, м. Київ

ORCID ID: 0000-0002-6807-6066

DOI: 10.32702/2306-6792.2020.1.24

ЗАХОДИ ПІДВИЩЕННЯ ПРИБУТКОВОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

M. Denysenko,

Doctor of Economic Sciences, Professor, Professor of the Department of Business

Economics and tourism, Kyiv National University of Technologies and Design, Kyiv

Yu. Zakharova,

Student, Kyiv National University of Technologies and Design, Kyiv

RESERVES FOR INCREASING THE PROFITABILITY OF THE ENTERPRISE

У статті розкривається сутність понять "прибуток" та "прибутковість", значення прибутку у сучасних умовах господарювання. Висвітлено тлумачення вітчизняних авторів стосовно сутності поняття "прибуток". Аналіз трактування прибутку різними вченими свідчить, що немає єдиного підходу щодо визначення сутності цієї економічної категорії. Тому задля успішного управління прибутком підприємства, передусім треба чітко визначити сутність поняття "прибуток", його складові елементи та чинники, що на нього впливають в зв'язку з цим розглянуто класифікацію видів прибутку. Прибуток є рушійною силою і мотивом діяльності підприємств та організацій, яка дозволяє підприємству утримувати свої позиції на ринку і забезпечувати динамічний розвиток виробництва в умовах конкуренції. Можливість отримання більшого прибутку спонукає керівників підприємств шукати більш ефективні способи використання ресурсів. Визначено, що рівень і сума прибутку складаються під впливом безлічі факторів, що впливають на неї як негативно, так і позитивно. Виявлено необхідні умови ефективного управління, вдосконалення його формування та використання. Визначено, що для підвищення прибутковості діяльності підприємства, потрібно шукати не використані можливості, а саме резерви збільшення прибутку. Обґрунтовано, що прибуток є метою, результатом, стимулом і чинником економічної безпеки діяльності підприємства. Виявлено необхідні умови ефективного управління прибутком. Розглянуто ряд факторів, які впливають на прибуток підприємства та заходи, які можуть бути використані для подальшого зростання прибутку. Прибутковість підприємства безпосередньо пов'язана з отриманням прибутку та показує ефективність діяльності підприємств різних форм власності та характеризує інтенсивність їх роботи. Система управління прибутком може функціонувати тільки за наявності відповідних даних, на основі яких можна налагодити постійний моніторинг процесу формування прибутку. Джерелами інформації у цьому разі виступають дані маркетингового аналізу, бухгалтерського та управлінського обліку. Розглянуто обсяги прибутку, що був отриманий підприємством у 2016—2017 рр. Виявлено фактори, які вплинули на фінансові результати підприємств та запропоновано шляхи для зростання прибутковості.

The article considers the essence of the concepts of "profit" and "profitability", value of profit in the current market conditions. Lit the interpretation of domestic authors about the nature of the notion of profit. Analysis interpretation of the profits of various scholars have shown that there is no single approach to determining the nature of this economic category. Therefore, for the successful management of the enterprise's profit, first of all, we need to clearly define the

essence of the concept of "profit", its constituent elements and factors influencing it in this regard, the classification of types of income. Profit is the driving force and motivation of enterprises and organizations, which allows the company to maintain its position in the market and to ensure the dynamic development of production in the face of competition. The possibility of obtaining more profit encourages managers to look for better ways to use resources. It was determined that the level and amount of profit formed under the influence of many factors that affect it negatively and positively. The necessary conditions for effective management, improvement of its formation and use are revealed. It is determined that in order to increase the profitability of the enterprise, it is necessary to look for unused opportunities, namely reserves for increasing profits. It is proved that the profit is the goal, the result of a stimulus and a factor of economic security of the enterprise. Discovered necessary conditions for effective management of profit. Revealed a prerequisite for effective management of profit. A number of factors affect the profits of the enterprise and the measures that can be used for further profitable growth. The profit management system can only function if there is adequate data on the basis of which it is possible to establish continuous monitoring of the profit generation process. The sources of information in this case are the data of marketing analysis, accounting and management. The volume of profits received by enterprise during 2015—2017 is considered. The factors that affected the financial results of enterprises and the ways to increase profitability. Profitability is directly related to a profit and shows the effectiveness of different enterprises and characterizes the intensity of their work.

Ключові слова: прибуток, управління прибутком, формування прибутку, розподіл прибутку, використання прибутку, рентабельність.

Key words: profit, profit management, profit generation, profit distribution, profit utilization, profitability.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

В умовах функціонування змінної економіки прибуток є однією з найважливіших і найскладніших економічних категорій, яка займає одне з центральних місць серед інструментів управління економікою. Значення прибутку в умовах ринку настільки велике, що К.Р. Мак-

коннелл і С. Брю називають її первинним рушієм капіталістичної економіки. Можна сказати, що прагнення до отримання прибутку — це вираз основного принципу раціональної поведінки в економіці — досягнення максимальних результатів за мінімальних витрат, бо прибуток у найзагальнішому вигляді і є різниця між

Таблиця 1. Визначення поняття "прибуток"

А. Сміт [4]	У різні часи трактував прибуток як: 1) закономірний результат продуктивності капіталу; 2) винагороду капіталістові за його діяльність і ризик; 3) вирахування з частини неоплаченої праці найманого робітника
К. Маркс [5]	Прибуток — це перетворена форма додаткової вартості, результат відношення між необхідним і додатковим робочим часом
А. Поддєрьогін [1]	Прибуток — це частина додаткової вартості, виробленої і реалізованої, готової до розподілу. Підприємство одержує прибуток після того, як втілена у створеному продукті вартість буде реалізована і набере грошової форми
В. Мец [2]	Прибуток — фінансова категорія, яка показує позитивний фінансовий результат, характеризує ефективність виробництва, свідчить про обсяг і якість виготовленої продукції, стан продуктивності праці, рівень собівартості
І. Бланк [3]	Прибуток — це втілений у грошовій формі чистий дохід підприємця на вкладений капітал, що характеризує його винагороду за ризик здійснення підприємницької діяльності та є різницею між сукупним доходом і сукупними витратами у процесі здійснення підприємницької діяльності

Таблиця 2. Формування прибутку підприємства

Прибуток від операційної діяльності	Прибуток від фінансової діяльності	Прибуток від іншої діяльності
<ul style="list-style-type: none"> · Реалізація товарної продукції. · Реалізація послуг. · Реалізація робіт 	<ul style="list-style-type: none"> · Реалізація оборотних активів. · Реалізація іноземної валюти. · Доходи від операційної оренди. · Курсові різниці. · Списання кредиторської заборгованості. · Штрафи, пеня. · Отримані субсидії. · Гранти та відсотки 	<ul style="list-style-type: none"> · Реалізація основних засобів. · Фінансові інвестиції. · Патенти. · Ліцензії. · Доходи від не операційних курсових різниць. · Безоплатно отримані активи. · Від уцінки

Джерело: [9].

Таблиця 3. Вихідні дані для аналізу впливу факторів на прибуток від операційної діяльності

Показники	2016 рік, тис. грн	За 2017 рік у оцінці 2016 року, тис. грн*	2017 рік, тис. грн
1. Собівартість реалізованої продукції	3110710	1552244,3	3746814
2. Адміністративні витрати	197847	81315,1**	255032
3. Витрати на збут	262514	107893,3**	334485
4. Прибуток від основної діяльності	631096	355428,6	550909
5. Інші операційні доходи	43224	-	69010
6. Інші операційні витрати	209167	-	120276
7. Чистий дохід	4202167	2096881,3	4887240
8. Прибуток від операційної діяльності	465153	355428,6	499643

Примітка: * Величини цього стовпчика визначені як добуток кожного числа за попередній період і індексу випуску, в натуральному виразі (0,499).

** Адміністративні витрати та витрати на збут теж можуть змінюватися зі зміною випуску але не пропорційно випуску продукції, а в менших розмірах (0,411).

Джерело: [6].

отриманими доходами і сукупними витратами. Отже, дослідження заходів підвищення прибутку та факторів впливу на рентабельність підприємств є актуальним і зумовлює доцільність розгляду цього питання.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

Внесок щодо визначення управління, формування і використання прибутку підприємства, його діяльності в різних аспектах досліджували вітчизняні та зарубіжні науковці. Серед них можна назвати І. Бланка [3], А. Поддєрьогіна [1], В. Меца [2], А. Сміта [4], К. Маркса [5] та ін.

МЕТА СТАТТІ

Метою статті є дослідження процесу формування та використання прибутку підприємства, а також розробка заходів ефективного управління ним.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Прибуток є складною та багатогранною економічною категорією, що найповніше зображає фінансові можливості підприємства та його здатність до розширення виробничої діяльності підприємства. Саме прибуток спону-

є підприємство здійснювати нововведення, що стимулює інвестиції, нарощувати випуск продукції і забезпечувати зайнятість. Аналізуючи сутність категорії "прибуток" наведений у таблиці 1.

Дослідження різних точок зору вітчизняних та зарубіжних вчених-економістів щодо походження, сутності прибутку дозволяє уточнити його визначення.

Аналізуючи трактування поняття "прибуток" різними вченими показав, що не має єдиного підходу щодо визначення сутності цієї економічної категорії. Тому задля успішного управління прибутком підприємства, передусім треба чітко визначити сутність поняття "прибуток", його складові елементи та чинники, що на нього впливають [7].

На формування прибутку впливає встановлений порядок визначення фінансових результатів діяльності підприємства, що відображено у таблиці 2.

У зв'язку з тим, що прибуток від операційної діяльності займає лівову частку в загальній сумі прибутку, то він заслуговує особливої уваги. Доцільно розглянути методикі аналізу впливу факторів на прибуток від операційної діяльності. Розглядається це на прикладі ПрАТ "Київський картонно-паперовий комбінат".

Таблиця 4. Вплив факторів на прибуток від операційної діяльності

Фактори	тис. грн
1. Зростання собівартості продукції	-2194569,7
2. Збільшення адміністративних витрат	-173716,9
3. Зміна витрат на збут	-226591,7
4. Зростання оптових цін на готову продукцію	+2790358,7
5. Скорочення обсягу реалізації	-316179,1
6. Покращення якості	+40511,7
7. Покращення асортименту продукції	
8. Зменшення інших операційних доходів	+25786
9. Зменшення інших операційних витрат	+88891
Всього	+34490

Джерело: розраховано автором на основі Звіту про фінансові результати, ПрАТ "Київський картонно-паперовий комбінат" 2016—2017 рр.

Таблиця 5. Резерви зростання прибутку від операційної діяльності

Фактори	тис. грн
1. Зниження собівартості реалізованої продукції	2194569,7
2. Зменшення адміністративних витрат	173716,9
3. Зменшення витрат на збут	226591,7
4. Збільшення обсягу реалізації продукції	316179,1
Всього	2911057,4

Джерело: розраховано автором на основі Звіту про фінансові результати, ПрАТ "Київський картонно-паперовий комбінат" 2016—2017 рр.

Визначимо вплив на прибуток від основної діяльності зміни собівартості реалізованої продукції:

$3746814 - 1552244,3 = 2194569,7$ тис. грн
(-2194569,7 тис. грн).

Зміна адміністративних витрат:

$255032 - 81315,1 = 173716,9$ тис. грн
(-173716,9 тис. грн).

Зміна витрат на збут:

$334485 - 107893,3 = 226591,7$ тис. грн
(-226591,7 тис. грн).

Зміна оптових цін на реалізовану продукцію:

$4887240 - 2096881,3 = 2790358,7$ тис. грн
(2790358,7 тис. грн).

Пвід осн. діял. за 2016 рік = $4202167 - 3110710 - 197847 - 262514 = 631096$ тис. грн.

Пвід осн. діял. за 2017 в оцінці 2016 = $2096881,3 - 1552244,3 - 81315,1 - 107893,3 = 355428,6$ тис. грн.

Пвід осн. діял. за 2017 рік = $4887240 - 3746814 - 255032 - 334485 = 550909$ тис. грн.

Зміна обсягу реалізації продукції:

%змін. об.реал. = $1552244,3 \cdot 100 / 3110710 = 49,9 - 100 = -50,1\%$

$631096 \cdot (-50,1) / 100 = -316179,1$ тис. грн.

Вплив 3-х факторів: асортименту, якості, обсягу реалізації

$355428,6 - 631096 = -275667,4$ тис. грн.

асортименту та якості продукції:

$-275667,4 - (-316179,1) = +40511,7$ тис. грн.

Перевірка правильності розрахунків:

$\Pi = 550909 - 631096 = -80187$ тис. грн.

$\Pi = -2194569,7 - 173716,9 - 226591,7 + 2790358,7 - 316179,1 + 40511,7 = -80187$ тис. грн.

Зміна інших операційних доходів:

$69010 - 43224 = +25786$ тис. грн. (+25786 тис. грн).

Зміна інших операційних витрат

$120276 - 209167 = -88891$ тис. грн. (+88891 тис. грн).

Перевірка правильності розрахунків:

Попер. діял. = $499643 - 465153 = 34490$ тис. грн.

Попер. діял. = $-80187 + 25786 + 88891 = 34490$ тис. грн.

Необхідно розрахунок впливу факторів на прибуток від операційної діяльності звести в таблиці 4.

Прийнято вважати, що всі фактори, які негативно вплинули на прибуток від операційної діяльності, є резервами його зростання.

Резервами зростання прибутку є:

— Резерви зниження собівартості продукції: усунення перевитрат по сировині і матеріалах, усунення понадпланових відходів, скорочення непродуктивних виплат з фонду оплати праці, усунення невиправданих і непродуктивних витрат у складі цехових і загально-виробничих витрат, а також у складі витрат на утримання і експлуатацію устаткування, усунення втрат від браку.

— Економія коштів на оплату праці за рахунок запровадження досягнень науково-технічного прогресу (зниження трудомісткості).

— Підвищення якості продукції.

— Зменшення витрат на маркетинг та рекламу, на тару, транспортування, зберігання, підсортування, обробку, пакування і передпродажну підготовку товарів (продукції).

ВИСНОВКИ

У результаті зробленого аналізу було систематизовано поняття "прибутку" і "прибутковості". Проаналізувавши погляди різних учених, ми з'ясували, що прибуток є перевищенням доходів підприємства над його витратами. Визначено, що прибуток є основною метою діяльності підприємства. Таким чином, з метою підвищення результативності діяльності підприємства та його стратегічного розвитку у перспективі виникає потреба у розробці стратегії управління підприємством спрямованої на вдосконалення механізму формування та використання прибутку. Резерви збільшення прибутку є можливими за рахунок: зниження собівартості реалізованої продукції, зменшення адміністративних витрат, зменшення витрат на збут, збільшення обсягу реалізації продукції тощо.

Література:

1. Фінанси підприємств: підручник / А.М. Поддєрьогін, М.Д. Білик, Л.Д. Буряк та ін.: кер. кол. авт. і наук. ред. проф. А.М. Поддєрьогін. — К.: КНЕУ, 2012. — 546 с.
2. Мец В.О. Економічний аналіз фінансових результатів та фінансового стану підприємства: навч. посіб. для вищ. навч. закл. / В.О. Мец. — К.: КНЕУ, 1999. — 437 с.
3. Бланк І.А. Управління прибутком / І.А. Бланк. — К.: Ніка-Центр, 2007. — 768 с.
4. Сміт А. Дослідження про природу і причини багатства народів. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ek-lit.aqava.ru/smitsod.htm>.
5. Маркс К. Капітал [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.litmir.me/br/?b=64205&p=1>
6. "Smida" — розвиток інфраструктури фондового ринку [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://smida.gov.ua/db/participant/05509659>
7. Управління прибутком підприємства в сучасних умовах [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.rusnauka.com/5_PNW.htm
8. Бабіч В.В. Удосконалення обліку формування, розподілу й використання прибутку [Текст] / В.В. Бабіч, А.М. Поддєрьогін // Фінанси України. — 2012. — С. 103—110.
9. Денисенко М.П. Стан та тенденції розвитку сучасного підприємства: монографія / За ред. д. е. н., проф. М.П. Денисенка. — К.: ДКС центр, 2019. — 464 с.
10. Денисенко М.П., Шиліук В.М. Зарубіжний досвід оцінювання ефективності діяльності

підприємства та його використання у вітчизняній практиці. — К.: Міленіум. — №15. — 2018. — С. 14—25.

References:

1. Poddier'ohin, A.M. Bilyk, M.D. and Buriak, L.D. (2012), *Finansy pidpriemstv* [Business finance], KNEU, Kyiv, Ukraine.
2. Mets, V.O. (1999), *Ekonomichnyj analiz finansovykh rezul'tativ ta finansovoho stanu pidpriemstva* [Economic analysis of the financial results and financial condition of the enterprise], KNEU, Kyiv, Ukraine.
3. Blank, I.A. (2007), *Upravlinnia prybutkom* [Profit management], Nika-Tsentr, Kyiv, Ukraine.
4. Smit, A. (2019), "Research on the nature and causes of the wealth of nations", available at: <http://www.ek-lit.aqava.ru/smitsod.htm> (Accessed 10 Nov 2019).
5. Marks, K. (1859), *Kapital* [Capital], available at: <https://www.litmir.me/br/?b=64205&p=1> (Accessed 10 Nov 2019).
6. Smida (2019), "Stock Market Infrastructure Development", available at: <https://smida.gov.ua/db/participant/05509659> (Accessed 10 Nov 2019).
7. rusnauka (2019), "Management of profit of the enterprise in modern conditions", available at: http://www.rusnauka.com/5_PNW.htm (Accessed 10 Nov 2019).
8. Babich, V.V. (2012), "Improving accounting for profit generation, distribution and utilization", *Finansy Ukrainy*, pp. 103—110.
9. Denysenko, M.P. (2019), *Stan ta tendentsii rozvytku suchasnoho pidpriemstva* [Condition and tendencies of development of modern enterprise], DKS tsentr, Kyiv, Ukraine.
10. Denysenko, M.P. and Shyliuk, V.M. (2018), "Foreign experience in evaluating the effectiveness of the enterprise and its use in domestic practice", *Milenium*, vol. 15, pp. 14—25.

Стаття надійшла до редакції 04.12.2019 р.

www.economy.nayka.com.ua

Електронне фахове видання

Ефективна
ЕКОНОМІКА

Виходить 12 разів на рік

Журнал включено до переліку наукових фахових видань України з ЕКОНОМІЧНИХ НАУК (Категорія «Б»)

Спеціальності — 051, 071, 072, 073, 075, 076, 292

e-mail: economy_2008@ukr.net

тел.: (044) 223-26-28

(044) 458-10-73

УДК 334.7:330.16

В. П. Пильнова,
к. е. н., доцент, доцент кафедри підприємництва, торгівлі
та біржової діяльності, Державний університет телекомунікацій, м. Київ
ORCID ID: 0000-0002-9777-7451

DOI: 10.32702/2306-6792.2020.1.29

РОЗВИТОК ЛОГІСТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ У ВОДНОМУ ГОСПОДАРСТВІ

V. Pylnova,
Ph.D., Associate professor, Associate Professor of the Department of Entrepreneurship,
Trade and Stock Exchange, State University of Telecommunications, Kyiv

DEVELOPMENT OF LOGISTICAL INFRASTRUCTURE IN AQUATIC MANAGEMENT

У статті визначено теоретичні аспекти та особливості логістичної підтримки водних потоків. Введено поняття "логістичне управління водними потоками". Вказано необхідні і достатні умови формування і розвитку логістичної інфраструктури водних потоків, що дозволяють отримати максимальний економічний ефект за рахунок скорочення втрат під час проходження логістичних бар'єрів від джерела до водокористувача. Виявлено та науково обгрунтовано види ризиків, надано їх класифікацію з урахуванням формування логістичної інфраструктури в досліджуваній галузі, запропоновані підходи щодо їх зниження. Розроблено комплекс організаційно-економічних заходів для формування стратегії розвитку логістичної інфраструктури, який дозволяє підвищити інвестиційну привабливість логістично-орієнтованих проектів водної галузі за рахунок реальної оцінки стану збалансованого споживання та попиту на воду, а також зниження загальної суми витрат, пов'язаних з рухом водних потоків. Здійснено пошук ефективних засобів аналізу та управління логістичними об'єктами водних ресурсів. Проведено аналіз тенденцій розвитку водних потоків. Встановлено взаємозв'язок матеріального, фінансового та інформаційного потоків у логістичній системі управління водними потоками.

The feasibility of reforming the water management system is substantiated in the article. Integrated water management is defined as a management system based on consideration of all possible sources of water, respect for industry interests, widespread involvement of all water users and rational use of water flows, ensuring public water supply and environmental safety. The world norms for the right to water are analyzed. The basics of the modern concept of integrated water management are considered in the form of basic principles that became the basis for further global water reform. Theoretical aspects and features of logistical support of water flows are determined. The concept of "logistical management of water flows" was introduced. The necessary and sufficient conditions for the formation and development of logistical infrastructure of water flows, which allow to obtain the maximum economic effect by reducing the losses during the passage of logistic barriers from the source to the water user, are indicated. Positive results from the implementation of the principles of logistic management of water flows have been identified and evaluated. It is recommended to use the method of maximizing the logistical effect of water use in the system of water flow management. The method of logistical management of water flows based on the criteria of efficiency of functioning of the infrastructure is considered and proposed for use, which agrees the total losses of water at changing demand for it. Types of risks identified and scientifically substantiated, their classification given taking into account the formation of logistics infrastructure in the research area. It is stated that the main methods of risk reduction are: the method of risk avoidance; risk taking method and risk mitigation method. The expediency of their application in the water industry is substantiated. It is determined that transport flows of water in the logistics infrastructure must comply with the following rules: water flows of the required quality, in the required quantity, must be delivered to water users at the right time, in the right place with minimal costs and losses for

nature. A set of organizational and economic measures for the development of a strategy for the development of logistic infrastructure has been developed, which allows to increase the investment attractiveness of logistic-oriented projects in the water sector due to the real assessment of the balance of balanced consumption and demand for water, as well as reducing the total amount of costs associated with the movement of water flows. The search for effective means of analysis and management of logistic objects of water resources is carried out. The tendencies of development of water flows are analyzed. The interrelation of material, financial and information flows in the logistic system of water flow management is established.

Ключові слова: водний потік, логістична інфраструктура, система водокористування, потоковий процес, ризики, ефективність.

Key words: water flow, logistics infrastructure, water management system, flow process, risks, efficiency.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Нині існує ряд особливостей формування механізму управління водними потоками на логістичних засадах, що враховують концепцію сталого розвитку, специфічні природно-кліматичні умови, існуючу систему водокористування.

Рішення проблем ефективної побудови логістичної інфраструктури водних потоків неможливе без створення науково-методичного апарату, що дозволяє дати фахове обґрунтування управлінських рішень на всіх рівнях управління водними потоками країни, а також сформувати сучасну логістичну систему водокористування.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Різноманіття організаційних і логістичних проблем, що виникають у результаті управління поточковими процесами, відображені в комплексі наукових теоретичних та практичних досліджень вітчизняних і зарубіжних вчених, присвячених питанням розвитку логістичної інфраструктури: О.В. Артюшенка, І.В. Блауберга, Г.Л. Бродецького, І. Ванн Бік, Г.А. Верниченко, Н.В. Вострікової, І.А. Головинського, В.А. Голяна, С.С. Дубняка, В.А. Духовного, І.О. Єременка, О.В. Кирилюка, С.С. Левківського, В.Б. Мокіна, І.Ю. Носачова, В.Г. Пряжинської, В.И. Соколова, В.А. Сташука, О.Ю. Судука, М.А. Хвесика, О.В. Яроцької, А.В. Яцика та інших.

Ряд проблем, пов'язаних з логістичним управлінням водними потоками, залишаються ще недостатньо вивченими і вимагають додаткових теоретичних і практичних досліджень. Це зумовило вибір теми статті та визначило її основні напрямки.

МЕТА СТАТТІ

Метою статті є дослідження теоретичних методів і практичних підходів для формування і розвитку логістичної інфраструктури водних потоків.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Вода в сучасному світі вже стала найважливішим стратегічним ресурсом, що забезпечує економічну безпеку держави, і, як наслідок, практично у всіх країнах розробляються і впроваджуються різні організаційно-економічні заходи з формування ефективної системи управління водними потоками в залежності від цілей держави і конкретних водокористувачів.

Крім того, перед органами управління водними потоками стоїть ряд актуальних питань: зношеність водної інфраструктури, відсутність науково обґрунтованого механізму логістичної підтримки організації доставки та розподілу води.

Інфраструктура водних потоків є складною системою, що об'єднує водні і технологічні ресурси.

Водні ресурси забезпечують потреби населення і галузей економіки у воді з урахуванням всіх економічних, соціальних і екологічних факторів.

Технічна підсистема потребує перегляду підходів до її використання і модернізації.

Для побудови ефективної системи управління водними потоками необхідно детально розглянути структуру потоків водних ресурсів. Транспортні потоки води в логістичній інфраструктурі повинні відповідати наступним правилам: водні потоки необхідної якості, в необхідній кількості повинні бути доставлені водокористувачам у потрібний час, у потрібне

місце з мінімальними витратами і збитками для природи [4].

Фактично, розподіл води в середовищі водоспоживачів підпорядковується семи логістичним параметрам, які є складовими розподільчої логістики (правило "7R"):

- необхідні водні потоки;
- необхідна кількість води;
- необхідна їх якість;
- необхідне їх місце споживання;
- у необхідний час;
- необхідному водокористувачеві;
- з необхідними витратами.

Ці вказані елементи систематизовані і формують логістичний ланцюг, який визначає якість і кількість водних потоків з урахуванням змін водних ресурсів. Збільшення забору води на вході логістичного ланцюга призводить до збільшення водних потоків на виході. З огляду на те, що вхідні водні потоки, як правило, вважаємо нормованими і кінцевими, за допомогою наукомістких технологій можна збільшити і їх вихід, що є позитивним результатом будь-якої діяльності, не лише у водній галузі [4]. Це означає, що збільшення кінцевого споживання води фізичними і юридичними особами вигідно для держави і важливо для суспільства, яке передусім зацікавлене в цьому. Водночас головними завданнями є: відбір, транспортування води, зберігання, очищення — а це ні що інше, як логістика.

Але логістика вивчає матеріальні потоки, тому виникає питання: вода — це благо чи товар? Проаналізуємо світові норми права на воду.

У світовому праві існує прецедент, дуалізм понять і трактувань. Існує Коментар № 15 (2002 р.) Комітету ООН по ЕСКП (Міжнародний Пакт про економічні, соціальні і культурні права), що стосується виконання статей 11 і 12, який прямо обумовлює право людини на воду: "...право на воду є неодмінною умовою гідного життя. Право на воду є передумовою для забезпечення всіх інших прав людини".

У той же час вода є товаром. І в цьому допомагають переконатися положення Міжнародної конференції з водних ресурсів і навколишнього середовища в 1992 році у м. Дублін, на якій було висунуто основи сучасної концепції інтегрованого управління водними ресурсами у вигляді основних принципів, які стали базисом для подальших глобальних реформ водного господарства [7]. Розглянемо базові принципи:

1. Екологічний принцип встановлює прісну воду обмеженим ресурсом, що мають істотне

значення для життя, розвитку і навколишнього середовища. В основі цього принципу є глобальний підхід до управління водними потоками.

2. Інституційний принцип визначає розвиток і управління водними потоками на основі спільної діяльності осіб, які планують і приймають рішення на різних рівнях ієрархії в водному господарстві. Цей принцип стосується управління водними потоками на основі участі всіх зацікавлених сторін. Він також передбачає передачу функцій оперативного управління на нижчі рівні в системі управління водними потоками.

3. Економічний принцип визначає воду економічним ресурсом, тобто товаром.

Отже вода — це товар чи право загального і безумовного володіння? Відповідь на це запитання визначається положеннями економічної теорії:

1. Товар — продукт праці.

2. Товар має споживчу вартість.

3. Вартість — грошова оцінка предметів праці в товарі.

4. Товар проходить стадії обробки, щоб стати готовим продуктом.

5. Товар створюється не лише для власного споживання, а й для всього суспільства.

Таким чином, у залежності від позиції або переконання експерта, вода може трактуватися як товар або соціальне благо. Логічно прийняти позицію: вода — це товар.

Стан водних потоків планети не можна назвати задовільним. Водні потоки будь-якої країни складають не тільки частину її економічного багатства, але і суттєво впливають на здоров'я населення. І це, в свою чергу, висуває дуже високі вимоги до проблеми логістичного управління водними потоками і раціональної організації водогосподарської діяльності в країні [2].

Інтегроване управління водними потоками визначено як систему управління, засновану на врахуванні всіх можливих джерел води, дотриманні галузевих інтересів, широкому залученні всіх водокористувачів та раціональному використанні водних потоків, що забезпечує водопостачання суспільства і екологічну безпеку.

У процесі планування повинні враховуватись економічні, екологічні та соціальні фактори, а також методичний інструментарій для їх оцінки.

Після проведення організаційно-економічних заходів з урахуванням необхідного обсягу інвестицій можуть бути досягнуті важливі водогосподарські результати, головними з яких є:

- справедливий розподіл водних потоків;
- стабільне забезпечення водою споживачів;
- скорочення непродуктивних втрат води;
- вирішення екологічних проблем;
- підвищення продуктивності використання водних потоків.

Щоб реалізувати цю концепцію, введено і визначено поняття "логістичне управління водними потоками" (далі — ЛУВП) на основі принципів, що дозволяють регламентувати функції кожного рівня логістичної системи управління водними ресурсами.

ЛУВП ґрунтується на базових ключових принципах, відповідно до яких зроблений цілий ряд висновків, які характеризують управління водними потоками і розкривають його сутність, а саме:

- масштабне використання різних видів водних потоків можливе, беручи до уваги кліматичні особливості території;
- управління здійснюється між галузями і всіма рівнями водного господарства;
- обов'язкове створення і впровадження інформаційного забезпечення логістичної системи управління водними потоками;
- дотримання пріоритету інтересів водного середовища — першочерговий підхід до діяльності водогосподарських органів;
- забезпечення суворої відповідальності, перш за все фінансової, за підтримку режиму водозбереження і відсутність невинуватених втрат води водогосподарськими організаціями та водокористувачами.

Якщо всі зазначені принципи (рис. 1) будуть дотримані і впроваджені, то управління водними потоками може вважатися завершеним. Часткове впровадження одного або декількох принципів не можуть служити підставою для визнання його закінченим. Слід зазначити, що форми і методи впровадження принципів ЛУВП відрізняються один від одного, але це не заважає досягненню головної мети.

Реалізація принципів логістичного управління водними потоками (ЛУВП) має такі позитивні результати [3]:

- наявність механізму координації та залучення в узгоджений процес логістичного управління всіх господарських суб'єктів водної галузі;
- гарантія стабільного та рівноправного водозабезпечення незалежно від розташування водокористувачів;

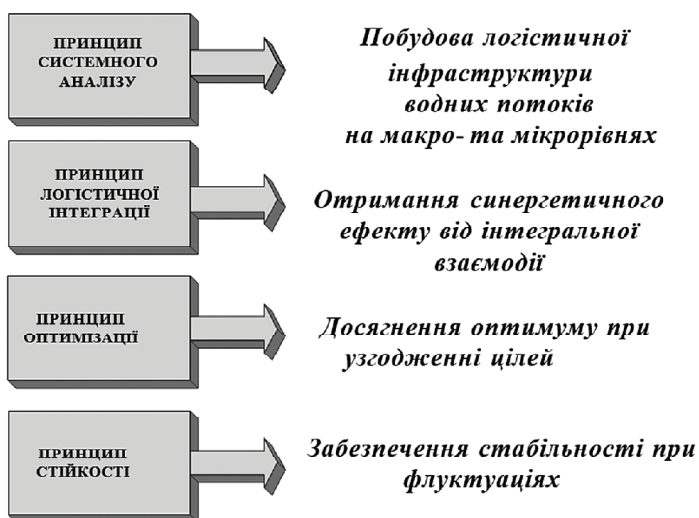

Рис. 1. Ключові принципи логістичного управління водними потоками

- мінімізація втрат води шляхом створення рівнів ієрархії та координації дій на їх рівнях;
- комерційні товариства при приватній підтримці держави чи без, у тому числі на основі державно-приватного партнерства (ДПП);
- фінансове планування та оплата на основі реальних логістичних витрат;
- перехід на самоокупність операцій та галузі загалом;
- впровадження стимулів підвищення продуктивності води та водозбереження;
- розвиток гідрометричних досліджень, нормооблік води при подачі та відведенні;
- підготовка кадрів з профільними компетенціями для участі в управлінні водними потоками;
- послуги надаються на підставі договорів, спільна участь у визначенні норм та тарифів;
- розподіл води з урахуванням вимог з охорони навколишнього середовища;
- єдине планування та наскрізне впровадження управління водними потоками на основі логістичних принципів (ЛУВП);
- створення Асоціацій водокористувачів.

Як уже зазначалось, управління водними потоками на основі логістичних принципів — це процес планування, організації, контролю та управління потоку води (матеріального потоку) і нематеріальних потоків (інформаційних і фінансових). Водному (матеріальному), а поряд з ним і фінансовому потокам, супутнім логістичним процесам у системі управління водними потоками приділено особливу увагу.

Кінцева ефективність потокового процесу всієї логістичної системи водних ресурсів може бути виражена через ефект, і не лише фінансовий.

Ефективність проекту у водному господарстві оцінюється як [5]:

- ефективність водного проекту загалом;
- ефективність участі в проекті.

Ефективність проекту загалом оцінюється з метою визначення загальної значущості проекту для суспільства.

Вона містить у собі:

- громадську і екологічну ефективність проекту;
- комерційну ефективність проекту.

Показники громадської та екологічної ефективності враховують соціальні, екологічні та етичні наслідки здійснення проекту для галузі водного господарства і для суспільства взагалом.

Показники комерційної ефективності проекту враховують фінансові наслідки його здійснення, водночас учасники проекту несуть необхідні для реалізації проекту витрати в повному обсязі і повноцінно користуються всіма його результатами.

Ключові показники ефективності проекту загалом оцінюють технічні та організаційні проектні рішення.

Ефективність участі в проекті визначається зацікавленістю в ньому всіх його учасників.

Ефективність участі в проекті включає:

- ефективність для господарюючих суб'єктів водної галузі;
- ефективність приватного інвестування у водну галузь;
- ефективність участі в проекті державних структур;
- галузеву ефективність — конкретно для водного господарства;
- бюджетну ефективність проекту водних потоків.

Існує досить складний, але цікавий, і цілком можливий для застосування в системі управління водними потоками метод максимізації логістичного ефекту водокористування [1].

Він включає три підходи:

1. "Вартість — Час". Аналізується часовий проміжок, протягом якого логістична інфраструктура водних ресурсів здатна створити максимальну вартість води.

2. "Час — Якість". У цьому випадку аналізується час реакції інфраструктури на збільшення або зменшення потреби у воді.

3. "Якість — Вартість". Тут аналізується, як впливає збільшення або зменшення потреби у воді на її вартість.

Розглянуто ще один метод логістичного управління потоками водних ресурсів на основі критеріїв ефективності функціонування інфра-

структури, що погоджує сумарні втрати води у разі зміни попиту на неї. Водночас виділено три критерії: загальні витрати, втрати води, прибуток. Кожному критерію відповідно присвоюється ваговий коефіцієнт, а далі використовується експертний метод [5].

Три критерії для проведення розрахунків:

1. Максимізація прибутку за заданий проміжок часу.

2. Оптимізація співвідношення попиту і пропозиції на воду:

$$Dk + 1 = Ek + T [Rk - Sk], Dk \rightarrow \min \quad (1),$$

де Dk — втрати через незадоволення попиту водокористувачів;

Sk — величина попиту на воду;

Rk — величина пропозиції водних потоків;

T — часовий інтервал між повтореннями.

3. Максимізація прибутку в умовах стійкості логістичної інфраструктури водних потоків:

$$Qk + 1 = Qk + \alpha Nk - \beta \Delta k \quad (2),$$

де Qk — критерій якості;

Nk — прибуток за заданий проміжок часу;

Δk — показник стійкості логістичної інфраструктури водних ресурсів;

α і β — вагові коефіцієнти.

Будь-яка діяльність відносно водних потоків пов'язана з підвищеним ризиком. Більшість рішень у водній галузі доводиться приймати в умовах невизначеності, коли необхідно вибрати оптимальну альтернативу з декількох варіантів.

Оцінка ризиків є одним із найважливіших елементів будь-якої діяльності у водному господарстві. Водночас завдання оцінки ризиків є багатофакторним, яке орієнтоване на отримання конкретних результатів від оцінки. У галузі водного господарства ризик оцінюється не лише з точки зору економічних факторів оцінки фінансово-господарської діяльності. Він пов'язаний і з соціально-етичними та екологічними факторами.

Основними принципами класифікації ризиків є визначення факторів впливу на їх виникнення, а також можливість впливу на зниження ризику.

За фактором виникнення ризику у водному господарстві поділяються на три групи:

— природно-кліматичні, які пов'язані з проявом природних явищ, як-от: повінь, шторм та інші;

— політичні, пов'язані з політичною ситуацією в країні;

— господарські.

Якщо перші дві групи не піддаються внутрішньому контролю, то господарські ризики — це ті, які ми цілком можемо контролювати і оцінювати. Господарські ризики пов'язані з опе-

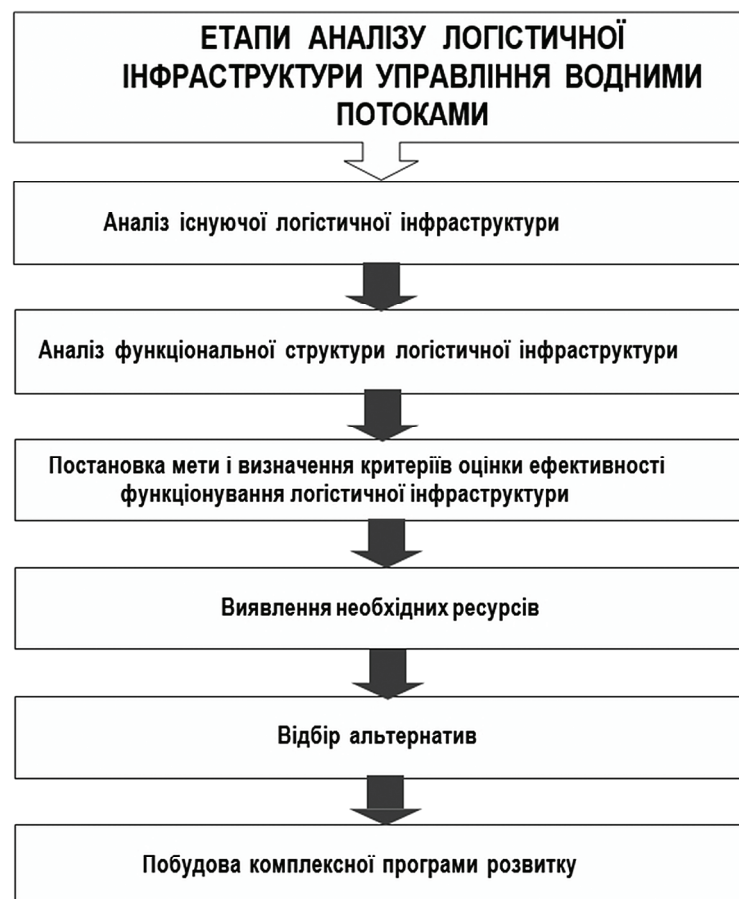

Рис. 2. Етапи аналізу логістичної інфраструктури водних потоків

раційною діяльністю конкретної організації водної галузі.

Для галузі водного господарства визначена найбільш важлива класифікація ризиків — за ступенем обґрунтованості. Відповідно до неї ризики поділяють на правомірні і неправомірні.

Ризик у логістичному управлінні водними потоками неминучий. Отже, підприємство, що входить до інфраструктури управління водними потоками, має виробити зважену політику щодо ризиків з метою зменшення їх наслідків. Існує кілька методів зниження ризиків. Всі вони в тій чи іншій мірі залежать від рівня підприємства в структурі водокористування та вищезазначених чинників і видів ризиків.

Основними методами зниження ризику є:

- метод ухилення від ризику;
- метод прийняття ризику;
- метод зниження ступеня ризику.

Один із очевидних методів, який постійно застосовують в галузі водного господарства — ухилення від ризику. Це найбільш простий і "зручний" метод зниження ризиків, за якого не завжди виходять ті результати, які могли бути досягнуті, але водночас вдається повністю уникнути потенційних втрат.

Рішення про ухилення від певних ризиків приймається, як правило, на попередній стадії розвитку проекту. Хоча, строго кажучи, воно може бути прийнято на будь-яких стадіях розвитку проекту: як на попередній стадії, так і в подальшому.

Метод ухилення від ризику застосовують за таких умов:

- якщо ухилення від одного виду ризику не тягне за собою виникнення інших видів ризиків;
- якщо рівень ризику набагато вищий рівня всіх доходів;
- якщо фінансові втрати по цьому виду ризику неможливо відшкодувати за рахунок власних фінансових коштів.

Однак не від усіх видів ризиків підприємство водного господарства може ухилитися. Найчастіше воно свідомо йде на ризик і продовжує займатися господарською діяльністю. Одні види ризиків оцінюються як неминучі, інші — приймаються, тому що присутня висока ймовірність отримання потенційного прибутку.

Метод ухилення від ризику полягає в розробці заходів, що дозволяють виключити такий вид ризику за рахунок відмови від здійснення господарських операцій, рівень ризику яких

дуже високий. Але цей метод не завжди ефективний, тому що, ухиляючись від ризиків, втрачається можливість отримати високий прибуток у середньостроковій або довгостроковій перспективі.

Метод прийняття ризику означає бажання і можливість покриття ризику за рахунок власних коштів. Така політика доречна за стабільного фінансового стану підприємства, але може привести до великих втрат. За сучасних умов політика прийняття ризику здійснюється в логістичних проектах інфраструктури водних потоків на основі державно-приватного партнерства.

Політика зниження ризику передбачає зменшення ймовірності втрат і (або) їх масштабу. Існуючі методи зниження ризиків господарської діяльності визначають ціну за зниження ризику. У підсумку, вибираючи спосіб зниження ризику, необхідно оцінювати його грошову складову і доцільність.

Логістична інфраструктура водних потоків — це сукупність підприємств, що входять в інфраструктуру водних потоків і знаходяться в певних організаційних взаєминах один з одним таким способом, щоб отримати максимальний ефект спільної діяльності.

Визначимо основні етапи аналізу логістичної інфраструктури водних потоків (рис. 2).

Логістичній інфраструктурі водних потоків, як і іншим логістичним системам, характерно те, що поставлена мета може бути досягнута тільки всією системою, а не її окремими елементами. Такими елементами можуть бути водозабірні споруди, дренажні, іригаційні та інші, але між ними обов'язково існує зв'язок, хоча по суті кожен з них відокремлений [6]. Тобто в основі управління логістичною системою водних потоків лежить системний підхід.

Системний підхід дозволяє оцінити логістичну інфраструктуру водних потоків як комплекс взаємопов'язаних логістичних елементів, об'єднаних спільною метою, розкрити його внутрішні і зовнішні зв'язки. Тому виділено два основні принципи системного підходу:

— послідовне просування за елементами створення логістичної інфраструктури;

— узгодження інформаційних, фінансових і матеріальних (водних) потоків проектованої логістичної інфраструктури.

Слід зазначити, що в розрахунок слід включати і інші важливі чинники: екологічні, соціальні, етичні, технічні і правові. Але головною проблемою є відсутність загальної методики оцінки водних потоків. Розробка такої методики дозволить визначити зведені показники оцінки витрат і сформулювати єдину систему оптималь-

них індикаторів, безумовно, з урахуванням соціально-економічних і екологічних факторів.

Пошук оптимуму інтересів учасників логістичної інфраструктури управління водними потоками доцільно здійснювати за допомогою теорії компромісів.

Рішення проблем забезпечення стабільності водних ресурсів неможливо без створення науково-методичного фундаменту, що дозволить дати фахове обґрунтування управлінських рішень на всіх рівнях системи управління водними потоками.

ВИСНОВКИ

Водні ресурси будь-якої країни є стратегічно важливим елементом її національного багатства. Ефективне управління водними потоками на основі логістичних принципів зможе забезпечити задоволення зростаючих потреб в воді, підвищити якість водних об'єктів і навколишнього середовища в цілому.

Для досягнення цього визначені логістичні принципи управління поточковими процесами у водній галузі; введено поняття "логістичне управління водними потоками" (ЛУВП); зроблено огляд світової практики управління водними потоками. Розглянуто підходи для оцінки ризиків при формуванні логістичної інфраструктури водних потоків.

Обґрунтовано механізм управління поточковими процесами, що дозволяє отримати максимальний ефект від поточкових явищ на шляху із джерела до водокористувача за рахунок скорочення втрат під час проходження бар'єрів у водному господарстві; представлені моделі, що дозволяють отримати максимальний ефект тільки за максимізації всіх реальних поточкових подій.

Проведено аналіз тенденцій розвитку водних потоків. Науково обґрунтовано, що логістичне управління водними потоками — це процес, що дозволяє подати необхідний обсяг води необхідної якості в задане місце і в потрібний час на логістичних принципах з використанням різних ресурсів для надання водогосподарських послуг.

У процесі логістичної підтримки управління водними потоками неминуче виникають логістичні бар'єри. Встановлено взаємозв'язок матеріального, фінансового, інформаційного потоків у логістичній системі управління водними потоками.

Здійснено пошук ефективних засобів аналізу та управління логістичними об'єктами водних ресурсів. Визначено основні завдання аналізу логістичної інфраструктури, а саме:

— узагальнено і структуровано комплекс логістичних проблем водного господарства;

- виявлено основні цілі розвитку логістичної інфраструктури;
- встановлено взаємозв'язки цілей логістичної інфраструктури водних потоків із засобами їх досягнення;
- розроблена програма розвитку логістичної водної інфраструктури;
- перевірено ефективність взаємодії елементів інфраструктури;
- виявлено вузькі місця інфраструктури та ризики, запропоновані способи їх зниження.

Література:

1. Артюшенко О.В. Система басейнового управління водними ресурсами як складова організаційно-економічного механізму водокористування // Вісник Національного університету водного господарства та природокористування. Економіка: зб. наук. праць НУВГП. — Рівне, 2006. — Вип. 4 (36), Ч. 2. — С. 3—9.
2. Вострікова Н.В. Аналіз стану законодавчої бази щодо інтегрованого управління водними ресурсами в Україні // Державне будівництво, 2014. — № 1 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.kbuara.kharkov.ua/ebook/db/index.html>
3. Вострікова Н.В. Принципи та завдання удосконалення державного управління водними ресурсами в Україні // Наукові розвідки з державного та муніципального управління: збір. наук. праць. — К.: АМУ, 2014. — № 2. — С. 221—231.
4. Интегрированное управление водными ресурсами: от теории к реальной практике. Опыт Центральной Азии / Под ред. проф. В.А. Духовного, д-ра В.И. Соколова, д-ра Х. Мантритилаке. — Ташкент: НИЦ МКВК, 2008. — 364 с.
5. Кобен'ок Г.В., Закорко О.П., Марушевський Г.Б. Збереження біорізноманіття, створення екомережі та інтегроване управління річковими басейнами: посібник для вчителів і громадських природоохоронних організацій. — Київ: Wetlands International Black Sea Program, 2008. — 200 с.
6. Сташук В.А. Еколого-економічні основи басейнового управління водними ресурсами. — Дніпропетровськ: ВАТ Вид-во "Зоря", 2006. — 480 с.
7. Судук О.Ю. Вітчизняний та зарубіжний досвід розвитку системи управління водогосподарським комплексом // Вісник соціально-економічних досліджень: зб. наук. праць. — Одеса: Одеський національний економічний університет, 2015. — Вип. 1. — № 56. — С. 268—275.
8. Хвесик М.А. Головинський І.А., Яроцька О.В. Продуктивність водоресурсних джерел України: теорія і практика. — К., 2007. — 412 с.

References:

1. Artiuschenko, O.V. (2006), "System of basin management of water resources as a component of organizational and economic mechanism of water use", Visnyk Natsional'noho universytetu vodnoho hospodarstva ta pryrodokorystuvannia. Ekonomika: zb. nauk. prats' NUVHP, vol. 4 (36), no. 2, pp. 3—9.
2. Vostrikova, N.V. (2014), "Analysis of the state of the legislative framework for integrated water resources management in Ukraine", Derzhavne budivnytstvo, vol. 1, available at: <http://www.kbuara.kharkov.ua/ebook/db/index.html> (Accessed 10 Nov 2019).
3. Vostrikova, N.V. (2014), "Principles and tasks of improving public water management in Ukraine", Naukovi rozvidky z derzhavnoho ta munitsypal'noho upravlinnia: zbir. nauk. prats'. K.: AMU, vol. 2, pp. 221—231.
4. Duhovnyj, V.A. Sokolov, V.I. and Mantrilake, H. (2008), Integrirovannoe upravlenie vodnymi resursami: ot teorii k real'noj praktike. Opyt Central'noj Azii [Integrated water resources management: from theory to real practice. Central Asian experience], NIC MKVK, Tashkent, Uzbekistan.
5. Koben'ok, H.V. Zakorko, O.P. and Marushevs'kyj, H.B. (2008), Zberezhennia bioriznomanittia, stvorennia ekomerezhi ta intehrovane upravlinnia richkovyymi basejnami: Posibnyk dlia vchyteliv i hromads'kykh pryrodookhoronnykh orhanizatsij, [Biodiversity Conservation, Eco-Networking and Integrated River Basin Management: A Guide for Teachers and Community Conservation Organizations], Wetlands International Black Sea Program, Kyiv, Ukraine.
6. Stashuk, V.A. (2006), Ekolocho-ekonomichni osnovy basejnovoho upravlinnia vodnymy resursamy [Ecological and economic bases of basin water management], VAT Vyd-vo "Zoria", Dnipropetrovsk, Ukraine.
7. Suduk, O.Yu. (2015), "Domestic and foreign experience of development of water management system management system", Visnyk sotsial'no-ekonomichnykh doslidzhen': zb. nauk. prats'. Odesa: Odes'kyj natsional'nyj ekonomichnyj universytet, vol. 1, no. 56, pp. 268—275.
8. Khvesyk, M.A. Holovyns'kyj, I.L. and Yarots'ka, O.V. (2007), Produktivnist' vodoresursnykh dzherel Ukrainy: teoriia i praktyka [Productivity of water resources of Ukraine: theory and practice], Kyiv, Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 15.12.2019 р.

УДК 001.8:[005.334.658.15:657.635]

С. В. Селіщев,
к. е. н., доцент Національного центру обліку та аудиту,
Національна академія статистики, обліку та аудиту
0000-0001-6242-6048

DOI: 10.32702/2306-6792.2020.1.37

ОЦІНКА РИЗИКУ КОНТРОЛЮ ПРИ АУДИТІ БЕЗПЕРЕРВНОСТІ НА БАЗІ ВИЗНАЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ВНУТРІШНЬОГО АУДИТУ ПІДПРИЄМСТВА

S. Selishchev,
PhD in Economics, Assistant National Center for Accounting and Auditing,
National Academy of Statistics, Accounting and Auditing

ASSESSMENT OF THE RISK OF CONTROL IN THE CONTINUITY AUDIT BASED ON DETERMINING THE EFFECTIVENESS OF THE INTERNAL AUDIT OF THE ENTERPRISE

У статті проведено дослідження та подальшу розробку методів оцінки ризику припинення діяльності під час проведення аудиту підприємств. Для вирішення питання оцінки ризику запропоновано методіку відбору кількісних та якісних показників, яка заснована на аудиторському судженні, та їх бальна оцінка відповідно до процесів, які пов'язані з ними.

Розглянуто методіку оцінки ризику припинення діяльності, пов'язаного з неефективністю служби внутрішнього аудиту, яка базується на відборі трьох видів загроз припинення діяльності підприємства та оцінки впливу на їх виявлення або запобігання з боку системи регламентування та програмування процесів контролю.

Слід зазначити, що окрему увагу приділено оцінюванню ризику контролю, в аспекті дослідження ефективності процесу регламентування та програмування процесів контролю загроз діяльності підприємства.

The article investigates and further develops methods for assessing the risk of termination of business audits. It should be noted that special attention is paid to the risk assessment of control, in the aspect of the study of the effectiveness of the process of regulation and programming of processes of control of threats to the activity of the enterprise.

The urgency of the study underscores the fact that, in a highly uncertain environment, when the global financial crisis, changes in legislation, tax increases and other factors can have negative consequences, many businesses are likely to cease operations. At the same time, termination of activity is not an instant process. When auditing an enterprise, there is a need to assess the risk of termination of activities, so one of the objects of the auditor's attention is to determine the effectiveness of internal audit of the enterprise.

The purpose of the article is to research and further develop approaches to assess the audit risk of discontinuing an entity's internal audit.

Existing audit practice on the method of calculation of audit risk indicates the lack of a unified scientific, theoretical and practical approaches.

To address the issue of risk assessment, we have proposed a methodology for the selection of quantitative and qualitative indicators based on audit judgments and their scoring in accordance with the processes that are associated with them.

In this case, we consider a methodology for assessing the risk of termination associated with the inefficiency of the internal audit service. Based on the selection of three types of threats to the termination of the enterprise and assess the impact on their detection or prevention by the system of regulation and programming of the control process.

The subject of further research will be the development of other audit risk assessment techniques related to the sound application of the principle of business continuity by management.

Ключові слова: аудит, міжнародні стандарти аудиту, припущення про безперервність, оцінка, аудиторський ризик, внутрішній контроль.

Key words: audit, international auditing standards, continuity assumptions, assessment, audit risk, internal control.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

В умовах високої невизначеності зовнішнього середовища, коли світова фінансова криза, зміни в законодавстві, збільшен-

ня оподаткування та інші чинники можуть спричинити за собою негативні наслідки, у багатьох підприємств зростає ймовірність припинення діяльності. Водночас припи-

нення діяльності це не моментальний процес.

Під час аудиту підприємства виникає необхідність оцінювання ризику припинення діяльності. Одним з об'єктів уваги аудитора є визначення ефективності внутрішнього аудиту підприємства.

АНАЛІЗ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Актуальності у цьому сенсі набувають дослідження, спрямовані на подальше розроблення та адаптацію загальнонаукових підходів, висвітлених у працях вітчизняних та зарубіжних вчених [9; 10], до оцінки ризиків безперервності діяльності підприємства пов'язаних з ефективністю внутрішнього аудиту суб'єкта господарювання.

МЕТА СТАТТІ

Метою статті дослідження та подальша розробка підходів до оцінки аудиторського ризику припинення діяльності пов'язаного з внутрішнім аудитом суб'єкта господарювання.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Для оцінки ризику контролю при аудиті безперервності на базі визначення ефективності функціонування внутрішнього аудиту підприємства необхідно передусім визначити структуру внутрішнього аудиту та основні загрози припинення діяльності.

Аналіз діючої практики свідчить, що система внутрішнього аудиту підприємства, як правило, складається з таких процесів:

- регламентування та програмування процесів контролю;
- оцінка результативності та відповідності;
- загальна оцінка якості;
- документування процесів та результатів внутрішнього аудиту.

1. Регламентування та програмування процесів контролю складається з таких підпроцесів.

1.1 Ідентифікація при плануванні внутрішніх перевірок статусу та важливості процесів та ділянок, що підлягають перевірці, а також результати попередніх перевірок.

1.2. Визначення критеріїв, області розповсюдження, періодичності та методів перевірок.

1.3. Наявність розроблених документованих процедур, які визначають відповідальність і вимоги до проведення перевірок.

1.4. Проведення внутрішніх аудитів у відповідальності з встановленою програмою.

1.5. Наявність у програмі перевірки інформації про процеси, які підлягають перевірці.

1.6. Визначення відповідальності за складання програм аудиту.

1.7. Визначення чи є внутрішні аудитори кваліфікованими та безпристрасними.

1.8. Підтримання у робочому стані записів за результатами аудиту.

1.9. Процес доведення результатів аудиту до персоналу перевіреного підрозділу

1.10. Розробка за результатами внутрішнього аудиту потрібних корегуючих та упереджувачих дій.

1.11. Забезпечення своєчасного проведення керівництвом, відповідальним за цю ділянку дій за результатами аудиту.

1.12 Визначення методів моніторингу та вимірювання процесів внутрішнього контролю;

1.13. Оцінка ступеня досягнення процесів внутрішнього контролю до запланованих заходів.

2. Оцінка результативності та відповідності контролю складається з таких підпроцесів:

2.1 Наявність свідчень про підвищення результативності контролю.

2.1. Організаційно-коригуючі дії з метою усунення причин невідповідності та попередженню повторного їх виникнення.

2.3. Наявність документованих процедур по коригуючим діям.

2.4. Наявність визначених вимог до:

- аналізу невідповідностей, включно претензії користувачів.
- здійсненню необхідних дій.
- веденню записів.
- аналізу прийнятих дій.

2.5. Визначення організацією упереджувачих дій з метою усунення причин потенційних невідповідностей для упередження їх виникнення.

2.6. Наявність розробленої документованої процедури по упереджувачим діям.

2.7. Наявність визначених вимог до: реалізації необхідних дій, веденню записів, аналізу здійснених заходів.

3. Загальна оцінка якості.

3.1. Наявність розробленого керівництва з якості.

3.2. Наявність опису системи внутрішнього контролю в керівництві з якості.

3.3. Наявність опису взаємодії системи внутрішнього контролю в керівництві з якості.

3.4. Періодичний перегляд керівництва з якості.

3.5. Внесення змін в керівництво з якості за результатами застосування внутрішнього контролю організації.

4. Документування процесів та результатів внутрішнього аудиту.

4.1. Дотримання в робочому стані документо-
вана процедура по управлінню документацією.

4.2. Визначений порядок підготовки, розг-
ляду, затвердження, видання та розповсюд-
ження документів.

4.3. Встановлена система ідентифікації до-
кументів.

4.4. Забезпечена видача у підрозділи вик-
лючно діючих документів.

4.5. Здійснення ознайомлення персоналу з
документами системи контролю.

4.6. Визначений порядок внесення змін в
діючі документи.

4.7. Всі зацікавлені підрозділи організації
інформуються про зміни внесені в документи.

4.8. Здійснення ознайомлення персоналу зі
змінами, що вносяться в документи.

4.9. Забезпечення не використання недіючих
документів.

4.10. Визначений порядок ідентифікації до-
кументів зовнішнього походження.

4.11. Визначено порядок видачі у підрозді-
ли документів зовнішнього походження.

4.11. Визначені місця зберігання документів.

4.12. Дотримання процедури з: ідентифі-
кації, збереження, ведення, відтворення, вилу-
чення записів системи внутрішнього контролю.

4.13. Визначення записів, що підлягають
збереженню.

4.14. Визначення в документах строків збе-
реження записів.

4.15. Відповідність політики якості внутрі-
шнього аудиту до потреб внутрішнього конт-
ролю.

4.16. Доведення політики в області якості до
відому персоналу організації.

В аспекті внутрішнього аудиту порушення
принципу безперервності діяльності необхідно
визначити основний спектр її загроз. Згідно з
Міжнародними стандартами аудиту до типово-
го переліку загроз безперервності діяльності
підприємства відносять:

— Перевищення зобов'язань над активами
або перевищення поточних зобов'язань над по-
точними активами.

— Позики з фіксованим строком, погашен-
ня яких наближається, за відсутності реальних
перспектив пролонгації чи погашення; або над-
мірне використання короткострокових позик
для фінансування довгострокових активів.

— Ознаки скасування фінансової підтрим-
ки кредиторами.

— Від'ємні грошові потоки від операційної
діяльності, про які свідчить фінансова звітність
за попередні періоди або прогнозна фінансова
звітність.

— Негативні ключові фінансові коефіцієнти.

— Значні операційні збитки або значне
зменшення вартості активів, що використовув-
ються для генерування грошових потоків.

— Борги або припинення виплати диві-
дендів.

— Немоżliвість вчасно платити кредиторам.

— Немоżliвість виконувати умови угод
про позики.

— Перехід від системи оплати в кредит за
доставлений товар, отриману послугу до сис-
теми оплати в момент доставки товару, отри-
мання послуги.

— Немоżliвість отримати фінансування
для розробки нових основних продуктів або
для фінансування інших суттєвих інвестицій.

Операційні

— Наміри управлінського персоналу лік-
відувати суб'єкт господарювання або припини-
ти діяльність.

— Втрати ключового управлінського персо-
налу без його заміни.

— Втрати основного ринку, ключового клі-
єнта (клієнтів), франшизи, ліцензії або голов-
ного постачальника (постачальників).

— Труднощі з робочою силою.

— Нестача важливих ресурсів.

— Поява дуже успішного конкурента.

Інше

— Недотримання вимог до рівня капіталу
або інших законодавчих чи нормативних вимог,
таких як вимоги до платоспроможності чи
ліквідності для фінансових установ.

— Незавершені судові або регуляторні про-
вадження проти суб'єкта господарювання, які
у разі їх задоволення можуть призвести до пре-
тензій, які суб'єкт господарювання з великою
вірогідністю не зможе задовольнити.

— Зміни у законах чи нормативних актах
або урядовій політиці, що, за очікуванням, не-
гативно вплинуть на суб'єкт господарювання.

— Відсутність страхування чи недостатнє
страхування від катастроф у разі їх настання
[6, с. 431].

Таким чином, для розрахунку аудиторсько-
го ризику, пов'язаного з неефективністю внутрі-
шнього аудиту підприємства необхідно екстра-
полювати процеси системи внутрішнього аудиту
на показники загроз безперервності діяльності.

Для розрахунку відносного значення ауди-
торського ризику, пов'язаного з внутрішнім
аудитом безперервності, ми возьмемо по одно-
му показнику з кожного виду загроз фінансо-
вого, операційного та іншого. В аудиторський
практиці відбір показників загроз припинення
діяльності здійснюється на основі професійно-

Таблиця 1. Оцінка ефективності регламентування та програмування процесів контролю загроз ризику припинення діяльності

Назва загрози	Перевищення зобов'язань над активами або перевищення зобов'язань над поточними активами	Втрата основного ринку, ключового клієнта (клієнтів), франшизи, ліцензії або головного постачальника (постачальників)	Зміни у законах чи нормативних актах або урядовій політиці, що, за очікуванням, негативно вплинуть на суб'єкт господарювання
Назва процесу			
1.1 Ідентифікація при плануванні внутрішніх перевірок статусу та важливості процесів та ділянок, що підлягають перевірці, а також результати попередніх перевірок	5	6	1
1.2. Визначення критеріїв, області розповсюдження, періодичності та методів перевірок	4	3	8
1.3. Наявність розроблених документованих процедур, які визначають відповідальність і вимоги до проведення перевірок	7	5	9
1.4. Проведення внутрішніх аудитів у відповідальності з встановленою програмою	4	7	8
1.5. Наявність в програмі перевірки інформації, про процеси які підлягають перевірці	6	0	9
1.6. Визначення відповідальності за складання програм аудиту	3	10	4
1.7. Визначення чи є внутрішні аудитори кваліфікованими та безпристрасними	5	5	5
1.8. Підтримання у робочому стані записів за результатами аудиту	7	4	8
1.9. Процес доведення результатів аудиту до персоналу перевіреного підрозділу	6	8	4
1.10. Розробка за результатами внутрішнього аудиту потрібних коригуючих та упереджуючи дій	7	4	3
1.11. Забезпечення своєчасного проведення керівництвом, відповідальним за дану ділянку, дій за результатами аудиту	5	5	5
1.12. Визначення методів моніторингу та вимірювання процесів внутрішнього контролю;	2	8	3
1.13. Оцінка ступеня досягнення процесів внутрішнього контролю до запланованих заходів	6	8	1
Разом:	67	73	68

го судження у відповідності до критерію доречності інформації.

Далі оцінемо вплив кожного процесу внутрішнього контролю на кожний показник за шкалою від 1 до 10 балів (табл. 2).

Ймовірність ризику припинення діяльності, пов'язаного з процесами регламентування та програмування процесів контролю, визначена як відношення отриманої суми балів. Виходячи з цього, пропонуємо ймовірність внутрішньогосподарського ризику P_v розраховувати за формулою:

$$P_v = 1 - O_v / O_{v \max} \quad (1),$$

де O_v — фактична оцінка за результатами тестування облікової системи;

$O_{v \max}$ — максимальна кількість балів тесту.

У нашому прикладі коефіцієнт ризику контролю перевищення зобов'язань над активами або перевищення поточних зобов'язань над поточними активами склав $P_{v1} = (1 - 67 / 130) = 0,48$.

Коефіцієнт ризику контролю втрати основного ринку, ключового клієнта (клієнтів), франшизи, ліцензії або головного постачальника (постачальників) склав $P_{v1} = (1 - 73 / 130) = 0,43$.

Коефіцієнт ризику контролю зміни у законах чи нормативних актах або урядовій політиці, що,

за очікуванням, негативно вплинуть на суб'єкт господарювання склав $P_{v1} = (1 - 68 / 130) = 0,47$.

Усереднений показник ризику припинення діяльності підприємства в результаті неефективності внутрішнього аудиту, згідно з даними таблиці 1, дорівнює $P_v = \frac{1}{3}(P_{v1} + P_{v2} + P_{v3}) = (0,48 + 0,43 + 0,47) / 3 = 0,46$.

На основі аналізу аудиторської практики та згідно з побудованою вище моделлю ризик припинення діяльності, пов'язаний з неефективністю внутрішнього аудиту, можна розподілити за трьома рівнями (табл. 2).

Отже, якщо ризик наявності помилки, обчислений на основі даних таблиць, менше 10%, а ризик невиявлення, відповідно, від 10% до 50%, останній можна класифікувати як високий, водночас ризик припинення діяльності буде низьким. Якщо ризик наявності помилки перевищує 50%, а ризик невиявлення менше за 5%, тобто незначний, то ризик припинення діяльності буде високим.

Так, виходячи з розрахунку, ризик припинення діяльності, пов'язаний з неефективністю

Таблиця 2. Рівні ризику припинення діяльності підприємства в результаті неефективності внутрішнього аудиту

Рівень ризику	Ризик наявності помилки	Ризик невиявлення
Низький	до 10%	до 5%
Середній	до 50%	до 50%
Високий	до 100%	до 100%

служби внутрішнього аудиту становить 46% — тобто є середнім.

ВИСНОВКИ

Діюча практика аудиту щодо питання методик розрахунку аудиторського ризику свідчить про відсутність єдиного науково-теоретичного та практичного підходів.

Для вирішення питання оцінки ризику нами запропоновано методику відбору кількісних та якісних показників, яка заснована на аудиторському судженні, та їх бальна оцінка відповідно до процесів, які пов'язані з ними.

У цьому випадку нами розглянуто методику оцінки ризику припинення діяльності, пов'язаного з неефективністю служби внутрішнього аудиту, яка базується на відборі трьох видів загроз припинення діяльності підприємства та оцінки впливу на їх виявлення або запобігання з боку системи регламентування та програмування процесів контролю.

Об'єктом подальших досліджень буде розробка інших методик оцінки аудиторського ризику, пов'язаного з неадекватним застосуванням принципу безперервності діяльності з боку управлінського персоналу.

Література:

1. Міжнародні стандарти якості, аудиту, огляду, іншого надання впевненості та супутніх послуг: нормативне виробничо-практичне видання (2016—2017 роки) // Офіційний веб-сайт Аудиторської палати України. URL: <https://www.apu.net.ua/component/content/article/2-uncategorised/1151-miznarodni-standarti-kontrolu-yakosti-2016-2017>
2. Бланк И.А. Финансовый менеджмент: Учебный курс / И.А. Бланк. — К.: Ника-центр Эльга, 2002. — 528 с.
3. Бутинець Ф.Ф. Економічний аналіз: [навч. посіб.] / Ф.Ф. Бутинець. — Житомир: ПП "Рута", 2001. — 416 с.
5. Гевко І.Б. Методи прийняття управлінських рішень: [підруч.] / І.Б. Гевко. — К.: Кондор, 2009. — 187 с.
6. Давидов Г.М. Аудит: [підруч.] / Г.М. Давидов. — К.: Ліга, 2004 — 336с.

7. Дмитренко І.М. Аудит корпоративних систем: теорія, методологія, організація. [монографія] / І.М. Дмитренко. — К.: "Кондор", 2017 — 540 с.

8. Кіндрацька Г.І. Економічний аналіз: [підруч.] / Г.І. Кіндрацька, М.С. Білик, А.Г. Загородній. — К.: Знання, 2008. — 487с.

9. Кулаковська Л.П. Організація і методика аудиту: [підруч.] / Л.П. Кулаковська, Ю.В. Піча. — К.: Каравела, 2009. — 544 с.

10. Петрик О.А. Аудит: методологія та організація: [монографія] / О.А. Петрик. — К.: КНЕУ, 2003. — 260 с.

11. Проскуріна Н.М. Процедурне забезпечення аудиту. Теорія та практика: [монографія] / Н.М. Проскуріна. — К.: ДП "Інформ. аналіт. агентство", 2011. — 739 с.

References:

1. Audit Chamber of Ukraine (2017), "International Standards on Quality Control, Audit, Review, Other Assurance, and Related Services: 2016—2017 Edition", available at: <https://www.apu.net.ua/component/content/article/2-uncategorised/1151-miznarodni-standarti-kontrolu-yakosti-2016-2017> (Accessed 10 Dec 2019).
 2. Blank, I. A. (2002), Finansovyy menedzhment [Financial management], Nika-tsentrl El'ga, Kyiv, Ukraine.
 3. Butynets, F. F. (2001), Ekonomichnyy analiz [Economic analysis], PP "Ruta", Zhytomyr, Ukraine.
 4. Honcharuk, Y.A. (2002), Audyt [Auditing], Svit, Lviv, Ukraine.
 5. Gevko, I. B. (2009), Metodi priynyattya upravlinskikh rishen [Methodology of the management of the administrative departments], Kondor, Kyiv, Ukraine.
 6. Davidov, G.M. (2004), Audyt [Auditing], Liga, Kyiv, Ukraine.
 7. Dmytrenko I.M. (2017), Audyt korporatyvnykh system: teoriya, metodolohiya, orhanizatsiya [Audit of corporate systems: theory, methodology, organization], Kondor, Kyiv, Ukraine.
 8. Kindratska, H.I. Bilyk, M.S. and Zahorodniy, A.H., (2008), Ekonomichnyy analiz [Economic analysis], Znannya, Kyiv, Ukraine.
 9. Kulakovska, L.P. and Picha, Yu.V. (2009), Orhanizatsiya i metodyka audytu [Organization and methods of auditing], Karavela, Kyiv, Ukraine.
 10. Petrik, O.A. (2003), Audyt: metodolohiya ta orhanizatsiya [Auditing: methodology and organization], KNEU, Kyiv, Ukraine.
 11. Proskurina, N.M. (2011), Protsedurne zabezpechennya audytu. Teoriya ta praktyka [Procedural software of auditing: Theory and practice], DP "Inform. analit. ahentstvo", Kyiv, Ukraine.
- Стаття надійшла до редакції 13.12.2019 р.

УДК 336.71

І. П. Ситник,

к. т. н., доцент кафедри фінансів, Національний університет харчових технологій;
докторант, Національний науковий центр "Інститут аграрної економіки", Україна
ORCID ID: 0000-0002-3906-770X

DOI: 10.32702/2306-6792.2020.1.42

СТРАТЕГІЯ ТРАНСФОРМАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ПЛАТІЖНИХ СИСТЕМ У СУЧАСНИХ КООРДИНАТАХ ПАРАДИГМИ ОНОВЛЕНОЇ ПЛАТІЖНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

I. Sytnyk,

Ph.D in Technical sciences, Docent, department of Finance, National University of Food Technologies;
Doctoral student, National Scientific Center "Institute of Agrarian Economics", Ukraine

STRATEGY OF TRANSFORMATION DEVELOPMENT OF PAYMENT SYSTEMS IN MODERN COORDINATES OF THE PARADIGM OF THE UPDATED PAYMENT SYSTEM OF UKRAINE

Платіжна система України потребує змін і перетворень відповідно до вимог сучасного глобалізаційного світу і трансформації платіжної сфери у зв'язку з її цифровізацією. Звичайно, це приведе до реструктуризації всього платіжного ландшафту України, але без таких змін неможливо претендувати на роль сучасної країни у сфері платіжних послуг та подальший успішний розвиток платіжної системи країни загалом. Швидкість, доступність, надійність, конкуренція на ринку платіжних послуг повинні стати запорукою успішного розвитку платіжної системи України.

За сучасних умов платіжним системам як організаціям для подальшої роботи з іншими компаніями, які хочуть працювати у платіжній сфері, також необхідна тісна співпраця з Національним банком, банками та небанківськими установами, що надають платіжні послуги. Тільки за умови переосмислення, зміни ролі платіжних систем, а також їх переформатування відповідно до нових вимог сьогодення можливий подальший розвиток платіжної системи України загалом.

Ukraine's payment system needs change and transformation in accordance with the requirements of today's globalization world and transformation of the payment system areas related to its digitization. Of course, this will lead to a restructuring of the entire payment landscape of Ukraine, but without such changes, it is impossible to claim the role of the modern country in the field of payment services and the further successful development of the country's payment system as a whole. In turn, speed, accessibility, reliability, competition in the payment services market should be the key to successful development of Ukraine's payment system. In modern conditions payment systems as organizations for further work with other companies wishing to work in the payment sector also requires close cooperation with the National Bank, banks and non-banking institutions providing payment services. Only in the case of rethinking, changing the role of payment systems, as well as reformatting them in accordance with the new requirements of today, is it possible to further develop the payment system of Ukraine as a whole.

Of course, Ukraine, the NBU should, first and foremost, represent and defend its payment market in terms of national interests, however, significant regulation of the payment sector, as well as outdated payment legislation, impede Ukraine's

unhindered entry into the European and global payment space. Therefore, the reform of the payment system of Ukraine, which must be carried out using methodological approaches to its development and implementation, should be aimed primarily at simplifying access procedures for the provision of payment services to institutions (companies, organizations), to obtain quality payment service from the client, as well as on further integration of Ukraine's payment system into the world.

Having analyzed the successful modern European and world payment practices, we have come to the conclusion that Open API technology (Open API — Open Application programming Interface) is very relevant today and deserves to be implemented in the payment system of Ukraine. Special attention need to give security and information security issues, as the emergence of new entities in the payment market may pose additional security risks to payments. As for new risks, then here is needed complex approach to developing mechanisms for their detection, minimization and elimination.

Ключові слова: платіжні системи, платіжна система України, НБУ, фінтех, реформування, стратегія розвитку.

Keywords: payment systems, payment system of Ukraine, NBU, fintech, reform, development strategy.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

На сьогодні у платіжній системі України існує ряд проблем, які потребують якнайшвидшого вирішення. Насамперед, це сам доступ організацій (установ, компаній) до надання платіжних послуг, а, як відомо, він дуже обмежений і зарегульований. Враховуючи сучасні глобалізаційні процеси, а також всеохоплюючу діджиталізацію суспільства, розвиток фінтеху, який максимально налаштований саме на пропозицію і надання платіжних послуг необхідним є відкриття доступу до таких послуг через спрощення регуляторних процедур і прямих, а також їх законодавчого закріплення.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Питання щодо платіжних систем, а також їх функціонування розглядалися у працях вчених Т. Кокколи [10], Т. Ковальчука [1], І. Ситник [7; 8], С. Криворучко [2], В. Лук'янова, Т. Савелко, Ю. Валінурової, О. Вовчак, О. Махаєвої [3], Ю. Балакіної, Т. Адабашева та багатьох інших українських і зарубіжних науковців. Актуальні дослідження діяльності і розвитку платіжних систем також проводяться Банком міжнародних розрахунків і, зокрема, Комітетом із платежів та ринкових інфраструктур [9], та Європейським центральним банком [4].

Проте на сьогодні для України актуальним є переформатування платіжної системи з метою відповідності найкращим європейським і міжнародним стандартам, враховуючи глобальну світову цифровізацію і нашої країни, зокрема. Ці питання, а також наслідки такої

можливої трансформації на цей момент не досліджувалися, а також не було відповідних пропозицій щодо можливих змін у сфері платіжних систем країни. У дослідженні проаналізовано, надано рекомендації, а також представлена авторська модель візії платіжної системи країни.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Сфера платежів є дуже актуальною для нових різновидів платіжних систем і сервісів, що також пропонують фінтех стартапи. Тому платіжні системи України повинні намагатися максимально перебудуватися під нові правила і вимоги сучасного технологічного світу, який розвивається і, зрозуміло, буде продовжувати розвиватися надшвидкими темпами, щоб бути конкурентоспроможними на ринку платіжних послуг. Разом із регулятором, банками, небанківськими установами, а також завдяки запланованим змінам у законодавстві треба передбачити і продумати механізми такої співпраці з компаніями, які хочуть надавати платіжні послуги.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Провівши ретельний аналіз функціонування платіжних систем національної економіки, законодавчої та нормативної бази, а також звернувши особливу увагу на застарілі й неефективні принципи і правила їх роботи та регулювання, необхідно, на нашу думку, розробити нові методологічні підходи до функціонування платіжної системи України з метою по-

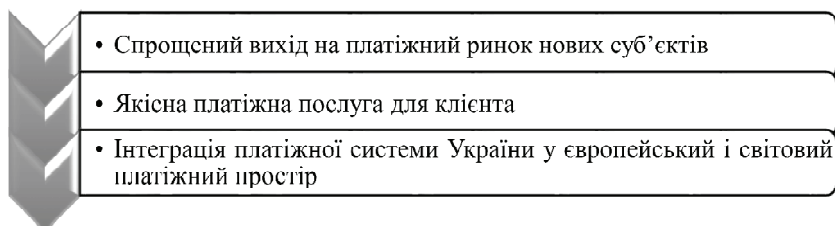

Рис. 1. Основні напрями розвитку платіжної системи України через її трансформацію та реформування

Джерело: розроблено автором.

дальшої її інтеграції в європейський і світовий платіжний простір, що нині розбудовується за положеннями Другої платіжної Директиви (PSD2), яка на сьогодні є найпрогресивнішою пропозицією щодо діяльності платіжних систем і сервісів.

Отже, на нашу думку, з метою реформування платіжної системи країни та її оновлення, необхідно на методологічному та стратегічному рівнях розробити й запропонувати вирішення таких нагальних завдань: представити сучасну функціональну модель оновленої платіжної системи України; розробити методологічні основи функціонування оновленої платіжної системи країни; уточнити понятійно-категорійний апарат оновленої платіжної сфери; визначити роль нових суб'єктів ринку; окреслити їх функції, обов'язки і сфери відповідальності; визначити роль регулятора на ринку платіжних послуг; визначити основні напрями розвитку платіжної системи України через оновлені правила функціонування ринку платіжних систем і сервісів; запропонувати зрозумілі механізми взаємодії для суб'єктів оновленого платіжного ринку; охарактеризувати зміну ролі платіжних систем у новій запропонованій функціональній моделі платіжної системи країни; запропонувати дієві механізми взаємовигідної співпраці між суб'єктами оновленого платіжного ринку і Національним банком України; визначити ймовірні ризики у представленій нами моделі функціонування платіжної системи країни та запропонувати дієві механізми їх мінімізації та уникнення; оцінити запропоновані зміни на відповідність європейському законодавству і перспективу подальшої інтеграції платіжної системи України у міжнародний платіжний простір; запропонувати відповідні зміни у національне платіжне законодавство.

Для успішного функціонування платіжної системи країни, метою діяльності якої є надання якісних платіжних послуг, у тому числі із залученням нових її суб'єктів, та подальшої інтеграції у світовий платіжний простір, необ-

хідно продумати, а також розробити й висвітлити багато проблемних питань.

Це стосується безпосередньо і ролі регулятора у нових змінених умовах функціонування платіжної системи України, оскільки зрозуміло, що правильна і дієва політика Національного банку сприятиме її подальшому розвитку [5].

Ліцензування платіжних систем залишається одним з найактуальніших на сьогодні питань, оскільки, як відомо, без спеціальних дозволів регулятора неможливо здійснювати платіжні транзакції. Новий платіжний ринок повинен вирішити цю проблему шляхом значного спрощення, або, навіть, у деяких випадках і відмови від окремих процедур, що, в свою чергу, відкриє широкий доступ до платіжних послуг та збільшить конкуренцію між його провайдерами, від чого виграє, передусім, користувач.

Питання складності проходження процедури ліцензування навіть сьогодні не дозволяють зайти на платіжний ринок України таким світовим платіжним компаніям, як PayPal, що є недобрим сигналом і для інших платіжних міжнародних компаній, які б хотіли працювати в нашій країні, а також показником значної зарегульованості її платіжної системи.

Також на сьогодні залишається застарілим законодавство у сфері електронних грошей, що значно стримує розвиток цього важливого фінансового платіжного напрямку, і яке необхідно оновити.

Звичайно, Україна, НБУ повинні, передусім, представляти і захищати свій платіжний ринок з погляду національних інтересів, проте, значна зарегульованість платіжної сфери, а також застаріле платіжне законодавство, стоять на заваді безперешкодному входженню України в європейський і світовий платіжний простір.

Тому реформа платіжної системи України, яку необхідно проводити з використанням методологічних підходів до її розробки та реалізації, має бути спрямована, головне, на спрощення процедур доступу для надання платіж-

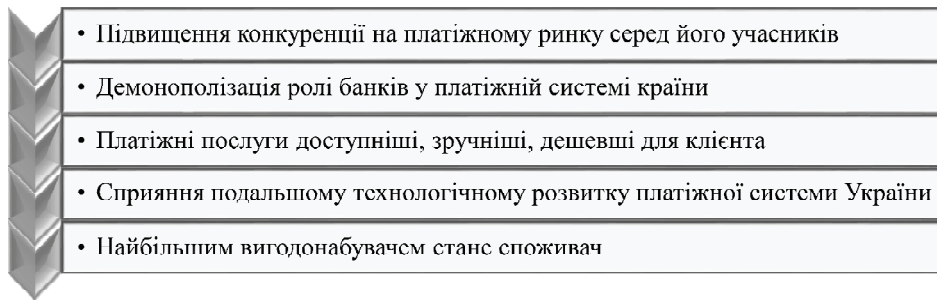

Рис. 2. Переваги використання концепції "відкритого банкінгу" в платіжній системі України

Джерело: розроблено автором.

ної послуги установам (компаніям, організаціям), на отримання клієнтом якісної платіжної послуги, а також на подальшу інтеграцію платіжної системи України у світову (рис. 1).

Рухаючись до окресленої мети, ми хотіли б запропонувати свою візію реформування платіжної системи країни через розробку, впровадження і реалізацію проєкту "Трансформація платіжної системи України", який буде передбачати вирішення надзвичайно важливих завдань щодо оновлення платіжної системи країни, її безпеки та встановлення можливих ризиків, які можуть виникнути під час реалізації даного проєкту, а також виведення на ринок нових суб'єктів, модернізацію та трансформацію платіжних систем, осучаснення термінології, відображення запропонованих змін у національному законодавстві та проведення оцінки на відповідність європейському, визначення ролі Національного банку України у нових умовах функціонування платіжних систем.

Для того щоб зрозуміти базові принципи функціонування оновленої платіжної системи країни, необхідно розібратися, на яких основах вона буде побудована, а також виокремити основні суб'єкти ринку, їх діяльність, права та обов'язки.

По-перше, на нашу думку, в основу побудови такої оновленої платіжної системи країни повинна лягти концепція "відкритого банкінгу" (Open API), яка передбачає використання сучасних високотехнологічних інформаційних розробок в області передачі даних.

Цифровий світ розвивається надшвидкими темпами. І це не могло не торкнутися банківської сфери, і, в тому числі, платіжної. На ринок прагнуть вийти нові платіжні гравці з новими платіжними технологіями, які будуть зручними, передусім для клієнтів. Банківські платіжні послуги на сьогодні надзвичайно монополізовані, і тому нема широкої можливості розвиватися фінтех стартапам у платіжній сфері. Прикладом, поки що такого успішного фінтех проєкту в Україні, є компанія "Монобанк", яка, бу-

дучи фінтех компанією (проєктом) у складі банку "Універсал", надає платіжні послуги своїм клієнтам.

Проте європейський платіжний ринок розуміє важливість цифрового розвитку, і наслідком цього стало прийняття Другої платіжної директиви (Директива ЄС 2015/2366), яка дає можливість вийти на ринок новим платіжним гравцям, водночас зобов'язуючи банківські установи відкрити свої дані через свої API (Application Programming Interface) [11; 12]. Таку схему доступу до банківської інформації назвали "Open Banking" (Open API) — "відкритим банкінгом".

Яким же чином функціонує "відкритий банкінг"?

Відкриті інтерфейси — Open API — дозволяють за допомогою використання стандартних протоколів обміну даними отримувати та передавати інформацію між інформаційними системами різних організацій. Така технологія може бути надзвичайно корисною у будь-якій фінансовій сфері, у тому числі платіжній. На перевагах її використання ми зупинимося далі.

Концепція "відкритого банкінгу" базується на тому, що банки через відкриття своїх API можуть надавати інформацію посередникам (третім сторонам) у межах платіжної послуги, а також відкривати доступ до своїх сучасних технологічних розробок, що також сприяє розвитку платіжного фінтеху, оскільки інші компанії можуть спрямовувати свої зусилля на подальші вдосконалення і розробки платіжних продуктів чи сервісів, а не витратити час на повторення уже створеного. Прикладом відкриття API до своїх технологічних розробок є такі широкопопулярні у світі платіжні системи як PayPal і Visa. Так, платіжна система Visa у своєму проєкті Visa Developer Center відкрила доступ до своїх технологічних рішень для інших розробників.

Щодо інформації під час надання платіжної послуги, яка може бути надана через API, то нею може бути, наприклад, інформація про

рахунок клієнта і його стан. У свою чергу, "відкритий банкінг" є дуже корисним і для клієнта через можливість мати доступ до інформації про продукти та сервіси інших банків і фінансових організацій, які відкрили свої API для компаній-учасників платіжної системи країни.

Отже, відкриття API банками, фінансовими установами, платіжними системами буде корисним не лише для провайдера платіжних послуг і його клієнта, а й сприятиме активному розвитку платіжної системи країни та подальшій її інтеграції у європейський і світовий платіжний простір.

Національний банк України як регулятор повинен бути максимально зацікавленим у зміні концепції існуючого платіжного ринку через розробку і впровадження необхідних заходів по модернізації платіжної системи країни. Для цього необхідно використовувати найкращі європейські і світові практики, однією з яких є саме концепція "відкритого банкінгу", яка допоможе підвищити конкуренцію на платіжному ринку серед її учасників, демонополізує роль банків під час надання платіжних послуг, зробить такі послуги доступнішими, зручнішими, дешевшими для клієнта, а також сприятиме подальшому технологічному розвитку всієї платіжної екосистеми України, де найбільшим вигодонабувачем стане споживач (рис. 2).

Вигоди у разі впровадження запропонованої концепції будуть очевидними. Використання концепції "відкритого банкінгу" приведе до підвищення конкуренції на ринку платіжних послуг і, відповідно, отримання якіснішої послуги клієнтом. Окрім якості, така платіжна послуга стане дешевшою і доступнішою, що є надзвичайно важливим у парадигмі побудови оновленої платіжної системи країни, де на першому місці виступає клієнт з можливістю зробити будь-який платіж чи переказ доступно, швидко, зручно та безпечно. Саме такі очікування клієнта отримати якісну платіжну послугу покладені в основу розроблених нами критеріїв ефективності платіжної операції.

Проте, у випадку її застосування, актуальними стануть питання щодо передачі інформації та її захисту, які необхідно продумати, щоб убезпечити всіх суб'єктів, задіяних у платіжній операції, починаючи від, наприклад, надавача платіжних послуг, банку, платіжної системи і закінчуючи клієнтом. Всі перераховані вище суб'єкти є зацікавленими в тому, щоб платіжна транзакція проходила швидко та безпечно. З цією метою на ринку платіжних послуг необхідно розробити і законодавчо закріпити

відповідні правила, щоб це саме так і відбувалося.

Щодо різновидів самої платіжної послуги, то їх, згідно з українським платіжним законодавством, не існує, що, на нашу думку, не відображає сьогоденних потреб платіжної сфери. Розробка і впровадження різних видів платіжної послуги, які ми виокремили в межах нашого дослідження зазначеної проблематики представлено в інших наших публікаціях, дозволить вийти на ринок новим провайдерам платіжних послуг, значно розширить їх перелік, що, в свою чергу, відобразиться у збільшенні конкуренції між ними, де кінцевим вигодонабувачем буде клієнт.

ВИСНОВКИ

Ми вважаємо, що на цьому етапі розвитку платіжних систем необхідно детально продумати, розробити і запропонувати стратегію розвитку оновленої, сучасної, спрямованої на максимальну цифровізацію платіжну систему України, враховуючи водночас необхідність виходу на ринок нових платіжних гравців. Необхідною умовою розробки такої стратегії є забезпечення мінімізації ризиків, які можуть виникнути у разі її реалізації, а також захисту прав і користувачів платіжних послуг, і їх надавачів.

Провівши аналіз успішних сучасних європейських і світових платіжних практик, ми дійшли висновку, що технологія "відкритого банкінгу" (Open API — Open Application programming Interface) є дуже актуальною на сьогодні і заслуговує на впровадження в платіжній системі України.

Окрему увагу потрібно приділити питанням безпеки та захисту інформації, оскільки поява нових суб'єктів на платіжному ринку може викликати додаткові ризики у сфері безпеки платежів. Щодо виникнення нових ризиків, то тут необхідним є комплексний підхід до розробки механізмів їх виявлення, мінімізації та усунення.

Література:

1. Ковальчук Т.Т. Сучасні платіжні системи / Т.Т. Ковальчук, В.С. Лук'янов. — К.: Знання, 2010. — 20 с.
2. Криворучко С.В. Модернизация национальной платежной системы на основе институционального и инфраструктурного взаимодействия: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. ек. наук: спец. 08.00.10 "Финансы, денежное обращение и кредит" / Криворучко С.В. — М., 2009.

3. Махаєва О.О. Основні інфраструктури сучасного фінансового ринку та міжнародні стандарти їх оверсайта / О.О. Махаєва // Вісник НБУ. — 2013. — № 7 (209). — С. 18—24.

4. Офіційний веб-сайт ЄЦБ [Електронний ресурс] // European Central Bank. — Режим доступу: <https://www.ecb.europa.eu/>

5. Офіційний сайт Національного банку України: Платіжні системи і розрахунки [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=76254&cat_id=36042

6. Про платіжні системи та переказ коштів в Україні: Закон України від 05 квітня 2001 року N 2346-III зі змінами та доповненнями [Електронний ресурс] // Верховна Рада України — Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2346-14>

7. Ситник І.П. Перспективи використання європейського досвіду функціонування платіжних систем в Україні / І.П. Ситник, А.П. Коротка // Проблеми системного підходу в економіці. — 2019. — Вип. 2 (2). — С. 80—85. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/PSPE_print_2019_2%282%-29__14

8. Ситник І.П. Вплив фінтеху на розвиток сучасних платіжних систем України / І.П. Ситник, В.С. Фоміна // Бізнес-навігатор. — 2019. — Вип. 2. — С. 139—143. — Режим доступу: <http://nbuv.gov.ua/UJRN/>

9. CPSS and IOSCO Principles for financial market infrastructures. April 2012 [Electronic resource]. — Mode of access: <http://www.bis.org/publ/cpss101a.pdf>

10. Kokkola T. The payment system Payments, securities and derivatives, and the role of the Eurosystem / Tom Kokkola. — Frankfurt am Main: ECB, 2010. — 369 p.

11. Directive 2007/64/EC of the European Parliament and of the Council of 13 November 2007 on payment services in the internal market amending Directives 97/7/EC, 2002/65/EC, 2005/60/EC and 2006/48/EC and repealing Directive 97/5/EC (Text with EEA relevance) // Official Journal of the European Union. L 319. 05.12.2007. P. 1—36.

12. Directive (EU) 2015/2366 of the European Parliament and of the Council of 25 November 2015 on payment services in the internal market, amending Directives 2002/65/EC, 2009/110/EC and 2013/36/EU and Regulation (EU) No 1093/2010, and repealing Directive 2007/64/EC // Official Journal of the European Union. L 337. 23.12.2015. P. 35—127.

References:

1. Koval'chuk, T. and Luk'yanov, V. (2010), Suchasni platizhni systemy [Modern payment systems], Znannya, Kyiv, Ukraine.

2. Kryvoruchko, S. V (2009), "Modernization of the National Payment System on the Basis of Institutional and Infrastructure Interaction: Abstract. diss. for the sciences", Ph.D. Thesis, Economy, Moscow, Russia.

3. Makhayeva, O. O. (2013), "Basic Infrastructures of the Modern Financial Market and International Standards of Their Overseas", Visnyk NBU, vol. 7 (209), pp.18 — 24.

4. European Central Bank (2019), available at: <https://www.ecb.europa.eu> (Accessed 5 Dec 2019).

5. NBU (2018), "Payment systems and calculations", available at: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=76254&cat_id=36042 (Accessed 16 Dec 2019).

6. Verkhovna Rada Ukrayiny (2001), Law "On Payment Systems and Funds Transfer in Ukraine", available at: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2346-14> (Accessed 10 Dec 2019).

7. Sytnyk, I.P. and Korotka, A.P. (2019), "Prospects of using the European experience of functioning of payment systems in Ukraine", Problemy systemnoho pidkhodu v ekonomitsi, vol. 2 (2), pp. 80—85.

8. Sytnyk, I. P. and Fomina, V.S. (2019), "Influence of fintech on the development of modern payment systems of Ukraine", Biznes-navihator, vol. 2, pp. 139—143.

9. Bank for International Settlements and International Organization of Securities Commissions (2012), "CPSS and IOSCO Principles for financial market infrastructures", Available at: <http://www.bis.org/publ/cpss101a.pdf> (Accessed 2 Dec 2019).

10. Kokkola, T. (2010), The payment system Payments, securities and derivatives, and the role of the Eurosystem, ECB, Frankfurt am Main, FRG.

11. European Union (2007), "Directive 2007/64/EC of the European Parliament and of the Council of 13 November 2007 on payment services in the internal market amending Directives 97/7/EC, 2002/65/EC, 2005/60/EC and 2006/48/EC and repealing Directive 97/5/EC (Text with EEA relevance)", Official Journal of the European Union, vol. L 319, pp. 1—36.

12. European Union (2015), "Directive (EU) 2015/2366 of the European Parliament and of the Council of 25 November 2015 on payment services in the internal market, amending Directives 2002/65/EC, 2009/110/EC and 2013/36/EU and Regulation (EU) No 1093/2010, and repealing Directive 2007/64/EC", Official Journal of the European Union, vol. 337, pp. 35—127.

Стаття надійшла до редакції 17.12.2019 р.

УДК 657.4:330.14

О. О. Любар,

к. е. н., доцент кафедри бухгалтерського обліку,

Вінницький національний аграрний університет, м. Вінниця

ORCID ID: 0000-0003-3030-6767

DOI: 10.32702/2306-6792.2020.1.48

ОБЛІКОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІННЯ РОЗРАХУНКАМИ З КОНТРАГЕНТАМИ ЗА ТОВАРНИМИ ОПЕРАЦІЯМИ

O. Liubar,

PhD in Economics, Associate Professor of the Chair of Accounting,

Vinnytsia National Agrarian University, Vinnytsia

ACCOUNTING SUPPORT FOR MANAGEMENT OF PAYMENTS WITH COUNTERPARTIES FOR COMMODITY TRANSACTIONS

Попри давню історію існування розрахунків та стан їх вивчення у сучасній науковій літературі (право, фінанси, облік тощо) немає єдиної думки щодо трактування цього поняття. Це є однією із суттєвих проблем на шляху до ефективного управління розрахунковими операціями. У правовій науці розрахунки, в основному, розуміються як дії боржника, що направлені на погашення грошового зобов'язання. Тобто розрахункові правовідносини — це технологія виконання грошових зобов'язань. Щодо бухгалтерського тлумачення поняття "розрахунки", то, на нашу думку, розрахунки — це грошові взаємовідносини, що виникають між підприємствами по операціях товарного і нетоварного характеру. Встановлено, що на сьогодні відсутні єдині систематизовані ознаки класифікації заборгованості підприємства, яка виникає між діловими партнерами під час реалізації розрахункових відносин. Узагальнено і систематизовано різні класифікаційні ознаки та запропоновано власне бачення класифікації розрахунків. Запропонована класифікація розкриває природу різних видів дебіторської та кредиторської заборгованостей, відповідає структурі бухгалтерського балансу і дає змогу якісно та вчасно сформувати інформаційне забезпечення для ухвалення рішень у процесі управління заборгованістю і підприємством. Основою інформаційного забезпечення є дані бухгалтерського обліку. В загальному під організацією бухгалтерського обліку розуміють науково обґрунтовану систему умов та елементів побудови облікового процесу із метою отримання достовірної та своєчасної інформації про господарську діяльність підприємства та здійснення контролю з раціональним використанням його ресурсів. Встановлено, що організація бухгалтерського обліку розрахунків з контрагентами за товарними операціями — це процес вибору та впорядкування способів та прийомів збору, обробки та надання достовірної і своєчасної інформації щодо стану дебіторської та кредиторської заборгованості з метою прийняття необхідних управлінських рішень. Узагальнено об'єкти обліку дебіторської та кредиторської заборгованості, яка виникає в результаті здійснення розрахунків між суб'єктами господарювання в процесі формування ресурсів підприємства та в процесі реалізації на підприємствах аграрного сектора економіки та досліджено методику і практику їх обліку.

Despite the long history of calculations and the state of their study in the current scientific literature (law, finance, accounting, etc.), there is no consensus on the interpretation of this concept. This is one of the significant problems in the way of effective management of settlement operations. In legal science, calculations are generally understood as the actions of a debtor aimed at repaying a monetary obligation. That is, the settlement relationship is a technology of fulfillment of monetary obligations. With regard to the accounting interpretation of the concept of "calculations", in our opinion, the calculations are monetary relationships that arise between enterprises for transactions of commodity and non-commodity nature. It is established that today there are no unified systematic features of the debt classification of an enterprise that arises between business partners during the implementation of settlement relations. The various classification features are summarized and systematized and the proprietary vision of classification of calculations is offered. The proposed classification reveals the nature of different types of accounts receivable and payable, corresponds to the structure of the balance sheet and enables the quality and timely formation of information support for decision making in the process of debt and enterprise management. The basis of information support is accounting data. In general, accounting organization means a scientifically sound system of conditions and elements of the construction of the accounting process in order to obtain reliable and timely information about the economic activity of the enterprise and exercise control over the rational use of its resources. It is established that the organization of accounting of payments

with counterparties for commodity transactions is the process of selecting and ordering methods and methods of collecting, processing and providing reliable and timely information on the status of accounts receivable and payables in order to make the necessary management decisions. The objects of accounting of receivables and payables, which arise as a result of settlements between economic entities in the process of formation of enterprise resources and in the process of realization at the enterprises of the agricultural sector of the economy, are summarized and the methods and practice of their accounting are investigated.

Ключові слова: розрахунки, контрагенти, товарні операції, дебіторська заборгованість, кредиторська заборгованість, постачальники, покупці, облік.

Key words: settlements, counterparties, commodity transactions, accounts receivable, accounts payable, suppliers, buyers, accounting.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ

Взаємовідносини між підприємствами в ринкових умовах господарювання мають характер грошових розрахунків. Розрахунки між суб'єктами господарювання — це одна із необхідних складових розширеного відтворення. Вони опосередковують розподіл та перерозподіл суспільного продукту, перехід його з товарної форми в грошову, та навпаки. Ґрунтуються розрахунки на економічній базі кругообігу коштів у процесі виробництва та є суспільним визнанням того, що господарюючий суб'єкт виробник тієї чи іншої продукції виконав свої виробничі зобов'язання та поставлені цілі. Для нормального функціонування всіх ланок господарства необхідно мати достовірну інформацію про фінансовий стан підприємства, зокрема про дебіторську та кредиторську заборгованість.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Вагомий внесок у дослідження теоретико-методологічних та організаційно-методичних питань бухгалтерського обліку розрахунків зробили вітчизняні та зарубіжні вчені: М.М. Бердар, І.І. Бродська, Ф.Ф. Бутинець, І.О. Власова, О.Б. Волович, С.Ф. Голов, Р.П. Гончарук, В.М. Костюченко, Т.В. Лісничка, Н.М. Малюга, О.О. Непочатенко, А.В. Озеран, В.О. Озеран, В.П. Онищенко, О.В. Пустяк, О.Б. Чорненька, І.А. Бланк, Б. Райан, Б. Нідлз, Д. Кізо, Т. Уорфілд, Р. Ентоні, Е.С. Хендриксен, М.Ф. Ван Бред та інші.

Відзначаючи цінність отриманих результатів попередніх напрацювань, необхідно вказати на наявність ряду невирішених проблемних питань. Сучасні економічні умови висувають нові завдання й вимагають подальших досліджень з удосконалення теоретичної бази відображення в бухгалтерському обліку розра-

хунків підприємств, розвитку методичного забезпечення бухгалтерського обліку, формування єдиних методичних основ щодо розкриття інформації про розрахунки у фінансовій звітності.

Додаткового вивчення потребує уточнення значення розрахунків у господарській діяльності підприємств аграрного сектора економіки, визначення їх місця в системі бухгалтерського обліку; формування та упорядкування понятійного апарату; уточнення складових облікової політики підприємств, що визначають порядок формування інформації про розрахунки тощо.

МЕТА СТАТТІ

Мета дослідження полягає в теоретичному обґрунтуванні та практичному вирішенні комплексу питань, пов'язаних з удосконаленням бухгалтерського обліку розрахунків з контрагентами за товарними операціями на підприємствах аграрного сектора економіки.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

У правовій науці розрахунки розуміються як дії боржника, що направлені на погашення грошового зобов'язання. Тобто розрахункові правовідносини — це технологія виконання грошових зобов'язань.

Розрахункові відносини виступають частиною різноманітних відплатних майнових відносин. Хоча основний економічний зміст економічних відносин закладено у товарній складовій, розрахункові відносини набувають самостійного значення. Це відбувається, по-перше, у результаті участі у цих відносинах банків. По-друге, завдяки не співпадінню моментів передачі товарів та грошей, що потребує окремого механізму передачі грошей. По-третє, завдяки самостійній правовій регламентації розрахункові відносини у вигляді спеціальних банківсь-

ких, касових, вексельних та інших правил. Останні не тільки прямо не зачіпають вихідні товарні відносини, але і характеризуються незмінними публічно-правовими рисами: поширеність норм-приписів, контрольно-наглядові функції банків, наявність адміністративно-господарських санкцій за порушення відповідних правил. Сама форма основних актів Національного банку України у сфері розрахунків (інструкції, положення) орієнтує, що їхні сторони можуть обрати лише спосіб та форму розрахунків, а всі інші їхні дії, як правило, суворо регламентовані. Вчетверте, розрахункові відносини мають яскраво виражений процедурний характер. Механізм переказів коштів однако-вий для цивільно-правових, господарсько-правових, адміністративних, бюджетних, податкових та інших грошових зобов'язань. Саме тому деякі автори розглядали розрахунки не як вид зобов'язань, а як форму опосередкування відносин.

Необхідно розрізнити передумови та підстави виникнення розрахункових правовідносин. Передумови — це відносини, що прямо не викликають розрахункові правовідносини, але створюють умови для їхнього існування. Такими відносинами є вихідні товарні, у т. ч. кредитні відносини, договір банківського рахунка, операції з продажу валютної виручки (для розрахунків у іноземній валюті) тощо.

Підставою виникнення розрахункових відносин є розрахункове зобов'язання, що визначає спосіб та форму розрахунків в господарських відносинах, виражену у такому розділі господарського договору, як "порядок розрахунків".

Таким чином, розрахункові правовідносини — це врегульоване правом особливе коло суспільних відносин процедурного характеру, що дозволяють здійснити приймання-передачу грошових коштів у різноманітних майнових зобов'язаннях.

Розрахунок у цивільному обігу слід розглядати як певну правову дію особи, що здійснюється з метою часткового або повного погашення грошового зобов'язання. Розрахунок може виконувати ряд функцій. Як правило, проведення розрахунку спрямоване на здійснення платежу, який також спрямований на повне або часткове виконання грошового зобов'язання шляхом сплати безпосередньо кредиту певної грошової суми готівкою або зарахування коштів у безготівковій формі на визначений кредитором рахунок. Проте розрахунки можуть провадитись з метою зарахування зустрічних вимог (ст. 601 Цивільного кодексу Ук-

раїни) або як дії, спрямовані на здійснення переказу коштів. У деяких випадках під розрахунками розуміють дії боржника за грошовим зобов'язанням, які призводять до припинення або заміни цього зобов'язання, наприклад, передавання відступного (ст. 600), новація (ст. 604) або прощення боргу (ст. 605 Цивільного кодексу України). У розрахункових відносинах важливу роль відіграють банківські установи. Банківські операції щодо здійснення розрахунків є одним з основних видів послуг, що банки надають своїм клієнтам [27].

Під розрахунковими відносинами Я.О. Хірс розуміє цивільні акцесорні правовідносини особливого виду, які виникають між суб'єктами основного зобов'язання (в деяких випадках із залученням спеціального суб'єкту) з метою припинення грошового зобов'язання, обумовленого основним правочином, і які після виникнення отримують самостійного та незалежного значення, тобто вже не можуть бути закінченими в інший спосіб як погашення саме грошового зобов'язання [26, с. 108].

В.Ф. Кузьмін вважає, що за своєю природою, метою, об'єктом розрахункові відносини є господарськими і регулюються нормами господарського права, оскільки їх не можливо виділити із системи господарських правовідносин та розкласти на цивільні, фінансові та інші елементи [11, с. 30]. Він визначає розрахункові правовідносини як організовані та врегульовані нормами права самостійного виду грошові відносини, що існують в умовах товарного виробництва та обміну між соціалістичними організаціями, для здійснення грошових платежів через установи банку в процесі господарської діяльності [11, с. 38]. Прихильником такої позиції є також В.В. Лаптев [12].

На думку А.В. Бричко, розрахункові правовідносини слід розглядати як сукупність цивільно-правових і фінансових елементів, оскільки їх штучний поділ може призвести до викривлення справжньої природи цих правовідносин [2]. На комплексність правового регулювання розрахункових відносин вказує також Н.В. Агафонова [1].

О.М. Бандурка та О.П. Гетманець зазначають, що розрахункові правовідносини виникають щоразу, коли законом чи договором встановлюється обов'язок конкретного суб'єкта щодо здійснення грошового платежу. Такий обов'язок може виникати на підставі:

а) закону (сплата податків, зборів, інших обов'язкових платежів);

б) рішення державного органу (наприклад, справляння адміністративного штрафу, пені у

зв'язку з несвоєчасним погашенням податкового зобов'язання);

в) договору (перерахування грошової суми контрагента в цивільно-правових зобов'язаннях або виплата заробітної плати працівникові відповідно до умов трудового договору [25, с. 446].

Розглядаючи розрахункові правовідносини, О.М. Бандурки та О.П. Гетманець також підкреслюють, що ці правовідносини виникають не тільки під час здійснення безготівкових розрахунків. Визначальним моментом для розрахункових правовідносин є наявність зв'язку між його суб'єктами — платником і одержувачем із приводу перерахування визначеної грошової суми [25, с. 447].

Г.Б. Яновицька, В.О. Кучера та інші автори наголошують на тому, що розрахунками є дії, спрямовані на вчинення платежу, що врегульовані нормами права. Метою розрахунків є виконання та документальне оформлення здійснення платником платежу грошових коштів їх одержувачу, яким може бути інша особа або сам платник у випадку переказу платником коштів з одного свого рахунку на інший. Учасниками розрахункових відносин є платник; банк платника, отримувач; банк отримувача, які існують у вигляді: банків та їх філій, юридичних осіб (товариств, установ тощо), фізичних осіб, з рахунків яких списуються або записуються кошти. Обов'язковим учасником розрахункових правовідносин при безготівковій формі розрахунків є банк або інша фінансова установа. Розрахунки готівкою здійснюються між платником і отримувачем без участі банку [28, с. 383].

Основний зміст розрахункових правовідносин розкривається в принципах, на яких базується організація безготівкових розрахунків, зокрема:

— підприємства всіх форм власності повинні зберігати свої грошові кошти як власні, так і позичкові на рахунках в установах банку, за винятком залишків готівки в їх касах у межах встановленого банком ліміту;

— господарюючі суб'єкти мають право вибирати форму розрахунків та способу платежу з числа передбачених чинним законодавством;

— момент здійснення платежу повинен бути максимально наближений до відвантаження товарів, виконання робіт чи надання послуг;

— платежі з рахунку підприємства здійснюються банком за згодою власника рахунку і з дотриманням черговості встановленої керівництвом підприємства, та розрахункової та договірної дисципліни;

— господарюючі суб'єкти мають право вибору банків для відкриття поточних та депозитних рахунків [9].

У фінансах підприємства, як і бухгалтерському обліку, під розрахунками розуміють:

1) здійснення оплати іншим юридичним і фізичним особам отриманих від них товарів, робіт, послуг, праці й інших матеріальних і нематеріальних активів шляхом перерахування або видачі готівки, передачі товарів, виконання робіт або надання послуг, передачі права власності на акції, облігації або частини статутного капіталу та інших матеріальних і нематеріальних активів підприємства;

2) одержання від юридичних і фізичних осіб товарів, робіт, послуг, результатів праці, акцій, облігацій або частини статутного капіталу й інших матеріальних і нематеріальних активів на правах покупця, засновника тощо;

3) одержання від юридичних і фізичних осіб коштів, товарів, робіт, послуг, акцій, облігацій або частини статутного капіталу та інших матеріальних і нематеріальних активів у порядку оплати переданих товарів, робіт, послуг й інших матеріальних і нематеріальних активів;

4) передача готової продукції, товарів, виконання робіт або надання послуг, передача права власності на акції, облігації або частину статутного капіталу та інших матеріальних і нематеріальних активів підприємства на правах постачальника (підрядчика) іншим юридичним і фізичним особам [13, с. 65].

Основу побудови бухгалтерського обліку розрахункових операцій визначає їх класифікація.

За суб'єктами розрахункові операції поділяють на дві групи: розрахунки з юридичними особами та розрахунки з фізичними особами.

Розрахункові операції господарюючого суб'єкта з юридичними особами здійснюються:

1. Із сторонніми особами, такими, що не належать (ні частково, ні цілком) господарюючому суб'єкту:

а) постачальниками та підрядчиками: вітчизняними (готівка, безготівкові, бартерні тощо); іноземними (готівка, безготівкові, бартерні тощо);

б) покупцями та замовниками: вітчизняними (готівка, безготівкові, бартерні тощо); іноземними (готівка, безготівкові, бартерні тощо);

в) засновниками (учасниками, акціонерами): вітчизняними по внесках до статутного капіталу та виплаті дивідендів (відсотків) у готівковій, безготівковій та іншій формі; іноземними по внесках до статутного капіталу та виплаті дивідендів (відсотків) у готівковій, безготівковій та іншій формі.

відендів (відсотків) у готівковій, безготівковій, бартерній та іншій формі;

г) податковими органами по податках та платежах (безготівкові та інші);

д) органами соціального страхування (безготівкові та інші);

е) іншими підприємствами, установами та організаціями по інших операціях (готівка, безготівкові, бартерні тощо).

2. Із сторонніми особами, такими, що не належить підприємству — дочірніми (по взаємних постачаннях, фінансуванню тощо).

До розрахункових операцій господарюючого суб'єкта з фізичними особами належать операції:

1. З працівниками підприємства в готівковій, безготівковій та інших формах:

а) по оплаті праці;

б) по внесках до статутного капіталу,

в) по соціальному страхуванню;

г) по підзвітних сумах;

д) по інших операціях (аліментам, кредитам тощо).

2. Зі сторонніми громадянами в готівковій, безготівковій та інших формах:

а) постачальниками та підрядчиками (вітчизняними і іноземними);

б) покупцями і замовниками (вітчизняними і іноземними);

в) засновниками (учасниками, акціонерами): вітчизняними по внесках до статутного капіталу та виплаті дивідендів (відсотків); іноземними по внесках до статутного капіталу та виплаті дивідендів (відсотків);

г) з іншими громадянами.

Залежно від об'єктів платежів безготівкові розрахунки поділяються на розрахунки за товарними і нетоварними операціями.

Розрахунки за товарними операціями — це взаємні розрахунки підприємств за товарно-матеріальні цінності, виконані роботи, надані послуги. Вони є переважними, бо визначають характер і зміст роботи фінансової служби підприємства у сфері розрахунків. Від безперервності та планованості організації розрахунків за товарними операціями вирішальною мірою залежить стан усіх розрахунків підприємства, його фінансовий стан. До другої частини платіжного обороту належить велика група платежів нетоварного характеру, які відбуваються, головним чином, у зв'язку з виконанням усіляких фінансових зобов'язань підприємств [19, с. 72].

У сучасних умовах гроші є невід'ємним атрибутом господарського життя. Тому всі угоди, пов'язані з постачанням матеріальних

цінностей і наданням послуг, завершуються грошовими розрахунками, які можуть приймати як готівкову, так і безготівкову форму. Так, відповідно до ст. 1087 Цивільного кодексу України розрахунки за участю фізичних осіб, не пов'язані зі здійсненням ними підприємницької діяльності, можуть провадитися у готівковій або в безготівковій формі за допомогою розрахункових документів у електронному або паперовому вигляді. Розрахунки між юридичними особами, а також розрахунки за участю фізичних осіб, пов'язані зі здійсненням ними підприємницької діяльності, провадяться переважно в безготівковій формі, проте можуть провадитися також готівкою, якщо інше не встановлено законом [27].

Місцеві розрахунки здійснюються між покупцем і постачальником продукції, якщо їх обслуговує одна установа банку, або коли банк постачальника і банк покупця розміщені в тому самому населеному пункті. Міжміські — це розрахунки, які здійснюються між покупцем і постачальником через банки (постачальника і покупця), що знаходяться в різних регіонах. Міжнародні — це розрахунки, які здійснюються за операціями купівлі-продажу через банк постачальника, яким є зарубіжний банк [17, с. 42—43].

За способом реалізації розрахунки можуть бути:

— прямими, які здійснюються безпосередньо між постачальниками;

— транзитними, які проводяться за наявності проміжних суб'єктів (структур).

За способом отримання платежу розрахунки поділяються на гарантовані, тобто такі, що забезпечують гарантію платежу за рахунок депонування коштів, та негарантовані, за яких платіж не гарантується.

На нашу думку, в грошовому обороті підприємства також можна виокремити:

— розрахунки, які виникають у процесі формування ресурсів підприємства;

— розрахунки, пов'язані з виробничим процесом;

— розрахунки, які виникають у процесі реалізації.

Вищезазначені класифікаційні ознаки можна вважати основними, тому що вони найповніше розкривають сутність заборгованості, котра виникає під час розрахункових відносин.

Класифікацію розрахунків як об'єкту обліку, аналізу та аудиту представлено в таблиці 1.

Передумовою або наслідком розрахункових відносин є заборгованість, що обґрунтовує об'єктивність її виникнення та існування як не-

Таблиця 1. Класифікація розрахунків як об'єкту обліку, аналізу та аудиту

Класифікаційна ознака	Види
Залежно від учасників розрахункових відносин	– дебіторська; – кредиторська
За терміном погашення	– довгострокова; – короткострокова (поточна); – поточна частина довгострокової заборгованості
За національною ознакою	– заборгованість вітчизняних дебіторів та кредиторів; – заборгованість іноземних дебіторів та кредиторів
За ймовірністю погашення	– нормальна; – сумнівна; – безнадійна
За строками платежу	– заборгованість, термін сплати якої не настав; – прострочена заборгованість; – відстрочена заборгованість
За забезпеченістю	– забезпечена (договір страхування, застава, гарантія, вексель); – незабезпечена

Джерело: сформовано автором на підставі [3–5; 24; 29].

Таблиця 2. Складові процесу бухгалтерського обліку

Види бухгалтерського обліку	Процес інформаційного забезпечення
Первинний облік	Документування господарських операцій, їх вимірювання
Поточний облік	Хронологічні та систематичні відображення господарських операцій на підставі первинних документів на рахунках бухгалтерського обліку та регістрах
Узагальнений облік	Підготовка бухгалтерської фінансової звітності, контрольних аналітичних таблиць

від'ємного економічного явища в господарській діяльності підприємств. Вплив заборгованості на діяльність підприємства є неоднозначним, оскільки дебіторська заборгованість зумовлює вилучення оборотних коштів підприємства, а кредиторська — забезпечує тимчасове залучення капіталу. Вона, зокрема, впливає на такі важливі характеристики підприємства, як його ліквідність і фінансова стійкість. Тому значні суми заборгованості підприємства несуть у собі істотні ризики погіршення його платоспроможності та фінансової стійкості. Зазначені аргументи свідчать про особливу актуальність проблеми налагодження ефективної системи управління заборгованістю підприємства. Основною метою функціонування такої системи має бути забезпечення приведення обсягів заборгованості до економічно обґрунтованих рівнів, оптимізація її складу та структур з метою уникнення безнадійних боргів та інших фінансових ризиків. Аналіз сучасного стану заборгованості підприємств України свідчить про наявність в її структурі значних обсягів протермінованої заборгованості. Динаміка останніх років відображає зростання як дебіторської, так і кредиторської заборгованості, що зумов-

лено, на жаль, не зростанням обсягів реалізації, а посиленням кризових явищ. Ефективність управління заборгованістю підприємств значною мірою залежить від якості його інформаційного забезпечення. Основою інформаційного забезпечення є дані бухгалтерського обліку [30, с. 226].

Організація та ведення бухгалтерського обліку є однією із основоположних умов провадження підприємницької діяльності.

Бухгалтерський облік у традиційному трактуванні — це процес виявлення, вимірювання, реєстрації, накопичення, узагальнення, зберігання та передачі інформації про діяльність підприємства зовнішнім та внутрішнім користувачам для прийняття рішень [8].

Бухгалтерський облік фіксує інформацію про господарську діяльність підприємства, яку складають процеси придбання, виготовлення та реалізації готової продукції (товарів, робіт, послуг). Виникнення дебіторської та кредиторської заборгованості характерне для всіх зазначених процесів, які утворюють "нормальний операційний цикл". Водночас найбільш характерним є виникнення дебіторської заборгованості саме для процесу реалізації, а креди-

Таблиця 3. Первинна документація з обліку розрахунків з постачальниками і підрядчиками

Господарська операція	Документ	Місце складання	Хто складає
Надходження товарно-матеріальних цінностей від постачальників	Товарно-транспортна накладна, податкова накладна	Зовнішній	Постачальник
Розрахунки з постачальниками	Платіжне доручення, товарно-транспортна накладна, рахунок-фактура	Внутрішній	Бухгалтер з обліку розрахунків
Оприбуткування товарно-матеріальних цінностей	Накладна, приймальний акт	Внутрішній	Матеріально-відповідальна особа
Приймання товарно-матеріальних цінностей, що надійшли без документів	Акт про приймання товару без рахунку фактури постачальника	Внутрішній	Комісія
Внутрішнє переміщення товарно-матеріальних цінностей	Накладна	Внутрішній	Матеріально-відповідальна особа

Джерело: сформовано автором на підставі [9; 15; 21—23].

торської заборгованості — для процесу придбання (постачання).

Складовими бухгалтерського обліку дебіторської та кредиторської заборгованості, яка виникає в результаті здійснення розрахунків між суб'єктами господарювання є первинний, поточний та узагальнюючий облік (табл. 2).

Бухгалтерський облік дебіторської та кредиторської заборгованості у системі управління підприємством повинен здійснюватися із моменту підписання договору, де зазначаються суть і умови угоди, обов'язки сторін щодо виконання умов домовленості і відповідальність сторін у разі порушення таких зобов'язань.

Визначення поняття договору та видів договорів здійснено у Цивільному кодексі України. Стаття 626 ЦКУ трактує поняття "договір" як домовленість двох або більше сторін, спрямовану на встановлення, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків [27].

Види договорів, які є підставою для інформування відповідальних осіб щодо розрахунку з дебіторами та кредиторами, описано у ЦКУ.

Умовно такі договори можна поділити на три групи:

— для регулювання довгострокової дебіторської та кредиторської заборгованості — довгострокового вексельного забезпечення;

— для регулювання поточної дебіторської та кредиторської заборгованості — договір купівлі-продажу; договір поставки; договір міни; договір комісії;

— для регулювання права вимоги інкасації дебіторської заборгованості — договір доручення; договір факторингу; договір цесії.

Бухгалтерські записи формуються в момент переходу права власності на товари (роботи,

послуги), підставами для здійснення яких є первинні документи. Визначення поняття "первинний документ" надається Законом України "Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні" та Положенням про документальне забезпечення записів у бухгалтерському обліку. Відповідно до статті 1 Закону України "Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні" первинний документ — це документ, який містить відомості про господарську операцію та підтверджує її здійснення [8]. Положення про документальне забезпечення записів у бухгалтерському обліку первинні документи визначають як "письмові свідоцтва, що фіксують та підтверджують господарські операції, включаючи розпорядження та дозволи адміністрації (власника) на їх проведення" [22].

Рух первинних документів як складових системи інформаційного забезпечення бухгалтерського обліку дебіторської та кредиторської заборгованості необхідно регулювати шляхом створення графіка документообігу. Графік документообігу впроваджується в систему управління підприємством наказом керівника. Оформлення графіка документообігу може бути як схематичним, так і у вигляді переліку робіт зі створення, перевірки й обробки документів із зазначенням відповідальних осіб, термінів виконання та взаємозв'язку з іншими виконавцями за центрами відповідальності.

Первинні документи з обліку розрахунків з постачальниками та підрядчиками представлені нами у таблиці 3.

На підставі первинних документів працівниками бухгалтерії здійснюються хронологічні та систематичні відображення господарських

Таблиця 4. Відображення в обліку розрахунків, що виникають у процесі формування ресурсів підприємства

№ п/п	Зміст господарської операції	Кореспондуючі рахунки	
		дебет	кредит
1.	Оприбутковані фактично отримані від постачальників:		
	– сировина і матеріали	201	631
	– паливо	203	631
	– будівельні матеріали	205	631
	– запасні частини	207	631
	– матеріали сільськогосподарського призначення	208	631
2.	Відображена заборгованість при одержанні МШП від постачальників	22	631
3.	Відображення суми за договором постачання:		
	– при придбанні основних засобів за плату	152	631
	– при придбанні нематеріальних активів	154	632
4.	Витрати на обслуговування та ремонт, які здійснені для забезпечення майбутніх економічних вигод, первісно очікуваних від використання:		
	– основних засобів виробничого призначення	23, 91	631
	– основних засобів, що забезпечують збут продукції	93	631
	– основних засобів загальногосподарського призначення	92	631
	– основних засобів, що використовуються для виконання досліджень та розробок	941	631
	– основних засобів житлово-комунального господарства і об'єктів соціально-культурного призначення	949	631
5.	Відображення затрат з реконструкції, модифікації її, забудови, дообладнання об'єктів основних засобів	152	631
6.	Відображено ПДВ згідно з податковими деклараціями постачальників	641, 644	631
7.	Оплачено постачальникам і підрядчикам:		
	– з поточного рахунка в національній валюті	631	311
	– з поточного рахунка в іноземній валюті	632	312
	– через акредитив	631	313
	– виданими векселями	631	51, 62
	– за рахунок позик банку	631	50, 60
8.	Погашена заборгованість постачальникам товарами, готовою продукцією, роботами та послугами	631	701, 702, 703
9.	Проведено залік взаємної заборгованості за додатковою угодою	631	361
10.	Видано аванс постачальнику або підрядчику	371	311
11.	Зараховано постачальнику за попередньо виданим авансом	631	371
12.	Пред'явлені претензії до постачальників за недостачу вантажів, невідповідність тарифів по перевезеннях	374	631
13.	Відображена сума платежів, що надійшла на поточний рахунок по претензіях	311	374

Джерело: сформовано автором на підставі [10; 18; 20].

операцій на рахунках бухгалтерського обліку.

Кредиторська заборгованість, яка виникає в результаті здійснення розрахунків між суб'єктами господарювання в процесі формування ресурсів підприємства складається з таких видів:

- розрахунки з вітчизняними постачальниками (субрахунок 631);
- розрахунки з іноземними постачальниками (субрахунок 632);
- розрахунки з учасниками ПФГ (субрахунок 633);
- розрахунки за податками і платежами (рахунок 64);
- короткострокові векселі видані (рахунок 62).

Дебіторська заборгованість, яка виникає в результаті здійснення розрахунків між суб'єктами господарювання в процесі формування ресурсів підприємства складається з таких видів:

— розрахунки за виданими авансами (субрахунок 371);

— розрахунки за претензіями (субрахунок 374).

Облік розрахунків з постачальниками бухгалтерія підприємства веде на пасивному синтетичному рахунку 63 "Розрахунки з постачальниками і підрядниками". Однак, як свідчить практика, рахунок 63 не дозволяє отримувати оперативну інформацію для управління фінансово-розрахунковими операціями, оскільки не показує заборгованості за кожним договором, не характеризує поточну заборгованість, термін сплати якої ще не настав, а яка вже прострочена.

Власюк Г.В. для полегшення ведення бухгалтерського обліку кредиторської заборгованості за конкретними договорами пропонує ввести у План рахунків додатковий позабалансовий рахунок 10 "Кредиторська заборгованість" з відповідними до нього субрахунками [6, с. 41]:

Таблиця 5. Відображення в обліку розрахунків, що виникають в процесі реалізації

№ п/п	Первинний документ	Зміст господарської операції	Кореспонденція рахунків	
			дебет	кредит
1	Накладна	Списано сільськогосподарську продукцію, яка оцінена за справедливою вартістю, на реалізацію	901	27
2	Рахунок	Відображено дохід від реалізації с.-г. продукції, яка оцінена по справедливій вартості	36	701
3	Податкова накладна	Зменшено дохід на суму ПДВ	701	641
4	Виписка банку, ПКО	Погашено покупцем заборгованість	30, 31	36
5	Виписка банку	Перераховано ПДВ до бюджету	641	311
6	Розрахунок бухгалтерії	На фінансові результати списуються доходи від реалізації сільськогосподарської продукції	701	791
7	Розрахунок бухгалтерії	Списується на фінансові результати вартість реалізованої сільськогосподарської продукції	791	901
8	Вексель	Одержано короткостроковий вексель від покупців і замовників	34	36
9	Договір, акт приймання-передачі векселя	Передано короткостроковий вексель за індосаментом	63	34
10	Довідка бухгалтерії	Списано забезпечену короткостроковим векселем дебіторську заборгованість, що визнана безнадійною і виникнення якої не пов'язано з реалізацією товарів, робіт, послуг	944	34
11	Договір, довідка бухгалтерії	Відновлено суму заборгованості покупця, що раніше була визнана безнадійною, в результаті зміни його фінансового стану	36	716
12	Довідка бухгалтерії	Нараховано резерв сумнівних боргів	944	38

Джерело: сформовано автором на підставі [10; 18; 20].

— 101 "Кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги, термін сплати якої ще не настав з вітчизняними постачальниками";

— 102 "Кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги, термін сплати якої ще не настав з іноземними постачальниками";

— 103 "Кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги, прострочена з вітчизняними постачальниками";

— 104 "Кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги, прострочена з іноземними постачальниками".

Ми також підтримуємо думку Я.М. Демченко та В.М. Прохорової, які зазначають, що такий поділ дійсно доцільно робити, але краще на субрахунках другого порядку до рахунка 63 "Розрахунки з постачальниками та підрядниками". Зокрема у складі субрахунку 631 "Розрахунки з вітчизняними постачальниками" відкриваються наступні аналітичні рахунки: 631.1 "Заборгованість перед вітчизняними постачальниками, термін сплати якої ще не настав"; 631.2 "Відстрочена заборгованість перед вітчизняними постачальниками"; 631.3 "Прострочена заборгованість перед вітчизняними постачальниками" [7].

Відображення в обліку розрахунків між господарюючими суб'єктами, які виникають в

процесі формування ресурсів підприємств представимо у таблиці 4.

Дебіторська заборгованість, яка виникає в результаті здійснення розрахунків між суб'єктами господарювання в процесі реалізації продукції (виконання робіт, надання послуг) складається з таких видів:

— розрахунки з вітчизняними покупцями (субрахунок 361);

— розрахунки з іноземними покупцями (субрахунок 362);

— розрахунки з учасниками ПФГ (субрахунок 363);

— розрахунки за гарантійним забезпеченням (субрахунок 364);

— розрахунки за податками і платежами (рахунок 64);

— короткострокові векселі одержані (рахунок 34);

— резерв сумнівних боргів (субрахунок 38).

Кредиторська заборгованість, яка виникає в результаті здійснення розрахунків між суб'єктами господарювання в процесі реалізації продукції (виконання робіт, надання послуг) складається з таких видів:

— розрахунки за авансами одержаними (субрахунок 681).

Відображення в обліку розрахунків між господарюючими суб'єктами, які виникають у процесі реалізації продукції (робіт, послуг) представимо у таблиці 5.

Згідно з Методичними рекомендаціями щодо застосування регістрів журнально-ордерної форми обліку для сільськогосподарських підприємств, затверджених наказом Міністерства аграрної політики України від 04.06.2009 р. № 390 [16] для обліку розрахунків, відображених на рахунку 63 "Розрахунки з постачальниками та підрядниками" призначений Журнал-ордер № 3 В с.-г. та Реєстр операцій за розрахунками з постачальниками (підрядниками) № 3.3 с.-г. Облік розрахунків у регістрах журнально-ордерної форми здійснюють незалежно від величини суми рахунку-фактури і форми розрахунків. У разі значної кількості розрахункових операцій дані попередньо накопичують у "Реєстрі операцій за розрахунками з постачальниками (підрядниками)" ф. № 3.3 с.-г., який відкривається на кожного постачальника або підрядника. Щомісяця обороти із регістрів переносять у Журнал-ордер № 3 В с.-г.

Для обліку формування доходів і результатів діяльності використовують Журнал-ордер № 6 с.-г., де відображають операції за рахунками: 36 "Розрахунки з покупцями і замовниками", 70 "Доходи від реалізації", 71 "Інший операційний дохід", 72 "Дохід від участі в капіталі", 73 "Інші фінансові доходи", 74 "Інші доходи", 79 "Фінансові результати". Записи в Журнал-ордер № 6 с.-г. з кредиту рахунку 36 "Розрахунки з покупцями і замовниками" здійснюють на підставі Відомості № 6.6 с.-г. аналітичного обліку по рахунку 36 "Розрахунки з покупцями і замовниками". У Відомості № 6.6 с.-г. наводиться перелік всіх покупців і замовників за звітний період або заборгованість за попередні періоди. За кожним з них показуються залишки на початок і кінець місяця і обороти за дебетом і кредитом за звітний період. Заповнюється відомість на підставі реєстрів № 6.1 с.-г., № 6.2 с.-г., первинних документів та аркушів-розшифровок.

На рахунку 37 "Розрахунки з різними дебіторами" в Журналі-ордері № 3 Б с.-г. та відомості № 3.2 с.-г. ведеться облік розрахунків за поточною дебіторською заборгованістю з різними дебіторами за авансами виданими, за претензіями та за іншими операціями.

Для обліку розрахунків за податками та платежами призначено окремий бланк Журналу-ордера № 3 Г с.-г. та відомість аналітичного обліку № 3.5 с.-г. "Відомість аналітичного обліку розрахунків з бюджетом".

Для обліку векселів призначено окремий бланк Журналу-ордера № 3 Б с.-г. та відомість аналітичного обліку № 3.1 с.-г. "Відомість аналітичного обліку одержаних і виданих векселів".

Фінансова звітність — бухгалтерська звітність, що містить інформацію про фінансовий стан, результати діяльності та рух грошових коштів підприємства за звітний період. Загальні вимоги до фінансової звітності викладено у ст. 11—14 Закону України "Про бухгалтерський облік та фінансову звітність" та у НП(С)БО 1 "Загальні вимоги до фінансової звітності". Метою складання фінансової звітності є надання користувачам повної, правдивої та неупередженої інформації про фінансовий стан, результати діяльності, рух грошових коштів та зміни у власному капіталі підприємства, яка необхідна для прийняття управлінських рішень [8; 18].

До складу фінансової звітності підприємств (крім бюджетних установ, представництв іноземних суб'єктів господарської діяльності та суб'єктів малого підприємництва, визнаних такими відповідно до чинного законодавства) включаються такі звіти [18]:

- Баланс (Звіт про фінансовий стан) (ф. № 1);
- Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід) (ф. № 2);
- Звіт про рух грошових коштів (ф. № 3);
- Звіт про власний капітал (ф. № 4);
- Примітки до фінансової звітності (ф. № 5).

Основна узагальнена інформація про дебіторську та кредиторську заборгованість за товарними операціями підприємства наведена у Балансі (Звіті про фінансовий стан) та Примітках до фінансової звітності.

Крім цього, нарахування резерву сумнівних боргів відображається в складі статті "Інші операційні витрати" форми № 2 "Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід)" у рядку 2180.

Використання комп'ютерної техніки є важливою умовою покращення обліку. Внаслідок цього відбуваються значні зміни до організації бухгалтерського обліку, з допоміжного засобу обчислювальна техніка перетворюється на визначальний фактор організації обліку. Застосування комп'ютерів дало б змогу автоматизувати робоче місце бухгалтера, що значно покращувало б інформаційне забезпечення органів управління; посилення контролю за дотриманням встановлених норм і лімітів, економією і раціональним витрачанням матеріальних, трудових і фінансових ресурсів; створення сприятливих умов для інтеграції збору, об-

робки і використання даних. Одноразові стратегічні рішення можуть бути засновані на будь-якій інформаційній базі, навіть у традиційній системі бухгалтерського обліку. Однак достатньо мати регулярний та систематичний збір стратегічно важливої інформації, щоб говорити про стратегічний управлінський облік. Його характерною особливістю є існування систематичної інформаційної підтримки у разі прийняття стратегічних рішень [14].

ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Таким чином, можна зазначити, що важливою складовою фінансово-економічної діяльності будь-якого підприємства є розрахунки з контрагентами, у т. ч. за товарними операціями. Вони нерозривно пов'язані з вхідними та вихідними грошовими потоками, які складають основу процесу забезпечення безперервної діяльності суб'єктів господарювання. Затягування строків отримання платежів та погашення зобов'язань приводить до сповільнення операційного циклу та зниження ділової активності підприємства. Ефективність управління дебіторською та кредиторською заборгованістю підприємств значною мірою залежить від якості його інформаційного забезпечення, а основою інформаційного забезпечення виступають саме дані бухгалтерського обліку.

Література:

1. Агафонова Н.В. Фінансово-правові аспекти розрахункових правовідносин // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. — Серія: Юридичні науки. — 2001. — № 2. — С. 23—26.
2. Бричко А.В. Правовые основы деятельности Госбанка СССР как расчетного центра страны: автореф. дис... канд. юрид. наук. — М., 1966.
3. Бродська І.І. Ефективність управління дебіторською та кредиторською заборгованостями підприємства: обліково-аналітичний аспект / І. І. Бродська // Економічні науки. Сер.: Економіка та менеджмент. — 2012. — Вип. 9 (2). — С. 75—81.
4. Волович О.Б. Сутність та класифікація заборгованості підприємства / О.Б. Волович // Економічний простір. — 2012. — № 66. — С. 195—203.
5. Гончарук Р.П. Сутність та класифікація кредиторської заборгованості: колізії наукових підходів / Р.П. Гончарук // Вісник Житомирського державного технологічного університету. Серія: Економічні науки. — 2012. — № 1 (59). — С. 48—51.
6. Власюк Г.В. Шляхи вдосконалення бухгалтерського обліку розрахунків з постачальниками / Г.В. Власюк // Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво. — 2009. — № 5. — С. 40—44.
7. Демченко Я.М. Шляхи вдосконалення обліку розрахунків з постачальниками та підрядниками / Я.М. Демченко, В.М. Прохорова // Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу. Сер.: Бухгалтерський облік, контроль і аналіз. — 2014. — Вип. 1. — С. 96—108.
8. Закон України "Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні" від 16.07.99 р. № 996-XIV.
9. Інструкція про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті: постанова Правління Національного банку України від 21.01.2004 р. № 22.
10. Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій: наказ Міністерства фінансів України від 30.11.99 р. № 291.
11. Кузьмин В.Ф. Кредитные и расчётные правоотношения в промышленности. — М., 1975.
12. Лаптев В.В. Предмет и система хозяйственного права. — М.: "Юрид. лит.". — 1969.
13. Лісничка Т.В. Особливості класифікації розрахункових операцій підприємств / Т.В. Лісничка // Управління розвитком. — 2014. — № 15 (178). — С. 63—66.
14. Марущак А. Концептуальні основи формування інформаційних потоків стратегічного управлінського обліку [Електронний ресурс] / Леся Марущак, Ольга Павликівська // Соціально-економічні проблеми і держава. — 2015. — Вип. 2 (13). — С. 237—244.
15. Методичні рекомендації з бухгалтерського обліку запасів: наказ Міністерства фінансів України від 10.01.2007 р. № 2.
16. Методичні рекомендації щодо застосування реєстрів журнально-ордерної форми обліку для сільськогосподарських підприємств, затверджені наказом Міністерства аграрної політики України від 04.06.2009 р. № 390.
17. Бердар М.М. Фінанси підприємств: навч. посіб. — К.: Центр учбової літератури, 2010. — 352 с.
18. Національні положення (стандarti) бухгалтерського обліку [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://vobu.ua/ukr/documents/accounting/item/natsionalni-polozhennya-standarti-bukhgalterskogo-obliku?app_id=24

19. Непочатенко О.О. Фінанси підприємств [текст]: підручник / О.О. Непочатенко, Н.Ю. Мельничук. — К.: "Центр учбової літератури", 2013. — 504 с.

20. План рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій: наказ Міністерства фінансів України від 30.11.99 р. № 291.

21. Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755-VI.

22. Положення про документальне забезпечення записів у бухгалтерському обліку: наказ Міністерства фінансів України від 24.05.95 р. № 88.

23. Про затвердження типових первинних облікових документів з обліку сировини і матеріалів: наказ Мінстату України від 21.06.96 р. № 193.

24. Пустяк О.В. Ефективність управління кредиторською заборгованістю за товари, роботи, послуги: обліково-аналітичний аспект / О.В. Пустяк, Я.М. Демченко // Економіка і регіон. — 2015. — № 3. — С. 88—95.

25. Фінансове право: підручник / За заг. ред. О.М. Бандурки та О.П. Гетманець; Ю.М. Жорнокуй, О.В. Кашкарьова, Т.В. Колесник та інші. — Х.: Екограф, 2015. — 500 с.

26. Хірс Я.О. Теоретико-правові питання розрахунків / Я.О. Хірс // Юридичний вісник. — 2013. — № 3 (28). — С. 108—112.

27. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року № 435-IV.

28. Цивільне право України: навчальний посібник / Кол. авторів; за ред. Г.Б. Яновицької, В.О. Кучера. — Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2011. — 468 с.

29. Чорненька О.Б. Напрями вдосконалення обліку дебіторської та кредиторської заборгованості на підприємствах / О.Б. Чорненька // Наукові записки [Української академії друкарства]. — 2016. — № 2. — С. 259—269.

30. Чорненька О.Б. Основні аспекти обліково-аналітичного забезпечення управління заборгованістю підприємства / О.Б. Чорненька // Наукові записки [Української академії друкарства]. — 2016. — № 1. — С. 226—234.

References:

1. Ahafonova, N.V. (2001), "Financial and legal aspects of the settlement relationship", *Visnyk Kyivs'koho natsional'noho universytetu imeni Tarasa Shevchenka, pperiia: Yurydychni nauky*, vol. 2, pp. 23—26.

2. Brychko, L.V. (1966), "The legal basis of the State Bank of the USSR as the settlement center of the country", Ph.D. Thesis, Law, Moscow, Russia.

3. Brods'ka, I.I. (2012), "Efficiency of management of receivables and payables of the enterprise: accounting and analytical aspect", *Ekonomichni nauky. Ser.: Ekonomika ta menedzhment*, vol. 9 (2), pp. 75—81.

4. Volovych, O.B. (2012), "The nature and classification of debt of the enterprise", *Ekonomichnyy prostir*, vol. 66, pp. 195—203.

5. Honcharuk, R.P. (2012), "The nature and classification of accounts payable: conflicts of scientific approaches", *Visnyk Zhytomyrs'koho derzhavnoho tekhnolohichnoho universytetu. Seriia: Ekonomichni nauky*, vol. 1 (59), pp. 48—51.

6. Vlasuk, H.V. (2009), "Ways to improve the accounting of payments with suppliers", *Derzhava ta rehiony. Seriia: Ekonomika ta pidpryemnytstvo*, vol. 5, pp. 40—44.

7. Demchenko, Ya.M. and Prokhorova, V.M. (2014), "Ways to improve the accounting of payments with suppliers and contractors", *Problemy teorii ta metodolohii bukhhalters'koho obliku, kontroliu i analizu. Ser.: Bukhhalters'kyj oblik, kontrol' i analiz*, vol. 1, pp. 96—108.

8. Verkhovna Rada of Ukraine (1999), The Law of Ukraine "On Accounting and Financial Reporting in Ukraine", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14> (Accessed 15 Dec 2019).

9. National Bank of Ukraine (2004), "Instruction on non-cash payments in Ukraine in national currency", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0377-04> (Accessed 15 Dec 2019).

10. Ministry of Finance of Ukraine (1999), Order "Instruction on the application of the Plan of accounts for the accounting of assets, capital, liabilities and business transactions of enterprises and organizations", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0893-99> (Accessed 15 Dec 2019).

11. Kuz'myn, V.F. (1975), *Kredytne y raschiotnye pravootnosheniya v promyshlennosti* [Credit and settlement legal relations in the industry], Moscow, Russia.

12. Laptev, V.V. (1969), *Predmet y systema khoz'iajstvennogo prava* [The subject and system of commercial law], Yuryd. lyt., Moscow, Russia.

13. Lisnych, T.V. (2014), "Features of classification of settlement operations of enterprises", *Upravlinnia rozvytkom*, vol. 15 (178), pp. 63—66.

14. Maruschak L. and Pavlykivs'ka, O. (2015), "Conceptual bases of formation of information

flows of strategic management accounting", *Sotsial'no-ekonomichni problemy i derzhava*, vol. 2 (13), pp. 237—244.

15. Ministry of Finance of Ukraine (2007), Order "Methodical recommendations for inventory accounting", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/en/v0002201-07> (Accessed 15 Dec 2019).

16. Ministry of agrarian policy of Ukraine (2009), Order "Methodical recommendations for the use of registers of the log-order form of accounting for agricultural enterprises", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v03905-55-09> (Accessed 15 Dec 2019).

17. Berdar, M.M. (2010), *Finansy pidpriemstv* [Business finance], Tsentr uchbovoi literatury, Kyiv, Ukraine.

18. Ministry of Finance of Ukraine (2019), "National accounting standards", available at: http://vobu.ua/ukr/documents/accounting/item/natsionalni-polozhennya-standarti-bukhgalterskogo-obliku?app_id=24 (Accessed 15 Dec 2019).

19. Nepochatenko, O.O. and Mel'nychuk, N.Yu. (2013), *Finansy pidpriemstv* [Business finance], Tsentr uchbovoi literatury, Kyiv, Ukraine.

20. Ministry of Finance of Ukraine (1999), Order "Plan of accounting of assets, capital, liabilities and business operations of enterprises and organizations", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0892-99> (Accessed 15 Dec 2019).

21. Verkhovna Rada of Ukraine (2010), "Tax Code of Ukraine", available at: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> (Accessed 15 Dec 2019).

22. Ministry of Finance of Ukraine (1995), Order "Provisions for documentary support of accounting records", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0168-95> (Accessed 15 Dec 2019).

23. Ministry of Statistics of Ukraine (1996), "On the approval of standard primary accounting documents for the accounting of raw materials", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0193202-96> <http://www.ukrstat.gov.ua/> (Accessed 15 Dec 2019).

24. Pustiak, O.V. and Demchenko, Ya.M. (2015), "Effectiveness of the management of accounts payable for goods, works, services: accounting and analytical aspect", *Ekonomika i rehion*, vol. 3, pp. 88—95.

25. Zhornokuj, Yu.M. Kashkar'ova, O.V. and Kolesnyk, T.V. (2015), *Finansove pravo* [Financial law], Ekohraf, Kharkiv, Ukraine.

26. Khirs, Ya.O. (2013), "Theoretical and legal issues of calculations", *Yurydychnyj visnyk*, vol. 3 (28), pp. 108—112.

27. Verkhovna Rada of Ukraine (2003), "The Civil Code of Ukraine", available at: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (Accessed 10 Dec 2019).

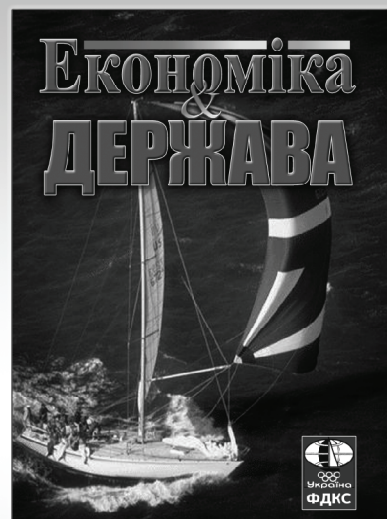
28. Yanovyts'ka, H.B. and Kucher, V.O. (2011), *Tsyvil'ne pravo Ukrainy* [Civil Law of Ukraine], L'vivskiy derzhavnyy universytet vnutrishnikh sprav, L'viv, Ukraine.

29. Chornen'ka, O.B. (2016), "Areas of improvement of accounts receivable and payable at enterprises", *Naukovi zapysky Ukrain'skoi akademii drukarstva*, vol. 2, pp. 259—269.

30. Chornen'ka O.B. (2016), "The main aspects of accounting and analytical support of debt management of the enterprise", *Naukovi zapysky Ukrain'skoi akademii drukarstva*, vol. 1, pp. 226—234.

Стаття надійшла до редакції 19.12.2019 р.

**Науково-практичний журнал
«ЕКОНОМІКА ТА ДЕРЖАВА»**

Передплатний індекс: 01751

Виходить 12 разів на рік

**наукове фахове видання України
З ПИТАНЬ ЕКОНОМІКИ
(Категорія «Б»)**

Наказ Міністерства освіти і науки України від 28.12.2019 №1643

Спеціальності — **051, 071, 072, 073, 075, 076, 292.**

www.economy.in.ua

e-mail: economy_2008@ukr.net

тел.: (044) 223-26-28

(044) 458-10-73

УДК 339.13

Ю. О. Головчук,
к. е. н., доцент кафедри маркетингу та реклами,
Вінницький торговельно-економічний інститут, КНТЕУ
ORCID ID: 0000-0002-4516-109X
Л. П. Середницька,
старший викладач кафедри маркетингу та реклами,
Вінницький торговельно-економічний інститут, КНТЕУ
ORCID ID: 0000-0002-0689-7758

DOI: 10.32702/2306-6792.2020.1.61

МАРКЕТИНГОВА ТОВАРНА ПОЛІТИКА — ІНСТРУМЕНТ ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Y. Holovchuk,
PhD in Economics, Associate Professor of the Marketing and Advertising Department,
Vinnytsia Trade and Economics Institute, KNTEU
L. Serednytska,
Senior Lecturer of the Marketing and Advertising Department,
Vinnytsia Trade and Economics Institute, KNTEU

MARKETING COMMODITY POLICY SUCH AS IMPROVEMENT TOOL COMPETITIVENESS OF THE ENTERPRISE

У статті показано вплив маркетингової товарної політики на конкурентоспроможність підприємства. На прикладі олійно-жирового комплексу України проаналізовано ринок олійної сировини, функціонування та переробка олійної продукції на підприємствах. Визначено, що розвиток олійно-жирових підприємств ґрунтується на маркетинговій стратегії інтенсивного зростання і не приділяє належної уваги товарній політиці, яка знижує загальну конкурентоспроможність підприємств як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках.

Виробнича діяльність підприємства ефективна, коли продукція, що виробляється на ній, знаходить попит та задовольняє відповідні потреби споживачів. У ринковій економіці зазвичай є кілька виробників, які працюють у відповідному сегменті товарного ринку. І якщо пропонується товар, порівняно з продукцією інших виробників, краще відповідає потребам споживача, має зручні сервісні характеристики та є доступним під час покупки, то такий товар користується попитом, має конкурентні переваги і вважається конкурентоспроможним.

The article is showing us the effect of marketing commodity policy on the competitiveness of the enterprise. During my research I analyzed the oil and fat complex of Ukraine the market of oil raw materials, the functioning of oil and oil refineries. It is determined that the development of oil and fat enterprises are based on a marketing strategy of intensive growth and doesn't pay due attention to commodity policy, which reduces the overall competitiveness of enterprises both in the domestic and foreign markets.

I reviewed the theoretical, methodological and practical aspects of the development of the enterprise competitiveness strategy are examined, the existing problems in the context of the nowadays modern economy and the crisis processes of the economic area are examined, and methodological approaches to the enterprise development strategy for competitiveness are specified.

The production activity of an enterprise is effective when the products produced on it find demand and meet the relevant needs of consumers. In a market economy, there are usually several manufacturers operating in the relevant commodity market segment. If the offered product is better suited to the needs of the consumer by comparison with the products of others, while it has convenient service and it is available at the time of purchase, then such product is in demand, it has competitive advantages and considered to be competitive.

Well known that in between the consumer of the product and the demand for more effective and useful conditions achieved, reliability is required in the use of marketing commodity products, which requires the competitiveness of the enterprise.

The studies conducted and the conclusions drawn show that manufacturing companies who produce oil, process raw materials for the benefit and produce the final product should pay a lot attention to what they need to develop and implement their marketing policies, and the ability of sections in the production chain of the final product.

Further research into the marketing of the oil and fat complex companies' marketing policies and methods of enhancing their competitiveness should be pursued in order to find ways to improve the range and nomenclature of goods, as well as to develop ways of entry and consolidation in international markets.

Ключові слова: конкурентоспроможність підприємств харчової галузі, формування конкурентних переваг, чинники впливу, продовольча сфера, конкурентна позиція, конкурентна стратегія.

Key words: competitiveness of food industry enterprises, formation of competitive advantages, factors of influence, the food sector, competitive position, competitive strategy.

ВСТУП

Конкурентоспроможність товару визначається як сукупність якісних та ціннісних характеристик товару, що задовольняє конкретну потребу та має можливість бути окремим споживачем серед аналогічних товарів, пропонує на ринку конкуруючими фірмами. Однією з головних умов конкурентоспроможності товару є максимізація питомого споживчого ефекту, що визначається співвідношенням споживчого ефекту (якості товару та післяпродажного обслуговування) до ціни споживання.

У зв'язку з тим, що між споживчими характеристиками товару та попитом на нього існує взаємозв'язок та взаємозалежність, виникає необхідність у вивченні маркетингової товарної політики як інструменту впливу на конкурентоспроможність підприємства. Характеристика сучасних економічних відносин змусила компанії шукати інструменти для стимулювання розвитку з метою надання їм високого рівня конкурентоспроможності. Стратегії конкурентоспроможності бізнесу розглядаються як один із цих інструментів, оскільки їхня успішна стабільна діяльність залежить від їх конкурентної позиції на ринку. Конкурентоспроможність компанії передбачає, що вона може підтримувати або розширювати своє конкурентне становище на ринку та впливати на ситуацію на ринку, пропонуючи якісні послуги або продукти, що відповідають конкретним потребам споживачів та забезпечують їх ефективність.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Суттєвий вклад у вивченні питання сервісного обслуговування та їх принципів був зроблений такими зарубіжними та вітчизняними вченими: Аакер Д. [4], Котлер Ф. [7], Балабанова Л.В. [5], Дима О.О. [8], Мазаракі А. та Лагутін В. [9], Марчевська Ю.О. [11], Руснак А.В. [6], Стадник В.В. та Іжевський П.Г. [3] та ін. Їх наукові дослідження допомогли зрозуміти суть проблем в оцінці рівня та конкурентоспроможності компаній.

МЕТА СТАТТІ

Мета статті — виявити вплив маркетингової товарної політики на конкурентоспроможність підприємств на прикладі олійно-жирового підсектора харчової промисловості України. Для цього ми вивчимо стан ринку олійної продукції, кількісний та асортиментний склад кінцевої продукції, напрями вдосконалення товарної політики переробних підприємств на шляху підвищення їх конкурентоспроможності.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Огляд досліджень методів підвищення конкурентоспроможності підприємств показав, що для ефективного конкурентного протистояння в ринковому середовищі товарна політика повинна насамперед покладатися на виробничі можливості підприємства. Для здійснення ефективної маркетингової товарної політики

також необхідно чітко визначити місце підприємства на ринку, його фінансові, управлінські, виробничі можливості та стан зовнішнього середовища ринку. Для агропереробних підприємств додатково необхідно знати можливості стабільного надходження на переробку сировини відповідної кількості та якості за прийнятною ціною. Недостатньо уваги приділяється конкурентоспроможності підприємств у всьому ланцюгу споживчих товарів, що не повністю прогнозує маркетингову політику виробників і може призвести до значних економічних втрат через посилення впливу таких факторів, які раніше не враховувались під час розробки товарних програм. Основні риси конкурентних відносин створюються через розширення інтеграції, глобалізації, індивідуалізації потреб, мінливості та диференціації споживчих переваг, тим самим посилюючи роль конкурентної взаємодії між компаніями. Поведінка компаній визначається наслідками конкуренції: компанія займає лише ту нішу, яку можна виграти в боротьбі з конкурентами, тим самим зміцнюючи свої конкурентні позиції. Критерієм оцінки конкурентної позиції компаній є їх конкурентоспроможність. Їх кількість залежить від успішності операції або, навпаки, від загрози проведення операції.

Розробка стратегій підвищення конкурентоспроможності компаній у конкурентному середовищі — це процес, за допомогою якого керівники приймають рішення щодо пріоритетності фінансування функціональних стратегій для забезпечення конкурентних переваг на ринку.

Цей підхід визначає конкурентну стратегію з трьох перспектив:

- для досягнення стратегічних цілей;
- як особливість мети та завдань компаній на ринку;
- як обраний напрям розвитку з необхідним ресурсним потенціалом.

Це система послідовних дій компанії для досягнення своїх стратегічних цілей. Елементами стратегії є альтернативи стратегічного розвитку, пріоритети фінансування та відповідальні виконавці. Реалізація такої стратегії потребує стратегічних альтернатив, що враховують особливості ринкового культивування компаній.

Одним із аспектів вибору стратегії та обґрунтування інструкцій та програми її реалізації є ефективне використання впливу окремих факторів на підвищення конкурентоспроможності компаній. Згідно з опитуванням групи керівників бізнесу, визначення факторів, що

забезпечують конкурентоспроможність, слід розділити на дві групи: ринкові та інституційні.

Оцінка факторів керівниками компаній дозволила виявити тих, хто найбільше вплинув на стратегічний розвиток компаній. До ринкових факторів належать — внутрішній потенціал компанії, вимоги замовника, тиск постачальників сировини. До інституційних факторів, що забезпечують конкурентоспроможність, належать: поведінка власників, дії банків-кредиторів, економічна політика уряду та держави, конкурентна боротьба на цільовому ринку. Виробники адаптувались до впливу досліджуваних ринкових факторів і можуть знайти стратегічні альтернативи розвитку в конкурентному середовищі. Більшість інституційних факторів, крім поведінки власників, перешкоджають розвитку бізнесу та не сприяють його розвитку. Тому ви повинні змінити або скорегувати стратегію [8; с. 182].

Можна віднести до внутрішніх факторів підвищення конкурентоспроможності компанії наступне: покращення цін, поліпшення асортименту продукції, підвищення ефективності системи; стимулювання продажів та обслуговування клієнтів, а також реклама, стабільні інновації, можливість швидкої адаптації обладнання та технологічної конверсії, стабілізації фінансової; стійкість, підвищення платоспроможності, покращення бізнесу, ефективна система мотивації праці; створення та застосування норм організаційної поведінки, кваліфікованого персоналу, ефективної системи; корпоративне управління, обов'язкові вимоги соціальної відповідальності тощо.

Сучасна теорія конкуренції має різноманітні поняття, методи, моделі та інструменти підвищення конкурентоспроможності компанії. Однак у вітчизняній практиці промислові компанії знаходять лише невелику частину теоретичної розробки. Це пов'язано їх невідповідність специфіці конкурентного середовища та недостатня кваліфікація окремих керівників.

Створення механізмів та інструментів для підвищення конкурентоспроможності промислових компаній розглядаючи особливості сучасних економічних умов у контексті глобалізації економіки та посилена міжнародна конкуренція дозволяє розвивати таку економічну категорію, як конкурентоспроможна потенціал.

Видається правомірним відзначити зроблене раніше нами припущення, що інноваційний потенціал будь-якого підприємства слід розглядати з позицій як стратегічного, так і опера-

тивно-тактичного характеру. По-перше, він має бути достатнім для створення й реалізації інновацій, що відповідають ринковому контексту і можуть лежати в основі конкурентних стратегій підприємства і стратегії його розвитку в довгостроковій перспективі. По-друге, він повинен мати таку структуру (співвідношення значущості окремих складових), щоб забезпечити максимально можливу віддачу від реалізації тих інновацій, які виводить підприємство на ринок, що відповідає завданням оперативного-тактичного характеру [3].

Конкурентний потенціал промислового підприємства відображає його наявність формування довгострокових конкурентних переваг. Конкурентний потенціал пропонує, з одного боку, ефективна реалізація конкурентної стратегії допомагає зберегти або збільшити частку ринку, а отже, забезпечує конкурентоспроможність компанії, з іншого боку, створює умови для розвитку та вдосконалення конкурентна позиція компанії в майбутньому [12].

Маючи на увазі, що в сучасних економічних умовах потрібні компанії — виробники продукції будьте в курсі змін попиту на ринку, витрат на сировину та інших факторів середовище для їх діяльності тощо та питання підвищення конкурентоспроможності тем управління залежить від ступеня використання новітніх підходів в управлінні організацією, стратегічно управління, стратегічний та оперативний контроль, а також стратегічний маркетинг, актуальність стає проблемою розробити стійку індивідуальну стратегію бізнесу, яка здатна перетворити компанію на лідера ринку [2, с. 40].

Підвищення конкурентоспроможності — це процес змін, як і всі інші що викликає певний опір, воно вимагає управління і, зокрема, стратегічного підходу. З моменту зміни застосовуються до всіх основних організаційних компонентів, включаючи структуру персоналу, зайнятість, кваліфікацію, технологія, обладнання, продукція, ринки, відповідно, відправна точка зростання. Конкурентоспроможність — це розробка стратегії такого вдосконалення з урахуванням усіх аспектів просування протидії.

Конкурентне протистояння між виробниками товарів формується за рахунок конкурентних сил. Портер М. [13, с. 250] визначив п'ять факторів, які найбільше впливають та визначають ринкову конкуренцію: наявність існуючих конкурентів; загроза нових конкурентів; загроза появи замінників; споживчий вплив; вплив постачальників сировини. Усі ці конкурентоспроможні сили безпосередньо пов'язані з продуктом, що виробляється підприємством, і ха-

рактеризують його позиціонування на ринку з різних точок зору, враховуючи інтенсивність маркетингових зусиль підприємства. Аналіз цієї інформації дозволяє сформулювати конкурентну стратегію підприємства, яка передбачає як наступальні, так і оборонні дії залежно від зміни ринкової ситуації. Крім того, Аакер Д. проаналізував конкурентну стратегію, що включає також короткострокові тактичні кроки щодо швидкого реагування на зміни ситуації та довгострокові дії, які залежать від майбутніх конкурентних переваг підприємства та його можливостей на ринку. Важливо також забезпечити мінімізацію витрат, що посилюватиме здатність підприємства конкурувати на ціновому полі [4, с. 262].

Більшість підприємств прагнуть рости далі. Це може бути збільшення продажів, частка ринку, прибуток, розмір компанії. Коефіцієнт росту необхідний підприємству для успішного протидії тиску конкурентів за рахунок масштабів діяльності та досвіду персоналу. Ф. Котлер [7, с. 158] ділить мету зростання чи розвитку підприємства на три групи: мета зростання базового ринку — інтенсивне зростання; метою зростання всередині виробничого ланцюга шляхом розширення його основної діяльності у вигляді інтеграції є інтегративне зростання; метою зростання, яка ґрунтується на можливостях, що виходять за межі основної діяльності, — диверсифікація зростання. Досягнення кожної з цільових груп можливо завдяки використанню відповідних маркетингових стратегій. Ринкове середовище України характеризується недостатньою конкуренцією та високими можливостями зростання, коли потенціал продукції, що виробляється, ще не повністю використаний. У такій ринковій ситуації можна використовувати такі стратегії інтенсивного зростання: проникнення на ринок, розвиток ринку та розвиток продукції.

Стратегія проникнення конкурентних ринків характеризується зусиллями підприємства з метою збільшення або підтримки продажів на існуючих ринках. Це досягається дотриманням таких маркетингових стратегій: розвиток первинного попиту; збільшення частки ринку; "Купівля" ринку; захист ринкової позиції; раціоналізація ринку; організація ринку. Стратегія розвитку ринку має на меті посилити зусилля для збільшення продажів існуючих товарів на нових та майбутніх ринках. Досягнення цілей стратегії розвитку ринку можливо за рахунок використання незадоволених потреб споживачів, освоєння нових сегментів ринку, розроб-

ки нових каналів збуту, географічного розширення продажів в інші частини країни або за кордон. Основою стратегії розвитку ринку є в основному поліпшення дистрибуції та маркетингових інновацій [5, с. 256—260].

Стратегія розвитку товару, полягає у збільшенні продажів. Основою реалізації цієї стратегії є розробка маркетингової політики компанії, яка передбачає вдосконалення існуючої продукції та розробку нових. Існує кілька стратегій розвитку продукту, які можна використовувати індивідуально для одного виду товару, і всебічно як для асортименту продукції, так і для номенклатури. Покрокова або дискретна інноваційна стратегія передбачає випуск принципово нових продуктів, які суттєво змінюють пропонувані переваги та вимагають від споживача нового сприйняття товару. Споживачі повинні відмовитися від своїх старих звичок і знайти новий продукт у своєму житті. Стратегія додаткової функції полягає в удосконаленні існуючого продукту, надаючи йому нові функції для розширення ринку. Реалізація цієї стратегії спрямована на підвищення універсальності продукту, набуваючи нових якостей, надаючи емоційній чи соціальній цінності звичайному продукту, підвищуючи безпеку чи ергономічність товару. Широко застосовувана стратегія в Україні — розширити лінійку продуктів, тобто збільшити широту товарної лінійки шляхом введення нових найменувань товарів з метою збільшення або збереження частки ринку [6, с. 8]. Для цього продукція випускається в упаковках різного розміру, виготовлені товари інших класів під тією ж торговою маркою, додавання нових ароматизаторів, ароматизаторів чи інгредієнтів до існуючих продуктів, і завдяки цьому продукт отримує певну новизну. Стратегія оновлення товарної лінії реалізується шляхом відновлення конкурентоспроможності застарілих товарів або товарів, що не відповідають попиту клієнтів, шляхом їх модернізації та надання нових властивостей. Стратегія вдосконалення якості продукції підвищує споживчі властивості продуктів як набір переваг. Стратегія придбання товарної лінійки передбачає доповнення, вдосконалення або розширення асортименту продукції зовнішніми засобами: придбання компанії з доповненням товарної лінійки; підрядне виробництво на додатковій товарній лінії з подальшим продажем нових товарів під власною торговою маркою, створення спільного підприємства з розробки та виробництва нового товару. Стратегія раціоналізації товарної лінійки передбачає вибіркове усунення неко-

мерційних або збиткових товарів, незначні зміни в дизайні продукції [9, с. 22; 10, с. 150].

Всі перераховані вище товарні стратегії характеризують певну маркетингову товарознавчу політику підприємства, яка в умовах ринку, що розвивається в Україні, безпосередньо впливає на конкурентоспроможність підприємства.

Спеціалізовані олійно-жирові підприємства України, за винятком дрібних олійних культур, у 2018 році переробили близько 2900,6 тис. тонн олійних культур, у тому числі 2875,8 тис. тонн соняшникового насіння; 5,3 тис. тонн ріпаку; 18,8 тис. тонн сої; 0,7 тис. тонн інших олійних культур. В результаті переробки олійних культур отримано 1279,3 тис. тонн рослинного масла, що на 351,0 тис. тонн або на 37,8% більше, ніж у 2017 році [1, с. 29]. Підприємства широко використовують інтенсивну маркетингову політику зростання, що призводить до збільшення потужностей з переробки насіння соняшнику. Триває реконструкція та впроваджуються нові споруди на Пологівському ВЕЗ, Полтавському ВЕЗ, Кіровоградській ОЕЗ та Слов'янській ОЖК, будуються нові заводи у Миколаївській та Одеській областях, впроваджуються нові споруди на Київщині. На Приколотнянському ВЕЗ було впроваджено нові потужності для виробництва рафінованої дезодорованої олії, а на ЗАТ "Запоріжжя Ожк" запроваджено нові сучасні лінії з виробництва жирів та маргаринових продуктів, упаковка яких здійснюється під азот, що забезпечує збільшений термін зберігання споживання.

Практично всі спеціалізовані олійно-жирові компанії виробляють фасовану олію. У 2018 році 21 підприємство випустило попередньо розфасовану олію загальною потужністю 221,5 тис. тон.

ЗАТ "Дніпропетровський СЕЗ" (ТМ "Олейна") є загальноновизнаним лідером у виробництві рафінованої олії. У 2018 році компанія 132 тис. тонн пляшок олії. ЗАТ "Чумак" (Херсонська область) є другим найбільшим виробником фасованої олії — 40 тис. тонн. Ці два підприємства мають значну відокремленість від інших виробників попередньо упакованої олії, які мають широке географічне положення в Україні: ЗАТ ПГ "Креатив" (Кіровоград, ТМ "Дівне"), ЗАТ "Маргоуст" (Донецьк, ТМ "Славолія"), ВАТ "Одеський масложировий завод" (ТМ "Сонячна долина"), ЗАТ "Пологівський олійнопереробний завод" (Запорізька область, ТМ "Славія") та інші. На всі ці спеціалізовані компанії припадає близько 90% внутрішнього ринку олії. [1, с. 30].

Внутрішнє споживання олії у 2018 р. Становило 12,7 кг на людину на рік, порівняно з 11,7 кг на людину на рік у 2017 р. Рекомендована лікарем норма споживання рослинних жирів на рік лікарями становить 13 кг на людину на рік, і це дає підставу стверджувати, що внутрішній ринок рослинної олії близький до насичення, і подальше збільшення виробництва цієї продукції буде спрямоване головним чином на задоволення потреб зовнішніх ринків.

Маркетологи кажуть, що культура споживання рослинного масла в Україні щоразу зростає. Реклама на телебаченні, яка підкреслює небезпеку "ринку" та корисність рафінованих олій, мають свою дію [11, с. 94]. Однак більшість вітчизняних споживачів віддають перевагу сирій олії, частка якої у споживанні становила 70% у 2018 році. Продуктова лінійка фасованої олії для споживання населення має такий ряд ПЕТ-пляшок місткістю 0,5, 1, 2, 3, 5 л, але найбільшим попитом користуються пляшки місткістю 1 л. Згідно з дослідженнями GFK USM, проведеним у січні 2019 р., 67% споживачів упакованих продуктів у Західній Україні та 89% у Києві віддають перевагу літровій упаковці. Попит на 3-літрову та 5-літрову упаковку зростає влітку через основну частину побутових препаратів, тоді як 0,5-літрові пляшки, хоча і з точки зору збереження якості продукції, менш привабливі через коротший період окислення, який користується великим попитом. Це пов'язано з тим, що в таких маленьких пляшках олія дорожча, ніж у середньому контейнері.

У 2018 році Україна посіла друге місце після Аргентини за експортом соняшникової олії. Загалом було експортовано 925 тис. тонн олії на суму 548 млн доларів. З 221,5 тис. тонн фасованої олії, випущеної у 2018 році, було експортовано близько 110 тис. тонн. Найбільшим імпортером фасованої олії з України є Російська Федерація. Частка імпортих фасованих рослинних олій на ринку України незначна і не перевищує 1% внутрішнього споживання. В країну ввозяться переважно екзотичні олії, які виробляються з культур, які зазвичай не вирощуються в Україні або вирощуються, а олія з них не видобувається. Серед них: оливкова, кукурудзяна, ріцинова, бавовняна, кунжутна, коріандр, олія абрикосового та виноградного насіння, олія ядра волоського горіха та інші. За винятком оливкової та кукурудзяної олій, перераховані олії постачаються переважно для фармацевтичних, парфумерних та технічних цілей. Касторове масло — найбільша частка імпортного масла для технічного та фармацев-

тичного використання. В Україну щорічно імпортується понад 1000 тонн цієї олії. Олія кедр, коріандру та абрикосових кісточок імпортується меншими обсягами — від 2 до 10 тонн на рік. Основними постачальниками цих масел є Росія, Німеччина, Індія, Швейцарія [1, с. 32].

Пальмова та кокосова олія імпортується в Україну великими обсягами, що у 2018 році імпортувало 94,0 тис. тонн та 14,4 тис. тонн відповідно. Значний імпорт пальмової олії сприяє збільшенню попиту з боку харчової промисловості, а саме маргаринової та кондитерської галузей. Великим попитом користується також кокосове та пальмове масло, водночас імпорт залишається постійно високим. Основною причиною попиту на тропічні олії є їх низька ціна та висока якісні характеристики переробки в продукти з маргарином.

Виробництво майонезу, в якому соняшникова олія є основним елементом, працює близько 140 підприємств в Україні. У 2018 році було вироблено 115 000 тонн майонезу різних видів. Частка майонезу в національному споживанні соусів становить 80%, соуси з кетчупу та томатів складають близько 18%, а хрін, гірчиця та інші ароматизатори — не більше 2%. Середній українець споживає 2,3 кг майонезу на рік. Внутрішній ринок майонезу, як і ринок рослинної олії, близький до насичення, і за останні два роки темпи приросту виробництва цієї продукції не перевищують 5—7%. Найбільшим виробником майонезу в Україні є "Волиньхолдинг", який у 2018 році виробив близько 40,7 тис. тон майонезу. П'ять найпродуктивніших виробників майонезу — ВАТ "Волиньхолдинг", ВАТ "Львівський жировий комбінат", ЗАТ "Марг-Захід" (Донецьк), ВАТ "Одеський масложировий завод", ЗАТ "Харківський жировий комбінат". Виробники майонезу збільшили свої продажі в основному за рахунок розширення своєї мережі [1, с. 35]. В результаті конкуренція на ринку майонезу посилилася. Середній і висококалорійний майонез лідирує. Нові види висококалорійного майонезу були представлені на ринок від 72% до 80%, а деякі виробники майонезу взагалі припинили випускати нежирний майонез. На думку маркетологів, найбільше споживання майонезу з високим вмістом жиру характерне для східних регіонів України, великих міст. Населення західних областей України, малих міст та сіл віддає перевагу низькокалорійному виробництву насамперед через низькі ціни.

Не більше 3% виробленого майонезу експортується з України, але ця цифра постійно зростає. Головним чином, майонез експор-

тується до Росії та Молдови. Попри збільшення українського виробництва, спостерігається зростання імпорту майонезу, який в 1,5 рази перевищує експорт.

Виробництво маргаринової продукції в 2018 році збільшилося на 16,2% порівняно з 2017 р., досягнувши 235,9 тис. тонн. Співвідношення експорту та імпорту маргаринової продукції можна охарактеризувати як паритет, тобто кількість експортованої продукції відповідає кількості імпортованої продукції.

ВИСНОВКИ

Тому, спираючись на проведений аналіз ринку олії та жирової продукції в Україні та маркетингову товарну політику підприємств харчової промисловості, можна зробити такі висновки:

— підгалузь інтенсивно розвивається та поетапно завойовує ринкові ніші у іноземних експортерів на внутрішньому ринку, а також збільшує експорт своєї продукції;

— характерною особливістю сучасного стану розвитку підсектора є наголос на маркетинговій стратегії зростання темпів для максимального проникнення на ринок сировини та готової продукції з метою підвищення конкурентоспроможності підприємства, де Основними конкурентними перевагами є: висока виробнича потужність, стабільність та інтегративність;

— асортименту продукції не приділяється достатньої уваги, що є необхідністю в розвиненій ринковій економіці, товарна політика підгалузевої олійної та жирової продукції, ще не повністю усвідомлює вплив жорсткої конкуренції і відповідно не реагує на це;

— можливим напрямком вдосконалення товарної політики підприємств олійно-жирової промисловості може бути диверсифікація виробництва шляхом введення різних смакових спецій як для рафінованої бутильованої олії, так і до майонезу, маргаринів та інших харчових продуктів, основою яких є рослинна олія.

Проведені дослідження та сформульовані висновки показують, що підприємствам-виробникам, які виробляють рослинне масло, переробляють сиру олію та виробляють кінцеву продукцію на основі рослинних олій, слід звернути увагу на те, що необхідно сформулювати та впровадити маркетингову товарну політику та можливості всіх ланки у виробничому ланцюжку кінцевого продукту.

Подальші дослідження маркетингової товарної політики підприємств олійно-жирового комплексу та методів підвищення їх конкурен-

тоспроможності слід проводити у напрямі пошуку шляхів покращення асортименту та номенклатури товарів, а також розробки шляхів виходу та консолідації в міжнародних ринки.

Література:

1. Stadnyk V., Sokoliuk G., Holovchuk J. Institutional component of competitiveness risks and development of socio-economic systems. Business Risk in Changing Dynamics of Global Village. Ternopil. 2019, 514 p. pp. 28—40.

2. Діченко А.А. Умови формування маркетингової товарної політики сільськогосподарських підприємств. Агросвіт. 2016, № 7, С. 39—43, available at: http://www.agrosvit.info/pdf/7_2016/8.pdf

3. Стадник В.В., Іжевський П.Г., Головчук Ю.О. Маркетинг взаємодії в розвитку інноваційного та ринкового потенціалу підприємства. Ефективна економіка. 2018, № 2, available at: <http://ojs.dsau.dp.ua/index.php/efektyvna-ekonomika/article/view/1061>

4. Аакер Д. Стратегическое рыночное управление; пер. с англ. под ред. Ю.Н. Каптуревского. СПб.: Питер, 2003, 544 с.

5. Балабанова Л.В. Маркетингова товарна політика в системі менеджменту підприємств: [навч. посіб.] К.: ВД "Професіонал", 2006, 336 с.

6. Руснак А.В. Роль споживчої кооперації у сталому розвитку сільських територій. Агросвіт. 2019, № 12, С. 3—9, available at: http://www.agrosvit.info/pdf/12_2019/2.pdf

7. Котлер Ф. Маркетинг менеджмент; пер. с англ. под общ. ред. Л.А. Волковой, Ю.Н. Каптуревского. 10-е изд. СПб.: Питер, 2003. 749 с.

8. Дима О.О. Маркетингова товарна політика посередницького підприємства — ключовий засіб реалізації принципів сталого розвитку. Економічний простір. 2016, № 105. С. 174—189, available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecpros_2016_105_20

9. Мазаракі А., Лагутін В. Ринок споживчих товарів в Україні: посткризові тенденції. Економіка України. 2011, № 9. С. 17—26.

10. Стадник В.В., Йохна М.А., Соколюк Г.О. Стратегія диверсифікації в управлінні міжнародною конкурентоспроможністю підприємства: монографія. Хмельницький: ХНУ. ПП Гонти А.С. 2013, 202 с.

11. Марчевська Ю.О. Багатонаціональна конкуренція та міжнародна маркетингова товарна політика. Соціально-гуманітарний вісник. 2018, Вип. 24. С. 93—95, available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/sochumj_2018_24_61

12. Жайворонок Л.В. Маркетингова товарна політика в системі сучасного концептуаль-

ного забезпечення управління підприємництва. Ефективна економіка. 2015, № 12, available at: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/12_2015/201.pdf

13. Портер М. Стратегія конкуренції. Методика аналізу галузей і діяльності конкурентів. [пер. з англійської А. Олійник, Р. Скільський]. К.: Основи, 1998. 390 с.

References:

1. Stadnyk, V. Sokoliuk G. and Holovchuk, J. (2019), "Institutional component of competitiveness risks and development of socio-economic systems", Business Risk in Changing Dynamics of Global Village, Ternopil, Ukraine, pp. 28—40.

2. Dichenko, A.L. (2016), "Conditions of Formation of Marketing Commodity Policy of Agricultural Enterprises", Ahrosvit, vol. 7, pp. 39—43, available at: http://www.agrosvit.info/pdf/7_2016/8.pdf (Accessed 01 Dec 2019).

3. Stadnyk, V.V. Izhevsky, P.G. and Holovchuk, Y.O. (2018), "Marketing interaction in the development of innovative and market potential of the enterprise", Efektyvna ekonomika, vol. 8, available at: <http://ojs.dsau.dp.ua/index.php/efektyvna-ekonomika/article/view/1061> (Accessed 01 Dec 2019).

4. Aaker, D. (2003), Strategicheskoe rynochnoe upravlenie [Strategic market management], Piter, St.Petersburg, Russia.

5. Balabanova, L.V. (2006), Marketynhova tovarna polityka v systemi menedzhmentu pidpriemstv [Marketing commodity policy in the enterprise management system], VD "Professional", Kyiv, Ukraine.

6. Rusnak, A.V. (2019), "The role of consumer cooperation in sustainable rural development", Agrosvit, vol. 12, pp. 3—9, available at: http://www.agrosvit.info/pdf/12_2019/2.pdf (Accessed 01 Dec 2019).

7. Kotler, F. (2003), Marketing menedzhment [Marketing Management], Piter, St.Petersburg, Russia.

8. Dyma, O.O. (2016), "The marketing commodity policy of an intermediary enterprise is a key means of implementing the principles of sustainable development." Ekonomichnyy prostir, vol. 105, pp. 174—189, available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecpros_2016_105_20 (Accessed 01 Dec 2019).

9. Mazaraki, A. and Lagutin, V. (2011), "Consumer goods market in Ukraine: post-crisis trends", Ekonomika Ukrainy, vol. 9, pp. 17—26.

10. Stadnyk, V.V. Yokhna, M.A. and Sokoliuk, G.O. (2013). Stratehiia dyversyfikatsii v upravlinni mizhnarodnoiu konkurentospromozhnistiu pid-

priemstva [Diversification strategy in managing the international competitiveness of the enterprise], PP "Honta A.S." Khmelnytskyi, Ukraine.

11. Marchevskaya, Y.O. (2018), "Multinational competition and international marketing of commodity policy" Sotsial'no-humanitarnyy visnyk, vol. 24, pp. 93—95, available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/sochumj_2018_24_61 (Accessed 01 Dec 2019).

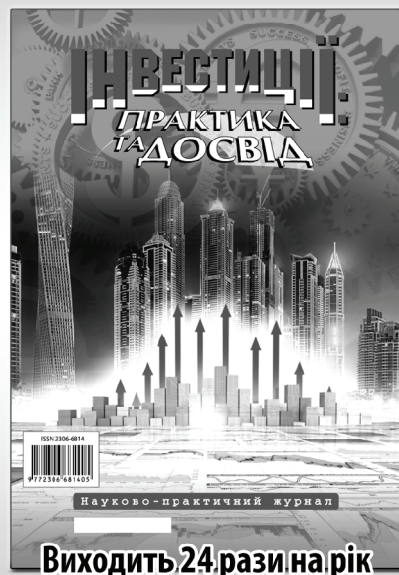
12. Zhaivoronok, L.V. (2015), "Marketing product policy in the system of modern conceptual management entrepreneurship", Efektyvna ekonomika, vol. 12, available at: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/12_2015/201.pdf (Accessed 01 Dec 2019).

13. Porter, M. (1998), Stratehiia konkurentzii. Metodyka analizu haluzei i diial'nosti konkurentiv [Competition strategy. Methods of analysis of industries and activities of competitors], Osnovy, Kyiv, Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 05.12.2019 р.

**ІНВЕСТИЦІЇ.
ПРАКТИКА
ТА ДОСВІД**

www.investplan.com.ua

Передплатний індекс: 23892

**Видання включено до переліку
наукових фахових видань України
з ЕКОНОМІКИ
та ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ**

УДК 658.15:005.21

O. Melnyk,
 PhD in Economics, Associate Professor at the Department of Finance, Banking and Insurance,
 Mykolayiv National Agrarian University
 ORCID ID: 0000-0001-8639-7755
 T. Kushchova,
 Lecturer at the Department of Foreign Languages Mykolayiv National Agrarian University
 ORCID ID: 0000-0001-5285-9122

DOI: 10.32702/2306-6792.2020.1.69

ENTERPRISE FINANCIAL STRATEGY FORMATION

О. І. Мельник,
 к. е. н., доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування,
 Миколаївський національний аграрний університет
 Т. О. Кушова,
 викладач кафедри іноземних мов, Миколаївський національний аграрний університет

ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВОЇ СТРАТЕГІЇ ПІДПРИЄМСТВА

The article studies modern approaches to forming the financial strategy of enterprises. In today's economic environment, financial strategy is first and foremost a tool for forming and realizing the goals of financial and economic activity of an enterprise, which is aimed at solving the main inconsistency between the need for financial resources and the possibility of using them. Based on the study of scientific literature, we have defined and detailed the algorithm for forming the financial strategy of the enterprise: analysis of external and external environment of enterprise; development of a system of strategic goals; study of possible variants of the financial strategy of the enterprise (setting a goal, tasks, directions, implementation period); formation of financial strategy; implementation of financial strategy; monitoring of financial strategy (control over execution, comparison of purpose and results); detection of deviations, adjustment of the chosen strategy or activity of the enterprise depending on external and internal factors. Econometric and trend models of financial performance are substantiated to further predict and build an effective financial strategy. The calculations made on the example of the agricultural enterprise make it possible to quantify the degree of influence of the selected factors, changing which can influence the final financial result of an entity's activity. The most modern tool of strategic and operational management that allows to connect the company's financial strategic goals with the business processes and day-to-day operations of staff at each level of management, as well as overseeing the implementation of the overall strategy is the calculation of a balanced scorecard (BSC). Therefore, based on the data of agricultural enterprise, we will calculate a balanced scorecard that contains a financial component. With the help of a balanced scorecard, they form a strategic map. The directions of improvement of the system of analytical and information support for the development of the financial strategy by introducing strategic maps based on a balanced scorecard are identified.

У статті досліджено сучасні підходи до формування фінансової стратегії підприємств. Доведено, що в сучасних умовах господарювання фінансова стратегія є насамперед інструментом формування та реалізації цілей фінансово-господарської діяльності підприємства, який спрямований на розв'язання основної неузгодженості між потребою у фінансових ресурсах і можливістю їх використання. На основі вивчення наукової літератури визначено та деталізовано алгоритм побудови фінансової стратегії підприємства, який включає: аналіз факторів зовнішнього та внутрішнього середовища підприємства; розробку системи стратегічних цілей; вивчення можливих варіантів фінансової стратегії підприємства (встановлення мети, завдань, напрямів, періоду реалізації); формування фінансової стратегії; реалізацію фінансової стратегії; моніторинг фінансової стратегії (контроль за виконанням, зіставлення мети та результатів); виявлення відхилень, коригування обраної стратегії чи діяльності самого підприємства залежно від зовнішніх та внутрішніх факторів. Обґрунтовано економетричні та трендову моделі формування фінансових результатів діяльності з метою їх подальшого прогнозування та побудови ефективної фінансової стратегії. Проведені розрахунки на прикладі сільськогосподарського підприємства дають можливість кількісно оцінити ступінь впливу обраних факторів, змінюючи які можна впливати на кінцевий фінансовий результат діяльності суб'єкта господарювання. Встановлено, що найсучаснішим інструментом стратегічного і оперативного менеджменту, який дозволяє пов'язати фінансові стратегічні цілі компанії з бізнес-процесами та повсякденними діями персоналу на кожному рівні управління, а також здійснювати контроль за реалізацією загальної стратегії, є розрахунок збалансованої системи

показників. Відтак, на основі даних сільськогосподарського підприємства проведено розрахунок збалансованої системи показників, яка містить фінансову складову. Визначено напрями вдосконалення системи аналітично-інформаційного забезпечення розробки фінансової стратегії шляхом впровадження стратегічних карт на основі збалансованої системи показників.

Key words: financial strategy, financial results, liquidity, balanced scorecard, strategic map.

Ключові слова: фінансова стратегія, фінансові результати, ліквідність, збалансована система показників, стратегічна карта.

INTRODUCTION

At the present stage of economic development, the issues of determining the strategic directions of their own development and ensuring economic growth for the long term are becoming more and more urgent for economic entities. The financial stability and profitability of an enterprise can be ensured by sound financial policies. More and more companies today are aware of the importance of managing financial and economic activity on the basis of reasonable prediction of its directions, coordination with the mission of the enterprise activity, as well as external factors of the market environment. Under these conditions, it becomes necessary to substantiate theoretical and methodological approaches to the formation of the enterprise financial strategy.

ANALYSIS OF CURRENT RESEARCH

The issues of formation and implementation of financial strategy at enterprises are devoted to a number of publications of domestic and foreign scientists, in particular: I. Blanka, O. Goncharenko, O. Lozovskaya, Y. Lukina, D. Melnik, L. Naumova, I. Plikusa, T. Shevchenko, V. Yankovskaya and others. At the present stage of economic development, scientists and practitioners in their research are increasingly paying attention to the problem of forming the financial strategy of enterprises as part of the overall strategy. This approach is due to the fact that the financial activities of economic entities can no longer be narrowed down to the operational management of individual components of financial resources: sources and directions of their use. However, there is no single approach to the definition of both the concept of "financial strategy" and the strategy of financial development, which hinders the development of effective mechanisms for managing the latter [1]. In addition, there are conflicting views in the scientific literature regarding the consistency and content of the stages of financial strategy formation. Therefore, today there is a need for further research and substantiation of theoretical and methodological approaches to its formation, taking into account current tendencies of economic development and market environment.

The purpose of the article is to substantiate the theoretical and methodological foundations of the enterprises' financial strategy formation to improve the efficiency of their functioning.

PRESENTING MAIN MATERIAL

At the present stage of economic development, scientists and practitioners in their research are paying more attention to the problem of forming the financial strategy of enterprises as part of the overall strategy. This approach is related to the fact that the financial activities of economic entities can no longer be narrowed down to the operational management of individual components of financial resources: sources and directions of their use [1].

Financial strategy is a multidimensional concept that consists of a whole set of elements, so it is difficult to form a single, comprehensive definition of this concept. In today's economic environment, financial strategy is first and foremost a tool for forming and realizing the goals of financial and economic activity of an enterprise, which is aimed at solving the main inconsistency between the need for financial resources and the possibility of using them. Depending on the economic conditions, it aims either to attract additional external financial resources or to improve the use of its own financial resources.

Each entity has its own peculiarities, so it is impossible to determine a single approach to choosing a financial strategy. Therefore, each company must independently determine what factors and how will affect its operations, and formulate a financial strategy that minimizes risks and contributes to its profitability, competitiveness and financial stability in the market [2].

Based on the study of scientific literature, we have defined and detailed the algorithm for forming the financial strategy of the enterprise (Fig. 1). All stages of the financial strategy formation process must be performed one by one. In this case, financial strategic goals must be based on the overall strategic goals of the enterprise.

Therefore, the main steps in the formation of a financial strategy are the development, imple-

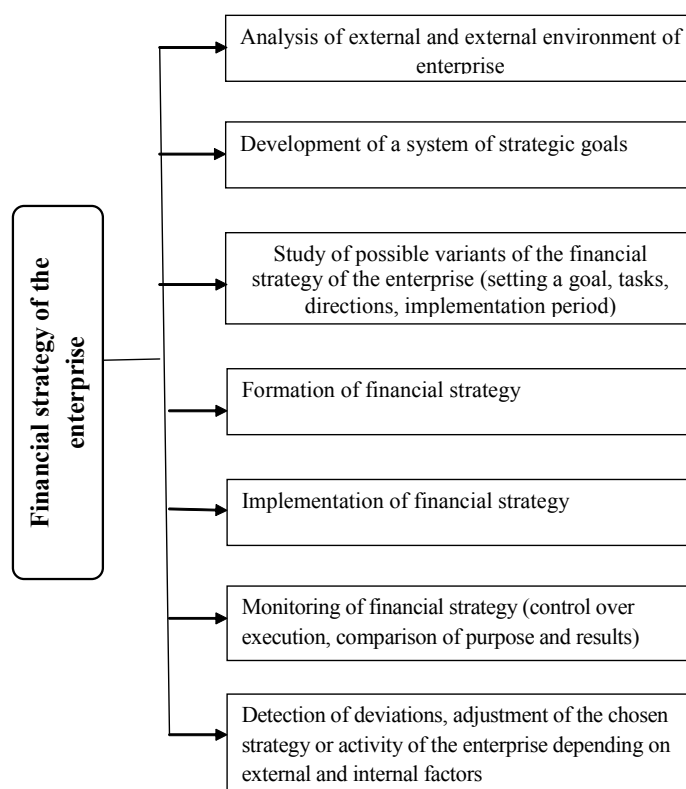

Figure 1. An algorithm for forming the financial strategy of the enterprise

Source: supplemented by authors [3; 4].

mentation and adjustment. The stage of development and selection of the most rational option depends on the process of direct implementation of the financial strategy at the enterprise and the amount of adjustments made in future periods.

One of the key strategic goals of any enterprise is to use all types of resources as efficiently as possible to obtain a positive financial result. At the

same time, considerable attention is needed to determine the impact of various factors on the formation of the financial result of the activity. After all, this information is important both for the current management and for the development of strategic goals of the enterprise. One of the tools of such estimation is economic-mathematical methods and models of formation of financial result, which allow to investigate the relationship

Table 1. Influence of factors on the net profit of Alliance LLC, Yelanets district

Factors	Symbol	Correlation coefficient
Cost-effectiveness, %	X1	0,6760
Profitability of sales, %	X2	0,1393
Profitability of marketing, %	X3	0,4785
Asset profitability, %	X4	0,6899
Income profitability, %	X5	0,7332
Administrative expenses, thousand UAH	X6	-0,3174
Equity, thousand UAH	X7	0,5085
Current assets, thousand UAH	X8	0,7145
Gross profit, thousand UAH	X9	0,9945
Other operating expenses, thousand UAH	X10	-0,5702
Operating income, thousand UAH	X11	0,1524
Accounts payable, thousand UAH	X12	0,2437
Volume of commodity production, thousand UAH	X13	0,8963
Number of employees, persons	X14	-0,8289
Depreciation, thousand UAH	X15	-0,2865
The average monthly wage of the employee, UAH	X16	0,7585
Funding	X17	0,8290
Fund return	X18	0,3013
Accounts receivable, thousand UAH	X19	0,7848

Source: calculated by the authors according to the company.

Table 2. Results of econometric modeling of changes in the financial result of the activity of Alliance LLC, Yelanets district

№ i/o	Type of model	Determination factor, R ²	2018 year.		Forecasting results, thousand UAH	
			Priority value, thousand UAH.	Modeled value, thousand UAH	2019 year.	2020 year.
1	$Y = -2783,85 + 63,55X_1 + 50,16X_{17} + 1,03X_{19}$	0,9604	7144	7264	7365	7466
2	$Y = -4839,21 + 46,43X_4 + 127,43X_5 + 0,29X_{13}$	0,9665		7072	7191	7312
3	$Y = 1654,58 + 0,58X_{13} - 0,28X_8 - 8,47X_{15}$	0,9197		7690	7783	7878
4	$Y = -4951,04 + 2,62X_{16} + 5195,68X_{18}$	0,8139		8059	8485	9729
5	$Y = 1207,44 - 2,87X_6 + 0,98X_9 - 3,07X_{10} + 0,08X_{11}$	0,9976		8281	8363	8445
6	$Y = 378,56 + 1,01X_9 + 0,02X_{13} - 14,97X_{17}$	0,9927		7106	7173	7240
7	$Y = -3961,2 + 110,87X_1 - 10,35X_6 + 0,34X_7$	0,7980		6068	6208	6350
8	$Y = -4759,96 + 0,58X_{11} + 0,28X_{12} + 2,07X_{19}$	0,8045		7835	7962	8089
9	$Y = -7108,25 + 11,26X_1 + 123,88X_4 + 188,77X_5 + 2,16X_{12}$	0,8123		5619	5746	5875
10	$Y = -3793,9 + 0,17X_8 + 46,93X_{17} + 156,98X_4$	0,9901		7215	7325	7435

Source: calculated by the authors.

between economic indicators and to make a reasonable forecast for the future periods [5]. Therefore, econometric modeling should select the most influential factors for the formation of financial results and further predict them in order to identify the reserves of profit growth and build an effective financial strategy.

To simulate the formation of the financial result as a research object LLC "Alliance" Yelanets district of Mykolaiv region was selected, which is engaged in the cultivation of grain and legumes and oilseeds. Based on the study of economic literature, as well as guided by the methodological approaches proposed by I. Tkachenko and O. Proskurovich [5], the factors that influence the formation of financial results of the enterprise were determined. They have been chosen to build future models.

First, we analyze the impact of individual factors on the formation of the financial result of the studied enterprise. Baseline data to build a model of impact on financial performance through performance indicators of capital and resources of the enterprise cover 2012-2018. Among them, we selected the most influential correlation coefficient (Table 1).

Thus, according to the table. 1 most of the selected factors have a significant effect on the change in the net profit of the enterprise. Profitability of expenses, assets, income, current assets, gross profit, volume of commodity production, average monthly wage of employees, stock-taking and receivables have the greatest influence on formation of financial result. The impact on net profit had administrative costs,

Table 3. The trend modeling results of net profit of Alliance LLC, Yelanets district, thousand UAH

Indicators	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
T	1	2	3	4	5	6	7	8	9
T ²	1	4	9	16	25	36	49	64	81
Y	2472	2310	3532	2789	3769	9619	7144		
Y _t	2320	2457	2952	3804	5014	6582	8507	10790	13430

Source: calculated by the authors.

other operating expenses, depreciation, which is logical for the financial and economic activities of enterprises.

Using the tools of the MS Excel program, we determined the parameters and main characteristics of econometric models of changes in the financial result (Table 2).

Based on the calculations, the models were constructed and the ones with the highest determination coefficient values (0.7980—0.9976) were selected. For example, in the econometric model (2), 96.65% of assets return, profitability and volume of commodity products affect the change in the financial result of the enterprise and only 3.35% account for other factors not included in this model. In the built model (10) 99.01% of the asset return, current assets and assets affect the formation of the financial result and only 0.99% account for other factors that are not included in the specified model.

It should be noted that models (1—6) and (10) are adequate according to Fisher's criteria, since their calculated value in these models exceeds the table value. Therefore, models (1—6) and (10) should be used to predict the future size of the enterprise's net profit and use it in the

Table 4. BSC indicators by their components in the Alliance LLC of the Yelanets district

№ з/п	Indicators	Enterprise data		
		2017	2018	
Financial component				
1	Coefficient of autonomy (financial independence)	X ₁	0,124	0,237
2	Coefficient of coverage (coefficient of total solvency)	X ₂	1,139	1,305
3	Absolute solvency ratio	X ₃	0,006	0,073
4	Profitability ratio of products	X ₄	0,071	0,110
5	Adequacy ratio of pure company cash flow	X ₅	7,448	5,457
6	The rate of return on assets	X ₆	0,035	0,040
Marketing component				
1	Critical volume of sales (thousand UAH)	Y ₁	35598,2	16867,8
2	The coefficient of attractiveness of the product	Y ₂	1,062	0,607
3	Composite indicator of performance of contractual obligations	Y ₃	0,031	0,022
4	Distribution Channel Profitability Ratio	Y ₄	0,561	0,481
5	Market share (%)	Y ₅	1,986	1,626
6	Number of competitors	Y ₆	75	82
7	Number of customers	Y ₇	23	20
Component of internal business processes				
1	Cost of production (thousand UAH)	Z ₁	19109,8	15654,3
2	Profitability ratio of products	Z ₂	0,110	0,071
3	Profitability of fixed assets	Z ₃	49,013	31,585
4	Production capacity	Z ₄	0,879	0,796
5	Rhythm ratio	Z ₅	0,423	0,571
6	Security of the enterprise by labor resources and the effectiveness of their use	Z ₆	10,488	9,987
7	Security of the enterprise fixed assets and the efficiency of their use	Z ₇	17493,6	11146,8
8	Security of the enterprise with raw materials and efficiency of their use	Z ₈	17385,6	11055,7
9	Coefficient of suitability of fixed assets	Z ₉	0,491	0,538
A component of quality and staff development				
1	Labor turnover coefficient	V ₁	0	0,167
2	Labor productivity (UAH people)	V ₂	5054,21	2911,35
3	Employee stability factor	V ₃	0,143	0,143
4	Staffing ratio	V ₄	0,583	0,5
5	Human Resources Ratio	V ₅	0,714	0,833
6	The coefficient of intellectual potential	V ₆	0,286	0,333

Source: calculated according to enterprise reporting.

construction of the enterprise financial strategy. In the models (7—9), the Fisher test showed their inadequacy, which could be caused by a small number of observation points.

Further, it is assumed that over the next two years, the factors that stimulate development will increase by 1% at the enterprise under study, and the stimulating factors will decrease by the same amount. The results of the forecasting are summarized in Table 2. Therefore, Alliance LLC will operate profitably and its net profit will tend to increase.

In addition, it should be noted that at the same time the change in the financial result of 83.82% is affected by the time factor. Therefore, using the MS Excel spreadsheets, a trend model of change in the net profit of Alliance LLC is constructed:

Table 5. Statistical Characteristics of the Values of the Financial Component Features of the BSC in Alliance LLC, Yelanets District, 2018 p.

Economic characteristic	Mean value	Median	Variation coefficient	Standardized asymmetry	Standardized kurtosis
X ₁	0,237403	0,24	1,43	0,275428	0,0347566
X ₂	1,304636	1,31	7,79	- 0,585632	- 0,825016
X ₃	0,073417	0,07	0,44	0,88636	1,04544
X ₄	0,110138	0,11	0,66	- 1,0026	-0,67852
X ₅	5,457562	5,46	32,6	1,06826	- 0,866741
X ₆	0,040605	0,04	0,24	-0,8736332	-0,61876

Source: calculated according to enterprise reporting.

Table 6. Statistical Characteristics of the Features Values of the Marketing Component of the BSC in Alliance LLC, Yelanets District, 2018.

Economic characteristic	Mean value	Median	Variation coefficient	Standardized asymmetry	Standardized kurtosis
Y ₁	16867,87	16867,9	68,69	0,446172	0,3620
Y ₂	0,607	0,61	0,29	1,88630	0,686016
Y ₃	0,0225	0,03	0,11	-0,326494	- 1,8681524
Y ₄	0,4814	0,48	2,54	1,8886	-0,63962
Y ₅	1,62606	1,63	5,43	0,34025	1,24202
Y ₆	82	82	2	- 0,423332	0,32616
Y ₇	20	20	6	0,39206	0,407004

Source: calculated according to enterprise reporting.

Table 7. Statistical Characteristics of the Values of the Components of the Internal Business Processes of the BSC at Alliance LLC, 2018

Economic characteristic	Mean value	Median	Variation coefficient	Standardized asymmetry	Standardized kurtosis
Z ₁	15654,3	15654	6,82256	0,275428	0,650711
Z ₂	0,0706	0,07	68,5272	0,813332	0,614016
Z ₃	31,5850	31,6	12,421	0,52036	-1,420284
Z ₄	0,7965	0,81	3,41	- 1,78506	0,9562
Z ₅	0,57142	0,61	0,821	1,07826	0,95141
Z ₆	9,9875	10,1	19,8243	0,50332	0,6706
Z ₇	11146,8	11146	1245,7	-0,04264	- 0,24536
Z ₈	11055,7	11056	11,68123	1,02455	-1,63246
Z ₉	0,5387	0,54	3,456	0,95453	0,38943

Source: calculated according to enterprise reporting.

Table 8. Statistical Characteristics of the Values of the Components of BSC Quality Assurance and Personnel Development Component of Alliance LLC, 2018

Economic characteristic	Mean value	Median	Variation coefficient	Standardized asymmetry	Standardized kurtosis
V ₁	0,166	0,17	2,3468	0,52528	0,560711
V ₂	2911,3	2911	15,328	0,69332	0,24016
V ₃	0,143	0,14	3,0873	-0,01236	-0,860284
V ₄	0,5	0,6	12,342	2,7506	2,05462
V ₅	0,833	0,8	4,856	1,5826	-0,74541
V ₆	0,333	0,4	3,85	0,7332	-0,6706

Source: calculated according to enterprise reporting.

Table 9 Relationship between the components of the BCS in Alliance LLC, Yelanets district, 2018

Interconnection components of the BCS	Coefficient canonical correlation
Marketing ↔ Financial	0,3401
Internal business processes ↔ Financial	0,7589
Quality component and staff development ↔ Financial	0,4038
Internal business processes ↔ Marketing	0,8135
Internal business processes ↔ Quality component and staff development	0,8946
Marketing ↔ Quality component and staff development	0,7496

Source: calculated by the authors.

$$Y_t = 2540,71 - 399,46t + 178,82t_2 \quad (1).$$

The trend model is adequate both by Fisher's criterion and by the coefficient of determination ($R^2 = 0.8382$). Therefore, the prediction of the changes in the financial result of the enterprise should be made on the basis of it (Table 3).

According to the results of trend modeling, the simulated values of net profit differ somewhat from its a priori data. For example, in 2013, 2015—2016 and 2018, the company was able to generate more net profit. In the future, taking into account the time factor, the net profit of the studied enterprise will grow at a significant rate. Based on the calculations, it is possible to quantify the degree of influence of various factors, changing which can affect the final financial result of the enterprise.

The most modern tool of strategic and operational management that allows to connect the company's financial strategic goals with the business processes and day-to-day operations of staff at each level of management, as well as overseeing the implementation of the overall strategy is the calculation of a balanced scorecard (BSC). This system is able to balance the historical accuracy and integrity of financial data with the factors of economic success, which will allow successful implementation of both the overall and financial strategy of the enterprise. The main purpose of a balanced scorecard is to provide the functions of gathering, systemizing and analyzing information that is necessary to make strategic management decisions and strengthen a business strategy, formalize it, conduct and communicate to each employee of the enterprise, provide monitoring and feedback to track and generation of organizational initiatives within structural units [6].

Therefore, based on the data of LLC Alliance, we will calculate a balanced scorecard that contains a financial component. The resulting list of BSC indicators for enterprise valuation is shown in Table 4.

An important step in the statistical analysis of indicators that are part of a balanced system is to investigate their cause and effect relationships within each component. A simple method of

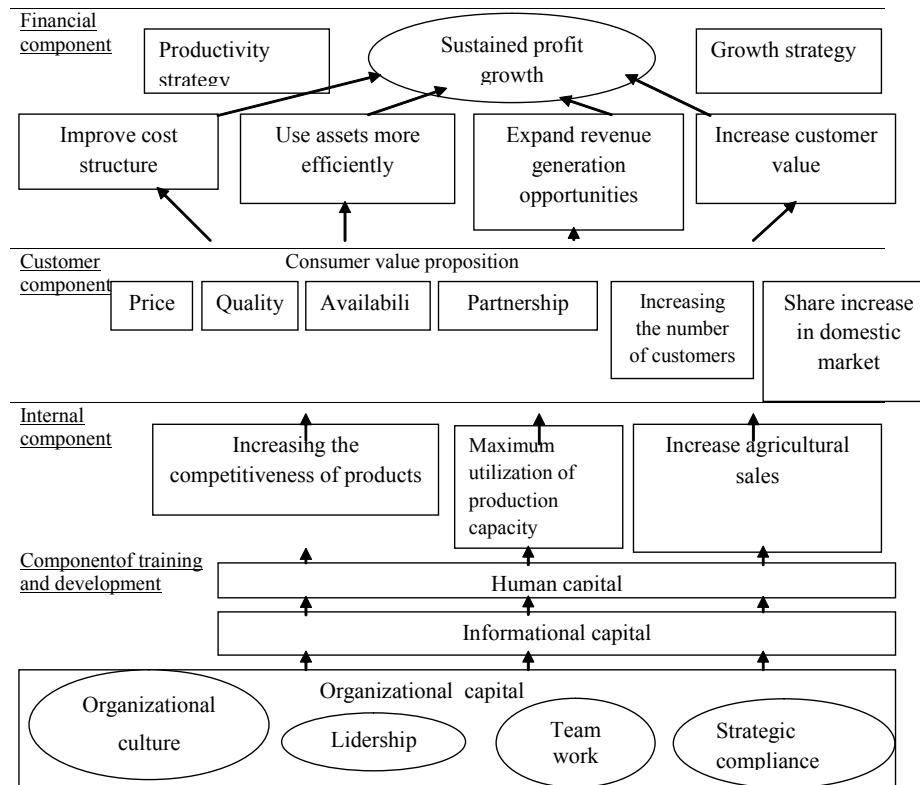

Figure 2. Initial draft strategic map of Alliance LLC, Yelanets district

Source: Developed by authors based on a study of scientific literature [6—15] and enterprise data.

determining cause and effect relationships of system metrics is correlation analysis. According to the calculated indicators, we will calculate the statistical characteristics of the values of the characteristics of all components of the BSC Alliance LLC, Yelanets District (Tables 5—8).

According to the study using descriptive statistics and correlation analysis tools, the components of the BSC need further detailed consideration. In order to identify the causes and consequences of the successful implementation of the accelerated growth strategy, models of canonical interconnection between the components of the BSC have been built.

On the base of the analysis of the coefficients in the equations determines the strength of the relationship between the individual features of the pair of components of the BSC and creates a list of the most influential features that produces a mechanism for a balanced relationship in the enterprise system (Table 9). The most interdependent components for Alliance LLC are internal business processes and the quality and personnel development component, the marketing and financial components have the lowest interdependence.

So, it can be noted that through canonical analysis, all metrics are interrelated in the system. It is also experimentally confirmed that they

provide the relationship design in the BCS, they are indicators of the enterprise activity, effective, key levers of management and implementation of the strategy of functioning and development of the enterprise.

Based on the analysis of the coefficients in the relationship between the components among the factors influencing the activity of enterprises, further identify the key success factors in achieving the chosen strategy. In particular, the following key factors of influence on activity are revealed between the marketing and financial component: the factor of changes of competitors, the factor of profitability of the enterprise. Between internal business processes and the financial component: efficiency of production processes of the enterprise, factor of profitability of the enterprise. Between the financial and the component of quality and personnel development: the factor of profitability of the enterprise, the effectiveness of the personnel policy of the enterprise. It should be noted that the profitability factor was key in our econometric models (1), (2) and (10).

Determining the strategic orientation of the activity of enterprises implies alignment of the internal potential of the enterprise with the external environment of its functioning. Assessment of internal capabilities of enterprises is first and foremost in identifying the mechanism of cause and

effect relationships between the strategic goals of the enterprise, their detailing into tactical and operational and means of achieving them.

With the help of a balanced scorecard, they form a strategic map. A strategic map is a universal and coherent way of describing a strategy in such a way that it is possible not only to set goals, metrics and their values, but also to manage them quickly [7]. Strategic maps make it possible to comprehensively and systematically consider a company-developed strategy.

We build a strategic map of Alliance LLC, taking into account financial strategic goals (Fig. 2).

The developed strategic map is the initial organizational stage of practical implementation of the new method of management at the enterprise and is a document of implementation of the strategy (including financial) of the enterprise. Further development of strategic maps should occur for each component, taking into account the particularities of the entity.

Conclusions and prospects for further research. In modern economic environment, it is important to justify one's own financial potential, which involves analyzing the totality of financial resources at the disposal of the enterprise, as well as identifying opportunities for expanded reproduction for the purpose of balanced development of the enterprise. Based on the application of economic and mathematical modeling, it is possible to quantify the degree of influence of various factors, changing which can affect the final financial result of the enterprise. It is proved that a balanced scorecard is able to balance the accuracy and integrity of financial data with the factors of economic success, which will allow successful implementation of both the overall and financial strategy of the enterprise.

At the same time, improvement of the analytical and information systems of the enterprise on the basis of strategic maps will promote consistency between different levels of management. Based on this, specific tasks should be specified to ensure financial stability for the various services of the enterprise. The clear cause and effect relationships that appear on the strategic map allow business entities to support the strategy's implementation in a balanced and effective manner. At the same time, the results of financial analysis (including the conduct of bankruptcy diagnostics on different models) are decisive for the construction of the financial strategy of the enterprise.

References:

1. Mizyuk, B. (2008), "Features of strategic enterprise management", *Finansy Ukrainy*, vol. 12, pp. 31—36.

2. Mel'nyk, D. L. (2010), "Financial strategy of the enterprise", *Ekonomichni nauky*, vol. 7, pp. 2—18.

3. Goncharenko, O. M. (2015), "Financial strategy: theoretical issues of development and implementation", *Visnyk social'no-ekonomichnyx doslidzhen'*, vol. 56, pp. 35—40.

4. Lespux, O. V. and Perederiyenko, N. I. (2011), "Financial strategy in the enterprise management system", *Menedzhment vyrobnycztva*, vol. 8, pp. 131—136.

5. Tkachenko, I. S. and Proskurovych, O. V. (2017), "Economic and mathematical modeling of the financial result of the enterprise", *Ekonomika: realiyi chasu*, vol. 3, pp. 84—94.

6. Dmytriyeva, O. O. (2007), "Balanced Scorecard in strategic enterprise management", *Zbirnyk naukovykh pracz Ky'yivs'kogo nacional'nogo torgovel'no-ekonomichnogo universytetu*, vol. 4, pp. 102—123.

7. Gromak, M. G. and Lytovchenko, K. Yu. (2013), "Strategic map as a tool for managing the financial security of an enterprise", [Online], available at: http://www.nauka.com/5_SVMN_2013/Economics/10_128872.doc.htm (Accessed 17 Dec 2019).

8. Blank, I. A. (2005), *Finansovyy menedzhment [Financial management]*, Nika-Centr, Jel'ga, Kyiv, Ukraine.

9. Lukina, Yu. V. (2008), "Formation and implementation of enterprise financial management strategy", *Finansy Ukrainy*, vol. 3, pp. 113—118.

10. Naumova, L. Yu. (2014), "Financial strategy of economic development of enterprises", *Nauka j ekonomika*, vol. 2, pp. 134—139.

11. Plikus, I. J. (2002), "Methodical approaches to development of financial strategy of enterprise development", *Ekonomika: problemy teorii ta praktyky*, vol. 159, pp. 90—99.

12. Shevchenko, T. Ye. and Lozov's'ka, O. I. (2014), "Methodical approaches to managing the financial strategy of the enterprise", *Suchasni problemy ekonomiky ta pidpr'yemnyctvo*, vol. 14, pp. 225—230.

13. Yankov's'ka, V. A. (2013), "Financial strategy and its role in enterprise development", *Visnyk NTU "XPI"*, vol. 50, pp. 182—187.

14. Syrenko, N. M. (2010), *Upravlinnia stratehiieu innovatsijnoho rozvytku ahrarnoho sektora ekonomiky Ukrainy [Managing the Innovation Strategy of the Agricultural Sector of the Ukrainian Economy]*, MNAU, Mykolaiv, Ukraine.

15. Chandler, A. D. (1962), *Strategy and Structure: Chapters in the History of the Industrial Enterprise*, MIT Press, Cambridge, UK.

Стаття надійшла до редакції 20.12.2019 р.

УДК: 658.5

В. О. Лаготюк,
к. е. н., асистент, Чернівецький національний університет імені Ю. Федьковича
ORCID ID: 0000-0003-4406-4551

DOI: 10.32702/2306-6792.2020.1.77

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЇ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ ГАЛУЗІ ПТАХІВНИЦТВА ЗАЛЕЖНО ВІД КУПІВЕЛЬНОЇ СПРОМОЖНОСТІ СПОЖИВАЧІВ

V. Lagotyuk,
PhD in Economics, Profesor's assistant, Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University

PECULIARITIES OF FORMATION THE STRATEGY COMPETITIVENESS ENSURING
OF POULTRY INDUSTRY ENTERPRISES DEPENDING ON THE PURCHASING
POWER OF POULTRY PRODUCTS CONSUMERS

Обґрунтовано напрями удосконалення стратегії формування виробничої політики птахівничих підприємств, спрямовану на підвищення конкурентоспроможності своєї продукції та збільшення попиту за рахунок споживачів, для яких вона не є основою м'ясного раціону на основі вивчення суб'єктивних факторів, які впливають на обсяги споживання продукції птахівництва залежно від купівельної спроможності населення та розкривають психологічні чи фізіологічні потреби людини.

На основі проведеного опитування споживачів продукції птахівництва в досліджуваному регіоні було визначено основні чинники та характеристики продукції в формуванні її конкурентоспроможності на основі думки споживачів. Як свідчать результати опитувань, до споживання курятини мають прихильність споживачі всіх вікових категорій і різного соціального статусу. За даними опитуваннями такими характеристиками є: якість, імідж підприємства, ціна, упаковка, асортимент продукції, реклама.

The directions of improvement the strategy of production policy poultry industries enterprises aimed at increasing the competitiveness of their products and increasing the demand at the expense of consumers for which it is not the basis of meat ration based on the study of subjective factors that affect the consumption of poultry products the purchasing power of the population and reveal the psychological needs of the individual.

On the basis a survey conducted by consumers of poultry products in the studied region, the main factors and characteristics of the product were determined in the formation of its competitiveness on the basis of consumers' opinion. According to the results the surveys, consumers of all age categories and different social status have a commitment to chicken consumption. According to surveys, such characteristics are: quality, company image, price, packaging, product range, advertising.

The directions improvement of the competitive strategy of enterprises poultry industry on the basis consideration the factor of purchasing power and needs of consumers are offered. Namely for low-income consumers it is proposed to implement a strategy of optimizing production costs based on lower production cost of production, and for higher-income consumers a strategy of diversifying production, expanding the product range and improving the quality and safety of products.

Considerable disbalance in the sphere of rational norms violations meat products consumption on chicken's behalf has been stated, that is explained by imperfection of state's finance policy in recent years. Due to the eggs food supply indicator the calculated coefficient is 0,786 and on poultry meat is stated as 0,665. Eggs provide our consumers'

consumption on 78,6 % and the same situation is with meat that is 66,5% according to our analysis. This once again justifies our assumption on domestic consumers low level of purchasing power since the certain type of products actual consumption indicator and normative consumption of this certain type of products in a country are used for the calculation of this indicator.

Ключові слова: конкурентоспроможність, конкурентоспроможність продукції, споживачі, стратегія, чинники конкурентоспроможності, продукція птахівництва.

Key words: competitiveness, products competitiveness, consumers, strategy, factors of competitiveness, poultry products.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

У сучасних умовах господарювання важливим засобом забезпечення ефективності функціонування економіки є подальший розвиток конкурентних відносин, підвищення конкурентоспроможності національної продукції та її виробників. Це пов'язане передусім зі вступом України до СОТ, оскільки з відкриттям кордонів імпортом товарам українські виробники відчули суттєвий конкурентний тиск з боку аналогічних зразків іноземного виробництва. Посилення конкуренції у більшості галузей економіки України, прискорення політичних і соціальних змін обумовлює необхідність забезпечення підприємствами стійких ринкових позицій.

Пошук і впровадження напрямів забезпечення конкурентоспроможності підприємств на внутрішніх і світових ринках є важливим завданням сьогодення. Особливого значення набуває забезпечення конкурентоспроможності підприємств галузі птахівництва, продукція яких користується значним попитом серед вітчизняних і міжнародних споживачів. В умовах низької купівельної спроможності великої частини населення і найбільшої доступності м'яса птиці для споживачів за ціною необхідно визначати як забезпечити доступність і якість курятини на ринку формуючи належний рівень її конкурентоспроможності. А також пошук напрямів формування стратегії виробничої політики підприємства на основі впливу чинників купівельної спроможності та попиту споживачів на продукцію птахівництва.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Теоретичні та практичні питання конкурентоспроможності аграрних підприємств та чинників її формування досліджено в працях Н.М. Вишневської [1], Ю.О. Лупенка [8], В.Я. Ме-

селя-Веселяка [8], О.В. Мороза [9], В.І. Морозова [10], Н.О. Петрової [13], П.Т. Саблука, О.В. Ульянченка та інших науковців.

Попри широке коло дослідників даної проблематики зазначимо, що багато питань щодо конкурентоспроможності підприємств залишається мало дослідженими, зокрема питання визначення впливу соціальних чинників формування конкурентоспроможності та їх впливу на особливості розробки стратегії конкурентоспроможності підприємств галузі птахівництва в сучасних умовах господарювання. На цій основі нами обрано напрям дослідження, розглянутий і обґрунтований в цій публікації.

МЕТА СТАТТІ

Для кожного підприємства споживач являється ключовою ланкою досягнення цілей організації. Завдяки виробництву якісної і безпечної продукції за відповідною ціною, яка здатна задовільнити потреби споживачів різних рівнів доходу і з найвибагливішими потребами, підприємства зможуть забезпечувати собі більший прибуток і формувати вищий рівень конкурентоспроможності на ринку. На основі врахування вподобань попиту споживачів доцільно розробляти стратегію забезпечення конкурентоспроможності підприємств, зокрема й галузі птахівництва.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ З ПОВНИМ ОБґРУНТУВАННЯМ ОТРИМАНИХ НАУКОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ

Птахівництво одна з найбільш скоростиглих і рентабельних галузей тваринництва. Птиця відрізняється швидкими темпами відтворення, інтенсивністю росту, високим рівнем продуктивності та життєздатністю. Якщо ж порівнювати ж іншими галузями тваринництва, то доцільно зазначити, що вирощування та утримання птиці вимагає менших затрат праці та матеріалів на одиницю продукції. Галузь птахівництва є мобільною для впровадження інновацій

Таблиця 1. Результати опитування споживачів щодо їх вподобань при купівлі продукції птахівництва

Вид продукції	Кількість споживачів даного виду продукції, осіб	Частка споживачів даного виду продукції, %
Тушка куряча	160	19,8
Філе	250	61,6
Четвертина	90	10,5
Стегно	164	50
Гомілка	126	31,4
Ніжка	90	10,5
Крило	117	22,1
Шия	40	4,7
Спинка	40	4,7
Печінка	130	29,1
Шлунок	40	4,7
Серце	50	5,8

Джерело: розраховано автором на основі проведеного опитування.

та залучення інвестиційних джерел, у тому числі й державних.

Одним з важливих чинників забезпечення конкурентоспроможності продукції птахівництва є попит на таку продукцію, який формується під впливом потреби в м'ясній продукції споживачів та їх купівельній спроможності.

Для визначення впливу чинників під час купівлі м'яса птиці нами було проведено опитування споживачів з метою експертного оцінювання даних чинників. Опитування споживачів було проведено на території Івано-Франківської області в кількості 350 респондентів різної вікової категорії від 18 до 72 років. Як свідчать результати опитувань, до споживання курятини мають прихильність споживачі всіх вікових категорій і різного соціального статусу. За даними опитуваннями такими характеристиками є: якість, імідж підприємства, ціна, упаковка, асортимент продукції, реклама.

Одним з чинників формування попиту на продукцію птахівництва є асортимент продукції на ринку [1]. Щодо продукції птахівництва, то маємо змогу спостерігати широкий асортимент продукції для задоволення потреб найвибагливіших споживачів, що ще й формується в певному ціновому діапазоні.

Аналізуючи прихильність споживачів до конкретних позицій в асортименті продукції птахівництва, то в таблиці 1 можемо спостерігати, як розподілилися думки опитаних осіб у чисельному і відсотковому значенні.

Найбільшу перевагу споживачі надають під час купівлі курячого філе 250 відповідей або 61,6 % та стегна — 164 відповіді або 50 %. Багато споживачів віддали свої голоси за гомілку — 126 осіб або 31,4%, печінку — 130 осіб або 29,1%, крило — 19 осіб або 22,1, тушку курячу — 17 осіб

або 19,8 %. Дещо менше споживачі віддають перевагу під час купівлі ніжки та четвертини по 9 осіб або 10,5 %. Найменшу кількість вподобань споживачів дісталось серцю — 5 осіб або 5,8 % та решті продуктів: ший, спинці та шлунок по 4 особи зазначили їх у своїх анкетах або 4,7 %.

Результати опитування споживачів продукції птахівництва свідчать про те, що 48,8 % споживачів надають перевагу продукції купленої в спеціалізованих магазинах, 34,9 % — у супермаркетах, 12,8 % на ринку, а 3,5 % — в мінімаркетах.

Щодо відповіді на питання "В якому вигляді ви купуєте продукцію птахівництва: охолоджену чи заморожену?", то 89,5 % респондентів відповіли, що надають перевагу купівлі охолодженої продукції, а 10,5 % замороженої продукції. Як бачимо, вітчизняні споживачі, як і європейські, надають перевагу охолодженій продукції. Така продукція завжди свіжа і дозволяє менше часу приділяти на її підготовку для приготування страв споживачами.

За результатами опитування споживачів різного соціального статусу, то особи, які отримують дохід в межах 1500—2500 грн на одного члена сім'ї 77 % осіб надають перевагу купівлі м'яса птиці відомого бренду, а 23% домашній птиці. Щодо критеріїв якості продукції, то 46% осіб передусім звертають увагу на зовнішній вигляд і запах продукції, 44% на свіжість і колір, 3% на ціну та 7 % на умови продажу.

Серед опитаних людей 86% респондентів надають перевагу купівлі продукції птахівництва на вагу, пояснюючи це тим, що краще можна простежити зовнішній вигляд продукції та її запах, а 14% надають перевагу купівлі птиці в герметичній упаковці, що пояснюється мож-

Таблиця 2. Результати опитування споживачів м'ясної продукції з врахуванням купівельної спроможності

Рівень доходу на 1 члена сім'ї	% споживання виду м'яса відносно рівня доходів споживачів			
	Свинина	Яловичина	М'ясо птиці	Інші види м'яса
До 1500 грн	30	10	56	4
1500-2500 грн	34	15	46	5
2500-3000 грн	32	16	46	6
Вище 3000 грн	34	18	43	5

Джерело: розраховано автором на основі проведеного опитування.

Таблиця 3. Динаміка показників еластичності попиту на курятину за ціною і доходом населення за 2012–2017 роки

Рік	Споживання курятини на 1 особу на місяць, кг	Доходи населення на одне домогосподарство на місяць, грн	Ціна птиці, грн/кг	Значення коефіцієнта еластичності за ціною	Значення коефіцієнта еластичності за доходом споживачів
2012	1,98	4144,5	21,79	6,341	0,229
2013	2,11	4470,5	21,59	0,121	0,5
2014	2,09	4563,3	23,54	0,167	0,5
2015	1,95	5231,7	36,08	0,028	0,059
2016	1,94	6238,8	39,27	0,097	0,019
2017	1,93	8165,2	43,53	-	-

ливистію зберегти продукцію від негативного впливу зовнішніх забруднювачів у магазинах чи на ринку, можливість простежити дату виробництва і кінцевий термін споживання.

62 % опитаних осіб купують птицю в спеціалізованих точках продажу, оскільки є можливість дізнатись інформацію про продукцію, відповідність її вимогам стандартів якості, а також повернути продукцію неналежної якості, 26 % купують у супермаркетах, а 12 % на ринках.

Під час проведення інтерв'ювання споживачів продукції птахівництва в точках продажу Івано-Франківської області, зокрема спеціалізованих магазинах "Наша Ряба", "Родина ковбаска", "Раківчицькі ковбаси", супермаркетах "Сільпо" та "Караван". Запитання ставились для визначення впливу основних чинників, які впливають на рівень споживання продукції птахівництва, важливу роль відіграв чинник купівельної спроможності населення, особливо за низького рівня доходів великої частки споживачів.

Так, з рівнем доходу до 1500 грн на місяць на одного члена сім'ї: 56 % опитаних віддають перевагу м'ясу птиці, 30% — свинині, 10% — яловичині, 4% інші види;

Водночас ціна приваблює — 62% респондентів, 12% — швидкість у приготуванні, як продукція, що не потребує значних витрат газу чи електрики на її приготування, 8% — асортимент продукції, 8 % — якість, 3% — упаковка, 4% — реклама і 3% — імідж підприємства.

З рівнем доходу 1500—2500 грн на місяць на одного члена сім'ї: 46 % опитаних віддають перевагу м'ясу птиці, 34% — свинині, 15% — яловичині, 5% інші види.

Водночас ціна приваблює — 52% респондентів, 8% — швидкість у приготуванні, як продукція, що не потребує значних витрат газу чи електрики на її приготування, 15% — асортимент продукції, 15 % — якість, 4% — упаковка, 2% — реклама і 4% — імідж підприємства.

З рівнем доходу 2500—3000 грн на місяць на одного члена сім'ї: 46 % опитаних віддають перевагу м'ясу птиці, 32% — свинині, 16% — яловичині, 6% інші види

Водночас ціна приваблює — 42% респондентів, 18% — швидкість у приготуванні, як продукція, що не потребує значних витрат газу чи електрики на її приготування, 6% — асортимент продукції, 24 % — якість, 3% — упаковка, 2% — реклама і 5% — імідж підприємства.

Як висновок проведеного опитування зазначимо, що найбільшим попитом серед споживачів різного рівня доходів користується курятина завдяки вже зазначеним перевагам щодо її приготування, корисності і смакових характеристик.

Для більш детального аналізу розраховано коефіцієнт еластичності попиту за ціною і доходом виходячи з показників фактичного споживання м'яса птиці в Україні на 1 особу. Коефіцієнт еластичності попиту показує рівень зміни обсягу споживання продукції виходячи з зміни рівня доходів населення.

Розрахунки подано в таблиці 3, значення показників еластичності попиту на курятину за ціною і доходом в Україні за 2012—2017 роки.

Тенденція зміни попиту на різні види м'яса пояснюється низьким рівнем доходу споживачів щодо зростання рівня цін на продукцію. Всі аналізовані види м'яса засвідчують тенденцію зростання ціни в 2017 році майже вдвічі порівняно з 2012 роком. Навіть при зростанні доходів населення майже вдвічі ми не спостерігаємо зростання попиту на м'ясо, оскільки воно не є першочерговим продуктом харчування в раціоні людей, тому значення коефіцієнта еластичності попиту по свинині і яловичині має від'ємне значення.

Бачимо, що зі зростанням рівня доходів населення зростає попит на більш цінні і поживні види м'яса. Так, курятина є в раціоні споживання всіх верств населення, але частка курятини в раціоні споживання переважає в людей з нижчим рівнем доходів. У споживачів з вищим рівнем доходу більшу частку в раціоні харчування займає свинина і яловичина. Отже, у людей з доходом до 3000 грн на особу в харчуванні 56 % становить м'ясо птиці, а зі зростанням доходу до 7000 грн і вище на одну особу частка м'яса птиці в харчування скорочується, а збільшується попит на м'ясо яловичину і свинину, що забезпечує раціональні норми споживання м'ясних продуктів.

За даними FAO [2] в 2016 році вироблено 27,3 кг м'яса птиці на 1 особу, що підтверджує той факт, що в структурі споживання м'ясних продуктів найбільшу питому вагу займає м'ясо птиці 46,8%, на другому місці свинина — 42,8%, а найменше припадає на споживання яловичини — 10,4%.

Раціональні норми споживання м'яса в Україні порушуються, про що свідчать дані МОЗ України за 2016 рік, так при раціонально затверджених нормах споживання м'яса птиці в обсязі 38%, фактично становить 46,8 %, свинини — 34 %, фактично — 42,8 %, а яловичина — 26 %, проти фактичних 10,4 %. Інформація державної служби статистики підтверджує, що в 2016 році фактичне споживання м'яса птиці на 1 особу в місяць становила 2,28 кг. Це передусім свідчить про порушення раціонів споживання м'ясної продукції населенням України. Основними факторами впливу на таку ситуацію є: менша ціна продукції птахівництва в порівнянні з іншими видами м'яса, швидкість приготування, що потребує менших витрат енергетичних ресурсів, великий обсяг виробництва продукції птахівництва в Україні, низький рівень доходів населення на 1 особу.

ВИСНОВКИ З ПРОВЕДЕНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ЦЬОМУ НАПРЯМІ

Враховуючи вищеописані результати опитування вітчизняним птахофабрикам рекомендуємо формувати і удосконалювати свої конкурентні стратегії відповідно до потреб споживачів продукції. Так, для споживачів з низьким рівнем доходів до 3000 грн (зокрема пенсіонери з пенсією на рівні 1500 грн) пропонуємо використовувати стратегію зниження витрат на основі зниження виробничої собівартості продукції птахівництва. Для споживачів з рівнем доходу 3000—5000 грн на особу в місяць використовувати стратегію зниження витрат і виробляючи якісну і безпечну продукцію. Орієнтуючись на потреби споживачів з доходами 5000—7000 грн і вище потрібно звернути увагу на забезпечення високої якості і безпечності продукції, розширювати асортимент продукції, формувати позитивний імідж на ринку.

Іншими чинниками формування конкурентоспроможності продукції за результатами експертного опитування якісних характеристик споживачі назвали основні органолептичні показники: колір, запах, пружність м'яса, зовнішній вигляд. Серед кількісних характеристик було зазначено ціну продукції.

З огляду на специфіку основного сегменту споживачів продукції, виробникам варто значну увагу приділяти використанню методів оптимізації виробничих витрат для зниження ціни на продукцію птахівництва, яка виробляється в великих обсягах, та її більшої доступності населенню з низьким рівнем доходу.

Література:

1. Брендінг як складова політики підвищення конкурентоспроможності продукції URL: www.nbuv.gov.ua/e-journals/eui/2010_2/10vnmpkr.pdf / Н.М. Вишнеvsька // Економічний журнал. 2010. № 2.
2. Виробництво продукції падає але вихід є / журнал "Аграрний тиждень" URL: <http://a7d.com.ua/novini/29900-virobnictvo-ptahoprodukcyi-padaye-ale-vihd-ye.html>
3. Головне управління статистики в Івано-Франківській області URL: <http://www.if-stat.gov.ua/>
4. Закон України "Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції" від 10.07.2018 р. № 2496-VIII URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/TM060457.html

5. Лаготюк В.О., Безродна С.М. Вплив якості на конкурентоспроможність продукції аграрних підприємств. Науково-практичний журнал "Агросвіт", 2016. № 15—16. С. 32—35.

6. Лаготюк В.О., Шанін О.В. Проблеми і чинники конкурентоспроможності продукції вітчизняних підприємств галузі птахівництва. Науково-практичний журнал "Агросвіт", 2018. № 4. С. 7—15.

7. Лантифудист: головний сайт про агробізнес URL: <https://latifundist.com/rating/top-7-krupnejshih-proizvoditelej-produktsii-ptitsevodstva-ukrainy>

8. Лупенко Ю.О., Месель-Веселяк В.Я. Стратегічні напрями розвитку сільського господарства України на період до 2020 року, К.: ННЦ "ІАЕ", 2012. 182 с.

9. Мороз О.В., Андрущенко В.М. Брендинг як інструмент підвищення конкурентоспроможності виробництва органічної продукції в Україні Ефективна економіка. №2. 2015. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3772>

10. Морозов В.І. Економічний аналіз тваринницької галузі і перспективи її розвитку. URL: http://khntusg.com.ua/files/sbornik/vestnik_132/18.pdf

11. Підвищення конкурентоспроможності продукції м'ясного птахівництва як ключовий фактор зростання ефективності птахопереробних підприємств України URL: http://www.confcontact.com/2009_03_18/ek1_zabolotnij.htm, 2009. № 3.

12. Союз птахівників України. URL: <https://latifundist.com/rating/top-7-krupnejshih-proizvoditelej-produktsii-ptitsevodstva-ukrainy>

13. Формування конкурентоспроможності продукції аграрних підприємств шляхом впровадження HACCP як системи управління якістю URL: www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/nie/2010_1/164-170.pdf / Н.О. Петрова. Наука й економіка, 2010. № 1 (17). С. 164—170.

References:

1. Vyshnevs'ka, N.M. (2010), "Branding as a component of the policy of increasing the competitiveness of products", *Ekonomichnyj zhurnal*, vol. 2, available at: http://www.nbu.gov.ua/e-journals/eui/2010_2/10vnmpkp.pdf (Accessed 15 December 2019)

2. Ahrarnyj tyzhden' (2016), "Production falls but output is", available at: <http://a7d.com.ua/novini/29900-virobnictvo-ptahoprodukciipadaye-ale-vihd-ye.html> (Accessed 15 December 2019).

3. General Statistics Office in Ivano-Frankivsk region (2019), available at : <http://www.ifs-tat.gov.ua/> (Accessed 15 December 2019).

4. The Verkhovna Rada of Ukraine (2012), The Law of Ukraine "About the basic principles and requirements for organic production, circulation and labeling of organic products", available at: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/TM060457.html (Accessed 29 October 2019).

5. Lahotiuk, V.O. and Bezrodna, S.M. (2016), "Impact of quality on the competitiveness of agricultural enterprises' products", *Agrosvit*, vol. 15—16. pp. 32—35.

6. Lahotiuk, V.O. and Shanin, O.V. (2018), "Problems and factors of competitiveness domestic poultry industry enterprises", *Agrosvit*, vol. 4. pp. 7—15.

7. Latifudist (2019), available at: <https://latifundist.com/rating/top-7-krupnejshih-proizvoditelej-produktsii-ptitsevodstva-ukrainy> (Accessed 15 December 2019).

8. Lupenko, Yu.O. and Mesel'-Veselyak, V.Ya. (2012), *Strategichni napryamy rozvytku sil'skogo gospodarstva Ukrainy na period do 2020 roku* [Strategic directions of development agriculture of Ukraine for the period till 2020], NNC "Instytut agrarnoi ekonomiky", Kyiv, Ukraine.

9. Moroz, O.V. Andruschenko, V.M. (2015), "Branding as a tool for increasing the competitiveness of organic production in Ukraine". *Efectyvna ekonomika*, vol. 2, available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3772> (Accessed 15 December 2019).

10. Morozov, V.I. (2019), "Economic analysis of livestock industry and prospects for its development", available at: http://khntusg.com.ua/files/sbornik/vestnik_132/18.pdf (Accessed 15 December 2019).

11. confcontact (2009), "Increasing the competitiveness of meat poultry production as a key factor in increasing the efficiency of poultry processing enterprises in Ukraine", available at: http://www.confcontact.com/2009_03_18/ek1_zabolotnij.htm (Accessed 15 December 2019).

12. Poultry union of Ukraine (2019), available at: <https://latifundist.com/rating/top-7-krupnejshih-proizvoditelej-produktsii-ptitsevodstva-ukrainy> (Accessed 15 December 2019).

13. Petrova, N.O. (2010), "Formation of competitiveness of agrarian enterprises by introducing HACCP as a quality management system", *Nauka j ekonomika*, vol. 1 (17), available at: www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/nie/2010_1/164-170.pdf (Accessed 15 December 2019).
Стаття надійшла до редакції 27.12.2019 р.

УДК 330.341.1

Є. В. Остропольська,

к. е. н., доцент, проректор з наукової роботи, Донбаський інститут техніки та менеджменту, ПВНЗ "Міжнародний науково-технічний університет імені академіка Юрія Бугая", м. Краматорськ

ORCID ID: 0000-0001-7462-8069

Я. В. Ашиткова,

старший викладач кафедри загальноекономічних дисциплін, Донбаський інститут техніки та менеджменту ПВНЗ "Міжнародний науково-технічний університет імені академіка Юрія Бугая", м. Краматорськ

ORCID ID: 0000-0001-5823-2910

В. Е. Черенкова,

старший викладач кафедри загальноекономічних дисциплін, Донбаський інститут техніки та менеджменту, ПВНЗ "Міжнародний науково-технічний університет імені академіка Юрія Бугая", м. Краматорськ

ORCID ID: 0000-0003-3893-8558

Я. П. Гоптар,

старший викладач кафедри загальноекономічних дисциплін, Донбаський інститут техніки та менеджменту ПВНЗ "Міжнародний науково-технічний університет імені академіка Юрія Бугая", м. Краматорськ

ORCID ID: 0000-0003-0988-4343

DOI: 10.32702/2306-6792.2020.1.83

ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА ФОРМУВАННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО КАПІТАЛУ ЯК ІНСТРУМЕНТАРІЙ РОЗВИТКУ ІННОВАЦІЙНО-ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ СФЕРИ

Y. Ostropolska,

PhD in Economics, associate professor, Vice-rector for scientific work, Donbass Institute of Technology and Management of PHEI "International Scientific and Technical University named after Academician Yuri Buhai", Kramatorsk

Y. Ashytкова,

senior lecturer of General Economic Disciplines Department, Donbass Institute of Technology and Management of PHEI "International Scientific and Technical University named after Academician Yuri Buhai", Kramatorsk

V. Cherenkova,

senior lecturer of General Economic Disciplines Department, Donbass Institute of Technology and Management of PHEI "International Scientific and Technical University named after Academician Yuri Buhai", Kramatorsk

Y. Hoptar,

senior lecturer of General Economic Disciplines Department, Donbass Institute of Technology and Management of PHEI "International Scientific and Technical University named after Academician Yuri Buhai", Kramatorsk

STATE POLICY OF FORMATION OF INTELLECTUAL CAPITAL AS A DEVELOPMENT TOOL OF INNOVATION AND INTELLECTUAL SPHERE

У статті стверджується, що соціально-економічні трансформації, що відбуваються в нашій державі, попри значні геополітичні та структурні труднощі, вимагають відпрацьованих технологій управління та нарощення інтелектуального капіталу. Сучасна українська теорія стратегічного управління розвитком складних систем демонструє якісні зміни своєї концептуальної структури, виразом яких стають: застосування цілісного інформаційно-синергетичного підходу до вивчення економічних процесів; розроблення адекватних реальним виробничо-господарсь-

ким і соціально-економічним процесам, що відбуваються у національному господарстві, засобів наукового осмислення особливостей розвитку знань та вагомості їхнього впливу; дослідження внутрішніх механізмів самоорганізації відкритих економічних систем. Автори вважають, що визнанням фактом є те, що реалізація зазначених завдань буде вимагати конструювання оновленої системи управління ендогенно спрямованим розвитком національного господарства.

The article argues that the socio-economic transformations taking place in our country require proven management technologies and building up intellectual capital. Modern Ukrainian theory of strategic management of development of complex systems demonstrates a qualitative change in its conceptual framework, the expression of which are: a holistic information-synergetic approach to the study of economic processes; development of means of scientific understanding of features of development of knowledge and volume of the influence adequate to real production-economic and social-economic processes that occur in national economy; research of internal mechanisms of self-organization of open economic systems. It is objective to recognize that the level of national understanding has received a conclusion, according to which, the economic policy of our state, which concerns the formation of the intellectual capital of the national economy in the context of the modernization of production of the latter, is a complex combination.- and externally oriented antagonistically contradictory measures, which, reflecting the dialectic of "certain diplomatic opportunities" and concepts of perception of reality by a certain political force, represent their own understanding of the pace, direction of development or a particular type of economic activity or the economic system of the state as a whole.

The authors believe that it is a recognized fact that the implementation of these tasks will require the construction of an updated system of management of endogenously directed development of the national economy. At the same time, state policy can be represented as an ordered interaction of its constituent elements, which results in its structural and functional optimization to the form, the quality of which allows us to solve the actual problems of ensuring the economic evolution of Ukraine. This order can be achieved by external factors relative to the state policy of formation of the intellectual capital of the national economy (first of all, state, regional and global origin), which allows us to formulate the problem of formalization, by incorporating it in the process of implementing the relevant policy in the conditions of modernization.

Ключові слова: інтелектуальний капітал, стратегічне управління, національне господарство, концептуальна структура, інноваційні ресурси.

Key words: intellectual capital, strategic management, national economy, conceptual framework, innovative resources.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Слід визнати, що сучасний етап розвитку суспільства характеризується надшвидким та безпрецедентним розвитком процесів глобалізації, першочерговою основою для яких є інноваційні та інформаційні ресурси. В цих умовах матеріальні знання та інформація стали невід'ємною частиною основного та інтелектуального капіталу.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Зазначимо, що розробці теоретико-концептуальних підходів до державного управління у сфері нагромадження інтелектуального капіталу присвячена низка праць зарубіжних та вітчизняних учених, а саме: О. Алімова, Д. Белла, Дж. Гелбрейта, Б. Данилишина, Л. Діккенса, А. Едвінсона, М. Мелоуна, Т. Стюарта, Б. Андрушківа, О. Бутнік-Сіверського, Б. Ма-

лицького, І. Бистрякова, В. Геєця, Ю. Лисенка, О. Ляпунова, В. Микитенко, О. Новікової, Г. Савіної, О. Цибульова, А. Чухно, С. Шкарлета, Я. Яцкова та ін.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Відаючи належне науковому здобутку згаданих авторів, необхідно констатувати, що їх праці остаточно не вирішили питання обґрунтування інтегрального напрямку формування державної політики у сфері нагромадження інтелектуального капіталу, його складових та умов реалізації за умов модернізації національного господарства.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Динамічне оновлення суспільного життя та глобальної економічної системи протягом

останніх десятиліть ХХІ ст. беззаперечно поширюється і на таку галузь науки як економіка та управління національним господарством. Сучасна українська теорія стратегічного управління розвитком складних систем демонструє якісні зміни своєї концептуальної структури. Виразом таких змін стають:

по-перше, застосування цілісного інформаційно-синергетичного підходу до вивчення економічних процесів, які відбуваються в реальному секторі;

по-друге, адаптація базових структурно-функціональних засад до визначення змісту технологій стратегічного управління інтелектуальною сферою суспільного життя загалом та вирішення проблем формування, нарощення та раціонального використання інтелектуального капіталу української економіки для активізації процесів її модернізації;

по-третє, розроблення адекватних реальним виробничо-господарським і соціально-економічним процесам, що відбуваються у національному господарстві, засобів наукового осмислення особливостей розвитку знань та вагомості їхнього трансформуючого впливу на оптимізацію організаційних структур управління (ОСУ) промисловістю;

по-четверте, перехід від вивчення еволюції окремих об'єктів і виробничо-економічних субструктурних елементів у контексті синхронізації еволюції багатокomпонентних систем, зокрема, економічних, регіональних і глобальних;

по-п'яте, дослідження внутрішніх механізмів самоорганізації відкритих економічних систем за рахунок консолідації матеріальних, системно-універсальних, конституційних, комунікаційних і, створених на основі їх взаємодії, комбінованих структур, до яких, беззаперечно, відноситься виокремлена у цьому дослідженні державна політика формування інтелектуального капіталу національного господарства. А це раніше відбувалося ізольовано від урахування темпів конвергентних і суспільних коеволюційних процесів.

Відтак автори вважають, що визнаним фактом є те, що реалізація зазначених завдань буде вимагати конструювання оновленої системи управління ендогенно спрямованим розвитком національного господарства. Тобто формування структур-атракторів на засадах домінування в їх сукупності системно-універсальних і ресурсно-функціональних підсистем із вагомими адаптивними характеристиками, що базуються на:

а) нових формах інноваційних знань (інформаційних ресурсах);

б) спеціальних галузях соціально-економічної практики (інформаційній індустрії, ринку знань, інформаційному менеджменті);

в) нівелюють деструктивний вплив різноспрямованих факторів на темпи загальноекономічного прискорення динаміки.

Об'єктивним є визнати, що рівня загальнонаціонального розуміння набув висновок, у відповідності з яким економічна політика нашої держави, яка стосується формування інтелектуального капіталу національного господарства в контексті провадження модернізації останнього, є складною комбінацією внутрішньої та зовнішньої орієнтованих антагоністично-суперечливих заходів, які, відбиваючи діалектику "певних дипломатичних можливостей" і концепцій сприйняття дійсності певною політичною силою, представляють власне осмислення темпів, напрямів розвитку чи то окремого виду економічної діяльності, чи економічної системи держави в цілому [4].

Виходячи з особливостей генерування вищими органами управління, державної законодавчої та виконавчої влади протягом 2010—2019 рр. різного роду ситуативних концепцій (які, до речі, було розроблено і обґрунтовується без участі громадських рухів, активних осередків реалізації соціально-політичної, когнітивно-інформаційної та економічної активності українського соціуму) можна констатувати наступне: навіть часткова реалізація неадаптивних і не адекватних реальним виробничо-господарським процесам програмних положень з формування інтелектуального капіталу, зачіпає на лише основи забезпечення збалансованого розвитку національного господарства, а й економічної безпеки держави, загалом.

Оскільки, з огляду на результати реалізації попередніх економічних та соціально-економічних стратегій розвитку держави, об'єктами руйнації постійно стають переважна більшість сфер суспільно-економічної життєдіяльності — економіка, суспільна свідомість, населення країни, наука й освіта тощо. Водночас безпосередніми і головним предметом для "державотворчих змін" залишаються вже виснажені за останні роки перманентних "трансформаційних змін" і "модернізацій", організаційно-економічні структури, а також соціально-економічні, виробничі та господарські відносини.

У контексті зазначеного, це унеможливляє реалізацію будь-якого варіанту відродження чи регенерації національної економіки загалом.

Зауважимо, що прикметною рисою сучасного історичного етапу, на думку авторів, є, зокрема, те, що саме реалізація економічної

політики в державі не набуває статусу самодостатнього аргументу подовження й удосконалення процесів результативного державотворення. Тобто не отримує титулу "найвагомішого" напряму загальнодержавної організаційно-управлінської та виконавчо-розпорядчої діяльності. Але цей інструментарій реалізації економічної стратегії (враховуючи неминучу необхідність цілеспрямованого забезпечення базових національних економічних інтересів) не може ігноруватись суб'єктами державного управління будь-якого рівня та політичної приналежності.

Водночас зміст економічної політики держави по формуванню інтелектуального капіталу, слід визначити за одним за критерієм оцінювання результативності "вигідно — не вигідно" для економічних інтересів національного господарства для ініціювання процесів його оновлення та реструктуризації.

Вважаємо, що ми знаходимося на зламному етапі, оскільки запанував період максимального накопичення економічних загроз державності, тим більш, що маємо об'єктивні свідчення та політичні демонстрації (факти) недолугості прийнятих і реалізованих управлінських рішень, у які залучається економіка (однак використання когнітивно-інформаційних механізмів продовжує адміністративно-силовий коригуючий вплив на усі галузі життя українського суспільства). На базі цієї форми функціонального забезпечення може виникнути новий еволюційний тип української економіки. Проте домінування ознак суб'єктивізму у "інтелектуального чинника" сучасних державотворчих акцій каталізує блискавичне перетворення економічної політики в інструмент деструктивної природи, що реалізує стратегію:

- 1) не відродження, а державного виживання;
- 2) не синхронізацію технологічних, інноваційно-інвестиційних, а також суспільних зусиль щодо інтенсифікації процесів по регенерації параметрів соціально-економічного розвитку, а знищення цінностей.

У цьому переліку саме цінність подальшого існування прогресивної економічної системи держави на засадах власної повноцінної державності втрачає переконливого мотиваційного забарвлення.

Засвідчимо такий факт: цільовою функцією економічної політики з формування інтелектуального капіталу України як інструменту реалізації загальної стратегії розвитку економічної системи є узгодження складної конструкції

орієнтирів, що є простором імовірної об'єктивації, який поширюється на усі види економічної діяльності, усі категорії населення України, зачіпаючи матеріальні, інтелектуальні та духовні сили, ресурсний потенціал держави, наші здатності та можливості.

Відтак сучасний поступ суб'єктів державного управління слід спрямувати до першочергових обов'язків українського державотворення. А до цього можна віднести і похідні завдання:

- 1) формування у громадян України несуперечливого розуміння природи економічної системи, виправданості та потреби її розвитку, практичного підтримання у дієздатному стані у будь-яких геополітичних чи кризових умовах;

- 2) розуміння обов'язковості еволюційного розвитку економіки, а не силового втручання державних органів влади у темпи економічної динаміки, що загрожують властивим українському суспільству нормам існування;

- 3) забезпечення узгодженої діяльності по досягненню соціально й економічно значущих цілей всіх гілок політичної та виконавчої влади;

- 4) передбачення (об'єктивне, а не примарне) перспектив реалізації науково-технологічних, техніко-економічних та управлінських рішень у їх конструктивних і деструктивних аспектах;

- 5) визначення оптимальних для України шляхів втілення попередніх напрацювань реформаторів, урядів і др. у економічні реалії сьогодення.

Водночас метою економічної політики в Україні повинно стати вирішення двох універсальних і взаємозалежних завдань:

- 1) у внутрішньому економічному просторі — самозбереження економічної системи держави, забезпечення цілісності та надійності її функціонування. Або адміністративне конструювання оновленої системи суспільно-економічних відносин на засадах домінування у їх сукупності соціально-політично-економічного суб'єкта державного управління із більш вагомими раціоналістичними і поміркованими характеристиками;

- 2) у зовнішньоекономічному середовищі — реалізація захисного аспекту та спрямованості розвитку національної економіки як вагомої субструктури економічної безпеки, захист державно організованого соціуму від зовнішніх небезпек і загроз, збереження державної власності (а не розбазарювання для наповнення бюджету), суверенітету, територіальної ціліс-

ності (доцільним було б і розширення зони власного впливу, а не втрати державності).

ВИСНОВКИ

Державну політику водночас можна представити як впорядковану взаємодію її складових елементів, наслідком чого є її структурно-функціональна оптимізація до вигляду, якість якого дозволяє задовільно вирішувати актуальні проблеми забезпечення економічної еволюції України. Такої впорядкованості можливо досягти за рахунок зовнішніх стосовно державної політики формування інтелектуального капіталу національного господарства факторів (насамперед, державного, регіонального і глобального походження), що дозволяє сформулювати проблему формалізації, інкорпорувавши її у процеси реалізації відповідної політики в умовах модернізації.

Література:

1. Позднякова С., Следь О. Формування механізму управління людським капіталом [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://econa.at.ua/Vypusk_7
2. Нестеренко О.М., Бугріменко Р.М., Сахненко О.І., Смірнова П.В. Людський капітал: соціальна значущість та ефективність вкладень [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://elib.hduht.edu.ua/bitstream>
3. Позиція України в рейтингу країн світу за Індексом глобальної конкурентоспроможності 2017—2018. Економічний дискусійний клуб [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://edclub.com.ua/analitika>
4. Подра О. П. Інвестиції в людський капітал як чинник підвищення якості життя [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/e-journals/PSPE/2012_2/Podra_212.htm
5. Ніколайчук М.В. Інвестиції в людський капітал як передумова становлення та розвитку економіки знань [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://nikolaychuk.at.ua/news>

References:

1. Pozdnyakova, S. and Sled, O. (2010), "Formation of the human capital management mechanism", [Online], available at: https://econa.at.ua/Vypusk_7/pozdnyakova.pdf (Accessed 30 Dec 2019).
2. Nesterenko, O. M. Buhrimenko, R. M. Sakhnenko, O. I. and Smirnova, P. V. (2018), "Human capital: social significance and efficiency of investments", [Online], available at: <http://>

elib.hduht.edu.ua/bitstream (Accessed 30 Dec 2019).

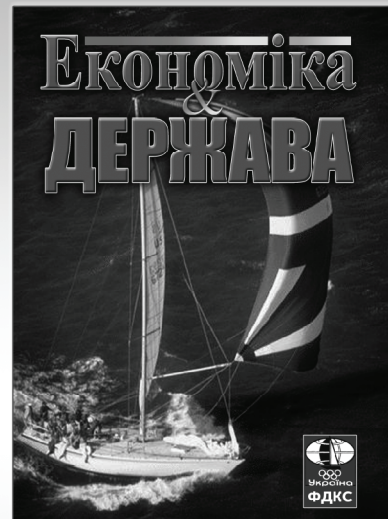
3. Economic Discussion Club (2019), "The position of Ukraine in the world ranking according to the Global Competitiveness Index 2017-2018", available at: <http://edclub.com.ua/analitika> (Accessed 30 Dec 2019).

4. Podra, O. P. (2012), "Investing in human capital as a factor of improving the quality of life", [Online], available at: <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/Podra> (Accessed 30 Dec 2019).

5. Nikolaichuk, M. V. (2010), "Investing in human capital as a precondition for the formation and development of a knowledge economy", [Online], available at: <http://nikolaychuk.at.ua/news/2010-12-08-57> (Accessed 30 Dec 2019).

Стаття надійшла до редакції 28.12.2019 р.

Науково-практичний журнал «ЕКОНОМІКА ТА ДЕРЖАВА»

Передплатний індекс: 01751

Виходить 12 разів на рік

Журнал включено до переліку наукових фахових

видань України з ЕКОНОМІКИ

www.economy.in.ua
e-mail: economy_2008@ukr.net
тел.: (044) 223-26-28
(044) 458-10-73

УДК 332.3: 631.452

С. М. Смирнова,
к. геол. н., доцент (бвз) кафедри управління земельними ресурсами,
Чорноморський національний університет імені Петра Могили
ORCID ID: 0000-0001-9106-7435

А. В. Тлустий,
магістрант кафедри управління земельними ресурсами,
Чорноморський національний університет імені Петра Могили
ORCID ID: 0000-0002-1381-5714

DOI: 10.32702/2306-6792.2020.1.88

ЗЕМЛЕУСТРІЙ НА ПОЗИЦІЯХ ЗБЕРЕЖЕННЯ РОДЮЧОСТІ ҐРУНТУ

S. Smyrnova,
PhD in Geology, Associate Professor, Department of Land Management,
Petro Mohyla Black Sea National University
A. Tlustyj,
Master of the Department of Land Management, Petro Mohyla Black Sea National University

LAND DEVICE ON POSITIONS OF SOIL FERTILITY SAVING

Статтю присвячено науково-організаційним засадам землеустрою, що реалізується на засадах збереження та відтворення родючості ґрунту сільськогосподарських угідь. Зосереджено увагу на необхідності впорядкування просторово-територіальної організації нових агроформувань з орієнтуванням на еколого-ландшафтний та еколого-економічний підхід. Вказано на особливості диференціації схилів ґрунтової поверхні за ухилом при формуванні сталого агроландшафту. Наголошено на актуальність градації еколого-технологічних групи ґрунтів під час розробки схем землеустрою агропродовольчих груп земель з метою упередження деградаційних процесів ґрунту та втрати родючості ґрунту. Систематизовано у табличний варіант еколого-технологічні групи ґрунтів сільськогосподарського призначення. Зорієнтовано увагу на необхідність впровадження у практику широкого застосування землювання малопродуктивних низькородючих земель за рахунок реалізації робочого проекту землеустрою щодо зняття, перенесення та збереження родючого шару ґрунту.

Modern approaches to land management require large-scale implementation of scientific and organizational principles of land management, namely the principles of its practical implementation in the formation of mechanisms of reproduction and conservation of soil fertility. Conservation and rational use of soil is becoming relevant in the current conditions of land transformation. Науково-організаційні аспекти землеустрою у відтворювальному процесі родючості ґрунту здатні вирішувати питання зміни вмісту гумусу в ґрунтах різних зон і ландшафтів пов'язані перш за все з їх якісним складом і умовами перетворення. Particular role is played by practical aspects of the study of the transformation of the soil quality (humus content, granulometric composition of soil, acidity, alkalinity, soil buffer, nutrient ratio, soil biological activity) in the conditions of slope lands, taking into account that 30-60% of the lands of Ukraine is on the slopes. Episodic development of erosion associated with the natural micro-relief drainage network in the form of runoff capillaries is characteristic of the slope areas. Implementation of contour-reclamation organization of the territory can prevent soil degradation processes, prevent loss of soil fertility and ensure rational use of soil. Ecological-technological groups of soils are allocated with the purpose of preventing the degradation processes of the soil in the development of schemes of land management of agricultural production groups of lands. Implementation in practice of the "Working Land Management Project on Removal, Transfer and Preservation of the Fertile Soil" is one of the scientifically grounded approaches to land management. Attention is focused on the need to introduce into practice the widespread use of low-yielding low-yielding land through the implementation of a working land management project for removal, transfer and preservation of the fertile soil layer. Other mechanisms of land management for preservation, restoration of soil fertility concern the order of conservation of degraded and unproductive lands, the economic use of which is environmentally dangerous and economically inefficient, as well as technogenically polluted land plots, where it is impossible to obtain ecologically clean land, is dangerous to their health.

Ключові слова: родючість ґрунту, землеустрій, раціональна організація територій, ґрунтозберігаючі технології, охорона земель.

Key words: soil fertility, land management, rational organization of territories, soil conservation technologies, land protection.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Україна володіє унікальним земельно-ресурсним потенціалом. Близька 70 % її ґрунтового покриття складається з чорноземів і луч-

но-чорноземних ґрунтів, які характеризуються високим рівнем природної родючості. Загалом у планетарному вимірі земельно-ресурсний потенціал України складає 8,8% чорноземних

площ Світу. Отже, в сучасних умовах земельних трансформацій в межах нашої країни збереження, раціональне використання ґрунту на екологічно безпечних засадах є найактуальнішою проблемою національної безпеки України.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Закон України "Про охорону земель" визначає правові, економічні та соціальні основи охорони земель з метою забезпечення їх раціонального використання, відтворення та підвищення родючості ґрунтів (далі — РГ), інших корисних властивостей землі, збереження екологічних функцій ґрунтового покриву та охорони довкілля. У ст. 1 розділу I "Загальні положення" визначено термін "родючість ґрунту", як здатність ґрунту задовольняти потреби рослин в елементах живлення, воді, повітрі і теплі в достатніх кількостях для їх нормального розвитку, які в сукупності є основним показником якості ґрунту. У ст. 37 прописані основні вимоги до охорони РГ, які визначають обмеження діяльності на землях сільськогосподарського використання: вирощування певних сільськогосподарських культур, застосування окремих технологій їх вирощування або проведення окремих агротехнічних операцій; розорювання сіножатей, пасовищ; використання деградованих, малопродуктивних, а також техногенно-забруднених земельних ділянок; необґрунтованого інтенсивного використання земель [1].

Міністерством Аграрної політики та продовольства України затверджено Наказ № 536 від 11.10.2011 р. "Про затвердження Порядку ведення агрохімічного паспорта поля, земельної ділянки", який призначений здійснювати контроль за динамікою РГ у межах систематичних їх агрохімічних обстежень з виданням агрохімічного паспорта, в якому фіксуються початкові та поточні рівні забезпечення поживними речовинами ґрунтів та рівні забруднення [2].

РГ, механізми її збереження на землевпорядних засадах стали предметом дискусій серед науковців: Інститут зернових культур оприлюднив результати роботи, проведені в умовах північної частини степу України протягом шести років: тривале загортання у ґрунт побічної продукції зернових культур навіть без унесення гною сприяє збереженню високого рівня потенційної родючості чорнозему [3]; Балаєв А.Д. [4] на конкретних прикладах охарактеризував родючість ґрунтів Степу України за різної інтенсивності їх використання; сучасні технології відтворення родючості ґрунтів та підвищення продуктивності агросистем досить про-

фесійно обґрунтовано в працях Тараріко О.Г. [5]; в наукових статтях Полупана М.І. [6] визначено еколого-генетичний статус родючості ґрунтів України, а також всебічно охарактеризовано види родючості ґрунтів і особливості її оцінки; заслуговують на увагу праці Шикуди М.К. відносно відтворення та збереження родючості ґрунтів у ґрунтозахисному землеробстві [7]; Р. Панас висвітлює сучасні проблеми зниження РГ України та перспективи її відтворення і збереження у південному регіоні України [8].

Серед іноземних науковців проблемам землеустрою та родючості ґрунту приділяли увагу: колектив авторів Південної Кореї за підтримки Управління розвитку сільських регіонів аналізував можливість рекультивації та впорядкування земель у прибережних солончаках з метою підвищення родючості ґрунтів та врожаю рису [9]; Dereje Guteta аналізує схеми землеустрою ґрунтів різних видів господарської діяльності на території водорозділу Arsamma Південно-Західного Ефіопського нагір'я [10]; Daniel Bekele зосереджує увагу на необхідності вдосконалення землеустрою та технологій землекористувань з метою підвищення продуктивності та родючості ґрунтів на вододілі Keleta, басейні річки Аваш (Awash River basin) [11]; група вчених International Institute of Tropical Agriculture (ІІТА) запропонувала управління ґрунтом і родючістю ґрунтів у Африці, які досліджувалися протягом 50 років [12].

Попри наявність значної кількості наукових праць, науково-організаційні засади землеустрою у процесі збереження родючості ґрунтів залишаються недостатньо дослідженими.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Сучасні підходи до управління земельними ресурсами вимагають широкомасштабного впровадження науково-організаційних засад землеустрою, а саме принципів його практичної реалізації щодо формування механізмів відтворення та збереження родючості ґрунту. Загострене питання сьогодення: впровадження контурно-меліоративної організації території з метою упередження деградаційних процесів ґрунту та втрати РГ. Вирішення цього питання вимагає підвищеної уваги як з боку держави, так і науки.

МЕТА СТАТТІ

Метою статті є узагальнення науково-організаційних основ землеустрою на засад агроландшафтного підходу в умовах соціально-економічного та земельного реформування.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Збереження та відтворення РГ визначено послідовною політикою нашої держави у сфері земельних правовідносин. У Конституції України (ст. 14) наголошено, що основним багатством нашої держави є земля, відносно якої діє режим особливої охорони. Основний Закон, враховуючи виключно важливе значення землі у всіх сферах життєдіяльності України та її народу, виділяє землю серед інших природних ресурсів і запроваджує принцип її особливої охорони, яку здійснює держава. Провідна мета охоронних засад земельних ресурсів — забезпечення раціонального використання земель, захисту від шкідливого антропогенного впливу, відтворення і підвищення РГ, підвищення продуктивності земель лісового фонду, забезпечення особливого режиму використання земель природоохоронного, оздоровчого, рекреаційного та історико-культурного призначення.

Родючість ґрунту знаходиться в прямій залежності від кількості гумусу в ґрунті. Згідно з ст. 1 Закону України "Про охорону земель" [1] гумус — органічна складова частина ґрунту, яка утворюється в процесі біохімічного розкладу рослинних і тваринних решток та формує його родючість. Спостерігається залежність: чим більше відсоток гумусу міститься у ґрунті, тим більше забезпечені рослини поживними речовинами, тим вище врожайність.

Особливості зміни вмісту гумусу в ґрунтах різних зон і ландшафтів пов'язані передусім з характером надходження в ґрунт рослинних решток, їх якісним складом і умовами перетворення.

На думку науковців, родючий ґрунт характеризується наступними властивостями [13—15]:

1. Оптимальний гранулометричний склад ґрунту, який визначає співвідношення механічних елементів різних розмірів (гранулометричних фракцій), що впливають на його властивості. Насамперед особливо значимим є кількісне співвідношення пилуватої гранулометричної фракції ($< 0,001$ мм) та дрібно пилуватої ($0,005—0,001$ мм), які складають найбільш активну частину ґрунту, що збагачена гумусом, елементами зольного та забезпечує азотне живлення рослин, визначає основну функцію у формуванні поглинальної здатності і структуроутворенні ґрунту. А також добра структура забезпечує уміст водотривких агрегатів. Так, в орному шарі чорноземів їх кількість знаходиться в межах 40—60%, що визначає стійкість

складання і оптимальні значення щільності ґрунту для багатьох культур. Зменшення вмісту водотривких агрегатів у типових чорноземах менше 40% негативно позначається на деяких фізичних властивостях, і передусім на водопроникності.

2. Кислотність, лужність та буферність ґрунту впливає на родючість ґрунту та, відповідно, на врожай. Буферна здатність ґрунту — явище, яке забезпечує постійну концентрацію водневих і гідроксильних йонів в ґрунті, що дає можливість рослинам пристосуватися до умов середовища.

Підвищений рівень кислотності ґрунту уповільнює засвоєність рослинами поживних речовин, що містяться в кислому ґрунті. Сприятливий рівень кислотності — необхідна умова для засвоєння елементів живлення і профілактики хвороб. У кислому середовищі у 3—8 разів підвищується накопичення в рослинах радіонуклідів і важких металів. У рослинах, які ростуть на кислих ґрунтах, затримується перетворення моносахарів у дисахариди та інші складні сполуки та порушуються процеси утворення білків і обміну, ріст і розгалуження коренів, проникність клітин кореня, засвоєння рослинами води і поживних речовин. На лужних (засолених) ґрунтах ($pH > 7,0$), навпаки, знижується доступність для рослин заліза, марганцю, фосфору, міді, бору та більшості мікроелементів. Так, показники оптимального кисло-лужного діапазону визначені для культур: цибуля — 6,4—7,5, капуста пізня — 7,0—7,4, буряк столовий — 6,5—7,2, рання картопля, картопля — 4,5—6,3, морква — 5,6—7.

3. Достатня кількість мінеральних елементів, що засвоюються з ґрунту завдяки діяльності кореневої системи рослин у вигляді позитивно та негативно заряджених іонів — катіонів та аніонів. Наприклад, азот може засвоюватися рослинами у вигляді аніону NO_3^- та катіону NH_4^+ , фосфор та сірка — у вигляді аніонів фосфорної та сірчаної кислот — $H_2PO_4^-$ і SO_4^{2-} , калій, кальцій, магній, натрій та залізо — у вигляді катіонів з одним чи двома позитивними зарядами K^+ , Ca^{2+} , Mg^{2+} , Fe^{2+} , а мікроелементи — у вигляді відповідних катіонів чи аніонів (бор, хлор, кобальт, мідь, залізо, магній, марганець, молібден, сірка і цинк). Причому рослини засвоюють іони не тільки з ґрунтового розчину, а й ті, що утримуються на колоїдах — глинистих мінералах чи часточках гумусу. Для цього рослини активно впливають на тверду фракцію ґрунту своїми кореневими виділеннями, які мають високу розчинну здатність завдяки вугільній кислоті, органічним та амінокис-

лотам. Під впливом цих сполук необхідні рослинам поживні речовини переходять у доступну форму.

4. Оптимізація норм і співвідношення елементів живлення (N: P: K) з урахуванням рівня забезпечення ґрунту доступними для рослин поживними елементами.

5. Біологічна активність ґрунту, яка виступає важливим показником родючості ґрунту та характеризує якісний і кількісний склад мікроорганізмів, активність ферментів, ґрунтове "дихання", а також потенційну здатність забезпечувати рослини елементами живлення. Насамперед, мова йде про оптимальну біологічну активність мікроорганізмів, яка визначається умовами ґрунтового середовища, внесенням мінеральних і органічних добрив, будь-яких засобів хімізації, що якісно впливають на динамічну рівновагу дисиміляції (мінералізації) та асиміляції (імобілізації) у циклічному процесі трансформації орґано-мінеральної маси ґрунту. Так, надмірна інтенсифікація активності ґрунтових мікроорганізмів за рахунок внесення мінеральних і органічних добрив може спричинити швидку мінералізацію гумусу, а отже, втрату потенційної родючості ґрунту та формування латерального виносу накопичених нітратів з ґрунтовими водами. І навпаки, пригнічення активності мікроорганізмів негативно впливає на поживний режим рослин та гумусовий стан ґрунту. Оптимальне управління дисиміляційно-імобілізаційними процесами біологічної активності ґрунту повинні забезпечити відтворювальні процеси родючості ґрунту;

Формування агроландшафту супроводжується трансформацією речовинного та енергетичного потенціалу. У перші 10—15 років після розорювання відбувається інтенсивна мінералізація мобільних форм органічної речовини, що призводить до швидкої втрати гумусу. Подальша стабілізація процесу мінералізації гумусу пов'язана з досягненням лабільного рівня стабільності (атрактора) та уповільненням розкладання за умови досягнення певного "клімаксу", тобто нового рівноважного стану. Так, середньорічні втрати гумусу в орному шарі південного чорнозему у разі використання в зерно-парових сівозмінах без застосування добрив першого десятиріччя склали близько 1 т/га, другого — 0,5, третього — 0,4 т/га. В наступні 30 років встановилась майже однакова втрата гумусу — 0,3 т/га за рік [15].

З метою врахування територіальних відмінностей природних та економічних умов України впроваджено природно-сільськогосподарське районування земель (далі — ПСРЗ),

яке відображає агроекологічну основу територіального землеустрою, розкриває природний біокліматичний потенціал певних територій.

Згідно зі ст. 26 Закону України "Про охорону земель" [1] ПСРЗ є основою для поділу земель за цільовим призначенням з урахуванням природних умов, агробіологічних вимог сільськогосподарських культур, розвитку господарської діяльності та пріоритету вимог екологічної безпеки, встановлення вимог щодо раціонального використання земель відповідно до району (зони), визначення територій, що потребують особливого захисту від антропогенного впливу, встановлення в межах окремих зон необхідних видів екологічних обмежень у використанні земель з урахуванням геоморфологічних, природно-кліматичних, ґрунтових, ерозійних та інших особливостей територій. Воно також є інформаційною базою державного земельного кадастру та основою для розробки схем землеустрою і техніко-економічного обґрунтування використання та охорони земель адміністративно-територіальних утворень, систем ведення сільського господарства і проектів землеустрою.

Іншим науковим аспектом землеустрою у відтворювальному процесі родючості ґрунту — врахування схилів земель. В Україні, залежно від регіону, до 30—60 % земель знаходиться на схилах. Погіршені умови ґрунтоутворення на них унаслідок акумуляції водного режиму знаходять відображення як у формуванні різних за параметрами профілю ґрунтів, так і суттєвому — на 15—50 %, залежно від ступеня ксероморфності, зниженні їхньої родючості. Характерним для силових територій є епізодичний розвиток ерозії, приуроченої до природної мікрорельєфної стокоскидної мережі у вигляді капілярів стоку. Реорганізація землевпорядкування в ході проведення земельної реформи призвела до збільшення кількості меж, доріг, як штучних рубежів на шляху природного скидання поверхневого стоку, що обумовлює посилення водної ерозії та погіршення агроекологічного стану ґрунтового покриву [16, с. 44].

Впровадження контурно-меліоративної організації території (КМОТ) здатне попередити деградаційні процеси ґрунту, упередити втрату Рґ та забезпечити раціональне використання ґрунтів. На думку Максименко Н.В. та Тараріко О.Г. зі співавторами [17, с. 223; 18, с. 14], основне призначення КМОТ полягає у застосуванні диференційного підходу до використання земельних ресурсів. На думку Мартин А. Г. [19, с. 58—59], особливу увагу під час проектування КМОТ приділяють інтегративним складовим, а

Таблиця 1. Науково-організаційні засади землеустрою під час формування еколого-технологічних груп ґрунтів сільськогосподарського призначення

Агровиробничі групи земель					
Землі орнопридатні					
І група		ІІ група		ІІІ група	
слабодеградовані ґрунти на плато та схилах до 3°	розміщення зерно-паропросапних сівозмін і вирощування культур за інтенсивними технологіями	схили 3–5° зі слабо- та середньо деградованими ґрунтами	вирощування культур суцільного посіву і багаторічних трав (зерно-трав'яні або трав'яно-зернові сівозміни)	схили від 5° до 7°	-
Землі придатні під багаторічні насадження					
І група		ІІ група		ІІІ група	
схили з ухилом до 5°	насадження розміщують прямолінійно	схили з ухилом 5–10°	контурне розміщення насаджень паралельно горизонталям	схили з ухилом >10°	землі терасують під насадження
Землі сіножатно-пасовищного використання					
І група		ІІ група		ІІІ група	
схили з ухилом до 7°	підлягають докорінному поліпшенню при інтенсивному використанні	схили з ухилом 7–18°	обмежене смугове використання із заборобою випасання худоби	схили з ухилом 18 - 25°	вкрай обмежене використання із поверхневим поліпшенням або з трансформацією в лісові насадження

Джерело: [20].

саме: оптимізації структури природних компонент з врахуванням смугової зональності та співвідношення природних, антропогенних та природно-трансформованих агроландшафтів; створенню польової гідрографічної мережі шляхом впровадження в території окремого господарства протидеградаційних заходів постійної дії (водорегулюючих валів, залуження водотоків, позахисних лісових смуг); необхідності впровадження контурної організації території землекористування тощо.

Під час розробки схем землеустрою агровиробничих груп земель виділяють еколого-технологічні групи ґрунтів з метою упередження деградаційних процесів ґрунту та втрати РГ (табл. 1).

Агроландшафтний підхід визначає три категорії агровиробничих груп (землі орнопридатні, землі придатні під багаторічні насадження, землі сіножатно-пасовищного використання) з диференціацією схилів ґрунтової поверхні за ухилом. Під час формування структури сталого агроландшафту необхідним є проникнення природних угідь у масив орних земель з метою оптимізації антропогенного навантаження.

Одним із науково-обґрунтованих підходів землевпорядкування — реалізація на практиці "Робочого проекту землеустрою щодо зняття, перенесення та збереження родючого шару ґрунту", який розробляється та впроваджується науково-дослідними проектними інститутами землеустрою. Основна мета — захисту земель від негативного впливу господарської і іншої діяльності, а саме антропогенного і техногенного впливу. Необхідність регулювання

цього питання виникає під час будівництва господарчих об'єктів на землях сільськогосподарського призначення. Реалізація таких заходів можлива за умови отримання спеціального дозволу в управлінні Держгеокадастру області чи міста, в залежності від місцезнаходження земельної ділянки [21].

У відповідності до вимог Земельного кодексу України (ст. 166, 168), статей 2, 3 та 6 Закону України "Про державний контроль за використанням та охороною земель" (ст. 2, 3, 6), Закону України "Про охорону земель" землі з будівельного майданчика повинні бути перенесені на малопродуктивні низькородючі земельні ділянки (землювання малопродуктивних земель). Підрізання, зняття та транспортування ґрунтового покриву, саме родючого шару ґрунту, є обов'язковим для власників земельних ділянок (землекористувачів), діяльність яких пов'язана з порушенням поверхневого (родючого) шару ґрунту. Означена вимога продиктована набутою віками цінністю природного енергетичного матеріалу, який підлягає збереженню і має бути використаний для рекультивації порушених земель, поліпшення малопродуктивних і деградованих ґрунтів. З огляду на щорічне зростання площ негативного антропогенного впливу на агроландшафти, така технологія є дуже затребувана.

Інші механізми землеустрою щодо збереження, відновлення РГ торкаються чинного наказу "Про порядок консервації земель" Державного комітету України по земельних ресурсах від 17.10.2002 року № 175, який зареєстрований в Міністерстві юстиції України 14.02.2003 року

за №117/7438 [22]. Наказ встановлює порядок консервації деградованих і малопродуктивних земель, господарське використання яких є екологічно небезпечним та економічно неефективним, а також техногенно-забруднених земельних ділянок, на яких неможливо одержувати екологічно чисту продукцію, а перебування людей на цих земельних ділянках є небезпечним для їх здоров'я. Слід звернути увагу, що визначена нижня межа вмісту гумусу між продуктивними і малопродуктивними землями, визначає потенційні можливості транспортування родючого шару ґрунту на ділянки з малою гумусованістю: у Поліссі — менше 0,6%; у Лісостепу — менше 1,5 %; у Степу — менше 2,0 %.

ВИСНОВКИ

Науково-організаційні засади землеустрою у процесі збереження та відтворення родючості ґрунтів орієнтовані на еколого-ландшафтне зонування агроформувань, що ґрунтується на аналізі морфологічної структури ландшафтів, придатних для використання у сільському господарстві. Впровадження землеустрою в районах розвиненої водної ерозії на середньо- і сильнозмитих ґрунтах дозволять упередження втрату родючості ґрунту та реалізувати практику обробітку ґрунту щодо забезпечення затримання стоку поверхневих вод. Доцільність організаційного моменту в межах агроландшафтів з ухилом зумовлена потребою обробітку поля по контуру, а не вздовж схилу, що попереджує розвиток ерозійних явищ. Недотримання постулатів еколого-ландшафтного підходу до організації території зумовлює розвиток процесів ерозії, дегуміфікації, від'ємного балансу поживних речовин, погіршенням агрохімічних властивостей ґрунту та обмежує високоефективне використання ґрунтів.

Література:

1. Про охорону земель: Закон України від 19 червня 2003 р. № 962-IV / Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 39. Ст. 349. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/962-15> (дата звернення: 10.12.2019).
2. Про затвердження Порядку ведення агрохімічного паспорту поля, земельної ділянки: Наказ Міністерства аграрної політики та продовольства України від 11.10.2011 N 536 // Відомості Верховної Ради України. 2011. URL: <https://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z1517-11> (дата звернення: 12.12.2019).
3. Загорнули: залишки рослинних решток на полі сприяють підвищенню родючості чорнозе-

му. AgroDay: найголовніше про Агро щодня: веб-сайт. URL: <https://agroday.com.ua/2019/08/27/zagornuly-zalyshky-roslynnyh-reshtok-na-poli-spryyayut-pidvyshhennyu-rodyuchosti-chornozemu/> (дата звернення: 11.12.2019).

4. Балаєв А.Д. Родючість ґрунтів Лісостепу України за різної інтенсивності їх використання / А.Д. Балаєв, О.П. Ковальчук, М.В. Гаврилюк, В.П. Стопа // Наукові праці. Екологія. — Вип. 140. — Т. 152. — К.: НУБіП, 2011. — С. 63—65. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npchdue_2011_152_140_16 (дата звернення: 11.12.2019).

5. Тараріко Ю.О. Стаціонарні агротехнічні дослідження як інформаційна база моніторингу, моделювання та прогнозування розвитку агро-екосистем / Ю.О. Тараріко, Ю.В. Сорока // Вісник аграрної науки. — 2004. — № 5. — С. 18—23.

6. Полупан М.І. Теоретичні основи нагромадження гумусу в природних умовах, його еволюція та управління ним в агроценозах / М.І. Полупан, В.Г. Ковальов // Вісник аграрної науки. — 1997. — № 9. — С. 21—26.

7. Шикіла М.К. Відтворення родючості у ґрунтозахисному землеробстві / М.К. Шикіла, О.Ф. Ігнатенко, М.В. Капшик та ін. — К.: Оранта, 1998. — 680 с.

8. Панас Р. Сучасні проблеми зниження родючості ґрунтів України і перспективи її відтворення та збереження / Р. Панас // Сучасні досягнення геодезичної науки та виробництва. — 2013. — Вип. 2. — С. 102—106. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/sdgn_2013_2_25 (дата звернення: 11.12.2019).

9. Sang-Sun Lim. Land-use management for sustainable rice production and carbon sequestration in reclaimed coastal tideland soils of South Korea: a review / Lim Sang-Sun, Hye In Yang, Hyun-Jin Park ets. // Soil Science and Plant Nutrition. — 2019. — Vol. 65. — № 5. URL: <https://doi.org/10.1080/00380768.2019.1674121> (Accessed December 12, 2019).

10. Dereje Guteta Farmers' perception of soil fertility change and their preferences for soil fertility management techniques for different land use types in Arsamma Watershed, Southwestern Ethiopian Highlands / Guteta Dereje // International Journal of Environmental Studies. — 2016. — Vol. 73. — P. 108—121. URL: <https://doi.org/10.1080/00380768.2019.1674121> (Accessed December 12, 2019).

11. Daniel Bekele. Land use and land cover dynamics in the Keleta watershed, Awash River basin, Ethiopia / Bekele Daniel // Environmental Hazards. — 2018. — Vol. 18. — P. 246—265. URL: <https://doi.org/10.1080/17477891.2018.1561407> (Accessed December 12, 2019).

12. Vanlauwe B. Looking back and moving forward: 50 years of soil and soil fertility management research in sub-Saharan Africa / B. Vanlauwe, A.H. AbdelGadir, J. Adewodo ets. // *International Journal of Agricultural Sustainability*. — 2017. — Vol. 15. — pp. 613-631. URL: <https://doi.org/10.1080/14735903.2017.1393038> (Accessed December 12, 2019).

13. Мартин А.Г. Природно-сільськогосподарське районування України: монографія / А.Г. Мартин, С.О. Осипчук, О.М. Чумаченко. — К.: ЦП "Компринт", 2010. 328 с. URL: https://zsu.org.ua/files/Monograph_Natural_agricultural_zoning.pdf (дата звернення: 11.12.2019).

14. Екологічні проблеми землеробства: підручник / За ред. В.П. Гудзя. — Житомир: Вид-во "Житомирський національний агроєкологічний університет", 2010. — 708 с.

15. Гудзь В. П. Адаптивні системи землеробства: підручник / В.П. Гудзь, І.А. Шувар, А.В. Юник та ін. — К.: "Центр учбової літератури", 2014. — 336 с.

16. Національна доповідь "Про стан родючості ґрунтів України" / Редкол. Балюк С.А., Медведєв В.В., Тараріко О.Г., Греков В.О., Балаєв А.Д. — 2010. — 112 с. URL: http://www.iogu.gov.ua/wp-content/uploads/2013/07/stan_gruntiv.pdf (дата звернення: 12.12.2019).

17. Максименко Н.В. Моделювання агроландшафтів для цілей сталого розвитку регіону / Н.В. Максименко, К.Ю. Михайлова // *Ученые записки Таврического национального университета имени В.И. Вернадского*. — 2013. — Том 26 (65), № 3. — С. 221—225.

18. Тараріко О.Г. Формування екологічно-стійких агроландшафтів в умовах змін клімату / О.Г. Тараріко, Т.В. Ільєнко, Т.А. Кучма // *Агроєкологічний журнал*. — 2013. — № 4. — С. 13—20.

19. Мартин А.Г. Контурно-меліоративна організація території як система заходів щодо збереження продуктивності агроландшафтів / А.Г. Мартин, О.В. Шевченко // *Землеустрій, кадастр і моніторинг земель*. — 2014. — № 3-4. — С. 56—74. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Zemleustriy_2014_3-4_9 (дата звернення: 11.12.2019).

20. Методичні рекомендації щодо розроблення схем землеустрою і техніко-економічних обґрунтувань використання та охорони земель адміністративно-територіальних одиниць [Електронний ресурс]: Наказ Державного агентства земельних ресурсів України від 02.10.2013 № 395. — 2013. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0395821-13> (дата звернення: 12.12.2019).

21. Земельний портал України [Електронний ресурс] / Розробка робочих проєктів землеустрою щодо зняття, перенесення та збереження родючого шару ґрунту створено. — 2019. URL: <https://zem.ua/uk/41-golovni-pitannya-pro-zemlyu/2447-rozrobka-robochikh-proektiv-zemleustroyu-shchodo-znyattya-perenesennya-ta-zberezhennya-rodyuchogo-sharu-gruntu> (дата звернення: 12.12.2019).

22. Про Порядок консервації земель [Електронний ресурс] / Наказ Державного комітету України по земельних ресурсах від 26.04.2013 № 283 // Верховна Рада України. — 2013. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0117-03> (дата звернення: 12.12.2019).

References:

1. The Verkhovna Rada of Ukraine (2003), The Law of Ukraine "About the protection of land", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/962-15> (Accessed 10 December 2019).

2. Ministry of Agrarian Policy of Ukraine (2011), The Order "On approval of the Procedure of keeping the agrochemical passport of the field, land" № 536, available at: <https://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z1517-11> (Accessed 12 December 2019).

3. GrowHow/in/ua (2019), "In Ukraine, they will introduce no-till according to Argentine experience", available at: <https://www.growhow.in.ua/v-ukrayini-vprovadzhuvatymut-no-till-za-argentyanskym-dosvidom/> (Accessed 11 December 2019).

4. Balaiev, A.D. Koval'chuk, O.P. Havryliuk, M.V. and Stopa, V.P. (2011), "Fertility of Ukraine's Forest-Steppe soils with different intensity of their use", *Naukovi pratsi. Ekolohiia*, vol. 152, no. 140, pp. 63—65, available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npchdue_2011_152_140_16 (Accessed 11 December 2019).

5. Tarariko, Yu.O. and Soroka, Yu.V. (2004), "Stationary agrotechnical experiments as an information base for monitoring, modeling and forecasting of agroecosystems development", *Visnyk ahrarnoi nauky*, vol. 5, pp. 18—23.

6. Polupan, M.I. and Koval'ov, V.H. (1997), "Theoretical bases of humus accumulation in natural conditions, its evolution and management in agrocenoses", *Visnyk ahrarnoi nauky*, vol. 9, pp. 21—26.

7. Shykula, M.K. Ihnatenko, O.F. and Kapshtyk, M.V. (1998), *Vidtvorennia rodiuchosti u gruntozakhysnomu zemlerobstvi* [Reproduction of fertility in soil protection agriculture], Oranta, Kyiv, Ukraine.

8. Panas, R. (2013), "Current problems of reducing soil fertility in Ukraine and prospects for

its reproduction and conservation", Suchasni dosiahnennia heodezychnoi nauky ta vyrobnytstva, vol. 2, pp. 102-106, available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/sdgn_2013_2_25. (Accessed 11 December 2019).

9. Sang-Sun, L. Hye In, Y. and Hyun-Jin, P. (2019), "Land-use management for sustainable rice production and carbon sequestration in reclaimed coastal tideland soils of South Korea: a review", Soil Science and Plant Nutrition, vol. 65, no. 5, available at: <https://doi.org/10.1080/00380768.2019.1674121>. (Accessed 12 December 2019).

10. Guteta, D. (2015), "Farmers' perception of soil fertility change and their preferences for soil fertility management techniques for different land use types in Arsamma Watershed, Southwestern Ethiopian Highlands", International Journal of Environmental Studies, vol. 73, pp. 108—121, available at: <https://doi.org/10.1080/00380768.2019.1674121>. (Accessed 12 December 2019).

11. Bekele, D. (2018), "Land use and land cover dynamics in the Keleta watershed, Awash River basin, Ethiopia", Environmental Hazards, vol. 18, pp. 246—265, available at: <https://doi.org/10.1080/17477891.2018.1561407>. (Accessed 12 December 2019).

12. Vanlauwe, B. AbdelGadir, A.H. and Adewodo, J. (2017), "Looking back and moving forward: 50 years of soil and soil fertility management research in sub-Saharan Africa", International Journal of Agricultural Sustainability, vol. 15, pp. 613—631, available at: <https://doi.org/10.1080/14735903.2017.1393038>. (Accessed 12 December 2019).

13. Martyn, A.G. Osypchuk, S.O. and Chumachenko, O.M. (2010), "Natural and agricultural zoning of Ukraine", Kompynt, Kyiv, Ukraine, available at: https://zsu.org.ua/files/Monograph_Natural_agricultural_zoning.pdf. (Accessed 11 December 2019)

14. Hudz', V.P. (2010), Ekologichni problemy zemlerobstva [Environmental problems of agriculture], Zhytomyrs'kyj natsional'nyj ahroekologichnyi universytet, Zhytomyr, Ukraine.

15. Hudz', V.P. Shuvar, I.A. and Yunyk, A.V. (2014), Adaptivni systemy zemlerobstva [Adaptive farming systems], Tsentr uchbovoi literatury, Kyiv, Ukraine.

16. National report (2010), "On the state of soil fertility in Ukraine", available at: http://www.logu.gov.ua/wp-content/uploads/2013/07/stan_gruntiv.pdf. (Accessed 12 December 2019).

17. Maksymenko, N.V. and Mykhajlova, K.Yu. (2013), "Modeling of agricultural landscapes for sustainable development in the region", Uchenye zapiski Tavricheskogo natsionalnogo universiteta imeni V.I. Vernadskogo, vol. 26 (65), no. 3, pp. 221—225.

18. Tarariko, O.G. and Il'enko, and T.V. Kuchma T.L. (2013), "Formation of ecologically sustainable agro-landscapes in the face of climate change", Agroekologichnyj zhurnal, vol. 4, pp. 13—20.

19. Martyn, A.G. and Shevchenko, O.V. (2014), "Contour-reclamation organization of the territory as a system of measures to preserve the productivity of agro-landscapes", Zemleustriy, kadastr i monitoring zemel', vol.3-4, pp. 56-74, available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Zemleustriy_2014_3-4_9. (Accessed 11 December 2019).

20. State Agency of Land Resources of Ukraine (2013), "Guidelines for the development of land management schemes and feasibility studies for the use and protection of land of administrative-territorial units", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0395821-13>. (Accessed 12 December 2019).

21. Land portal of Ukraine (2019), "Development of working projects of land management for removal, transfer and preservation of fertile soil layer created", available at: <https://zem.ua/uk/41-golovni-pitannya-pro-zemlyu/2447-rozrobka-robochikh-proektiv-zemleustroyu-shchod-znyattya-perenesennya-ta-zberezhennya-rodyuchogo-sharu-gruntu>. (Accessed 12 December 2019).

22. State Committee of Ukraine for Land Resources (2013), Order "About Land Conservation Order", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0117-03> (Accessed 12 December 2019).

Стаття надійшла до редакції 15.12.2019 р.

www.dy.nayka.com.ua

Електронне фахове видання

ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ
удосконалення та розвиток

Виходить 12 разів на рік

включено до переліку наукових фахових видань України
з питань **ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ**
(Категорія «Б»)

Наказ Міністерства освіти і науки України
від 28.12.2019 №1643

e-mail: economy_2008@ukr.net

тел.: (044) 223-26-28

(044) 458-10-73

УДК 338.43:658

М. О. Орликовський,
к. е. н., доцент кафедри менеджменту організацій і адміністрування імені М. П. Поліщука,
Житомирський національний агроекологічний університет, м. Житомир

ORCID ID: 0000-0001-9296-623X

В. В. Гришковець,
магістрант кафедри менеджменту організацій і адміністрування імені М. П. Поліщука,
Житомирський національний агроекологічний університет, м. Житомир

ORCID ID: 0000-0003-0413-5343

Р. С. Зелінський,
магістрант кафедри менеджменту організацій і адміністрування імені М. П. Поліщука,
Житомирський національний агроекологічний університет, м. Житомир

ORCID ID: 0000-0001-5622-7886

В. В. Мордюк,
магістрант кафедри менеджменту організацій і адміністрування імені М. П. Поліщука,
Житомирський національний агроекологічний університет, м. Житомир

ORCID ID: 0000-0003-4477-7199

DOI: 10.32702/2306-6792.2020.1.96

УПРАВЛІННЯ ПРИБУТКОМ ПІДПРИЄМСТВА ЯК УМОВА ЙОГО ЕФЕКТИВНОГО ФУНКЦІОНУВАННЯ

M. Orlykovsky,
PhD in Economics, assistant professor of the Department of management organizations and administration
by M. Polishchuk, Zhytomyr National Agroecological University, Zhytomyr

V. Grishkovets,
Master of the the Department of management organizations and administration by M. Polishchuk,
Zhytomyr National Agroecological University, Zhytomyr

R. Zelinsky,
Master of the the Department of management organizations and administration by M. Polishchuk,
Zhytomyr National Agroecological University, Zhytomyr

V. Morduk,
Master of the the Department of management organizations and administration by M. Polishchuk,
Zhytomyr National Agroecological University, Zhytomyr

ENTERPRISE PROFIT MANAGEMENT AS A CONDITION FOR ITS EFFECTIVE FUNCTIONING

Статтю присвячено дослідженню та узагальненню теоретико-методичних і науково-практичних аспектів управління прибутковістю аграрного виробництва, розв'язанню наукового завдання, що виявляється в підвищенні прибутковості виробничої системи типового аграрного підприємства Житомирської області. Проблемою ефективного розвитку досліджуваного підприємства стали застарілі технології виробництва, низький рівень матеріально-технічного забезпечення, незадоволені потреби в ресурсному забезпеченні та ін. Вирішення проаналізованих проблем полягає в запровадженні принципово нових технологічних факторів виробництва, які підтверджуються прогнозними економічними розрахунками, стосовно питань фінансового забезпечення запропонованих нововведень, джерел їх надходження та розрахунку показників ефективності від їх використання. Успішний розвиток досліджуваного підприємства можливий за умови розвитку зовнішнього середовища аграрного підприємства, а те в свою чергу залежать від розвитку національної економіки. Подальший розвиток підприємств аграрного сектора області повинен бути спрямований на впровадження стратегії підвищення ефективності виробничої діяльності сільськогосподарських підприємств Житомирської області під час використання високотехнологічних аспектів.

The thesis is devoted to the research and generalization of theoretical and methodological and scientific-practical aspects of the management of the profitability of agricultural production, the solution of the scientific problem, which manifests itself in increasing the profitability of the production system of Polissya— Agricultural -Agro Ltd. in the Ovruch region of Zhytomyr region. The problem of effective development of the investigated enterprise has become obsolete production technologies, low level of logistics, dissatisfied with the need for resource provision, etc. The solution of the analyzed problems is the introduction of fundamentally new technological factors of production, which are confirmed by predictive economic calculations, in relation to the issues of financial provision of the proposed innovations, sources of their receipt and calculation of efficiency indicators from their use.

The solution of this problem, together with optimization of production processes of the livestock industry and optimization of the processes of development of agricultural enterprises in Zhytomyr region, will provide an opportunity to update the material and resource supply of Polissya— Agricultural -Agro Ltd., create conditions for the development of effective competitive environment and significantly increase its efficiency. When introducing resource-saving technology of growing spring wheat in the investigated farm, the production efficiency of this crop is significantly increased. Successful development of the investigated enterprise is possible under the condition of the development of the external environment of the agrarian enterprise, and these, in turn, depend on the development of the national economy. Expansion of markets in the interests of increasing sales is an urgent goal for Polissya— Agricultural -Agro Ltd. To solve the problem of expansion of markets, the policy is aimed at eliminating restrictions on regional trade. The given economic policy of the enterprise provides maintenance of material and labor resources of agriculture. Further development of enterprises of the agrarian sector of the region should be aimed at introducing a strategy for increasing the efficiency of agricultural activity of agricultural enterprises in Zhytomyr region, using high-tech aspects.

Ключові слова: прибутковість, сільськогосподарське підприємство, прибутковість виробництва, технології, управління, проектне обґрунтування, оптимізація виробництва, зростання.

Keywords: profitability, agricultural enterprise, profitability of production, technology, management, project justification, optimization of production, growth.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Серед найважливіших чинників забезпечення ефективного функціонування виробничої системи сільськогосподарських підприємств слід виділити забезпечення належного рівня прибутковості виробничої системи підприємства та виділення пріоритетних шляхів її використання для самих підприємств. За ринкових умов господарювання така проблема набуває особливої актуальності внаслідок загострення конкуренції. Ступінь розвитку виробництва є однією з провідних характеристик стану сільськогосподарського підприємства, що визначає перспективи його подальшого розвитку.

Підвищена потреба сільського господарства в високоякісній продукції посилює необхідність зростання прибутковості виробництва. У сучасних умовах прибутковість виробництва є запорукою формування конкурентоспроможного виробництва продукції. Зростання прибутковості виробництва у сільському господарстві спричиняє мультиплікативний ефект в економіці всієї держави. Тобто проблема ефективного забезпечення економічного розвитку підприємств має загальнодержавне значення. Вирішення цієї проблеми життєво важливе для всіх суспільно-економічних систем, вирізняється різноманітністю моделей, складністю та особливостями механізмів і залежить від конкретних обставин, а тому аспекти ефективності зростання виробництва економічного розвитку сільськогосподарських підприємств потребують ґрунтовного вивчення.

Без створення надійних основ прибутковості виробництва, якими професійно мають

володіти спеціалісти відповідного профілю, важко сподіватися на сталий розвиток сільськогосподарської сфери, науково-технічного та соціального прогресу, а з ним і на належне місце у світовому господарстві. Зростання прибутковості виробництва сільськогосподарської продукції має істотне значення як на макро-, так і на мікрорівні. По суті, вона визначає майбутнє країни загалом, окремого суб'єкта господарювання і виступає локомотивом економіки.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ, В ЯКИХ ЗАПОЧАТКОВАНО РОЗВ'ЯЗАННЯ ДАНОЇ ПРОБЛЕМИ І НА ЯКІ СПИРАЄТЬСЯ АВТОР, ВИДІЛЕННЯ НЕ ВИРІШЕНИХ РАНІШЕ ЧАСТИН ЗАГАЛЬНОЇ ПРОБЛЕМИ, КОТРИМ ПРИСВЯЧУЄТЬСЯ ОЗНАЧЕНА СТАТТЯ

Питання, пов'язані з механізмом зростання прибутковості виробництва сільськогосподарських підприємств, отримали певне висвітлення в наукових дослідженнях українських та зарубіжних вчених. У цих дослідженнях значною мірою висвітлюються питання прибутковості виробництва в сільськогосподарських підприємствах різних форм власності. Наявність дискусійних питань у цих дослідженнях свідчить про значний інтерес до обраної проблематики та необхідність більш детального дослідження назрілих проблем. Так, Березівський П.С., досліджуючи питання економічної ефективності, дійшов висновку, що ефективність виробництва як економічна категорія відображує дію об'єктивних економічних законів, яка проявляється в результативності виробництва і є тією формою, в якій реалізується мета суспільного виробництва. Економічна ефективність показує кінцевий корисний ефект

від застосування засобів виробництва і живої праці, а також сукупних їх вкладень [1, с. 37—38].

Як економічна категорія ефективність виробництва нерозривно пов'язана з необхідністю дедалі повнішого задоволення матеріальних і культурних потреб населення України. Тому, підвищення ефективності суспільного виробництва характеризується збільшенням обсягів сукупного продукту та національного доходу для задоволення потреб безпосередніх виробників і суспільства загалом за найменших сукупних витрат на одиницю продукції [2, с. 101—102].

Як економічна категорія критерій ефективності відображує основну мету виробництва, суть якої полягає в нерозривній єдності кількісної і якісної оцінки. Ефективність виробництва з кількісного боку характеризується системою економічних показників, між якими повинна бути відповідність щодо змісту та методики обчислення [6, с. 15]. Економічна ефективність сільськогосподарського виробництва в підприємствах та об'єднаннях визначається як народногосподарська ефективність, економічна ефективність галузей і виробництва окремих продуктів, а також господарської діяльності сільськогосподарських підприємств і окремих заходів. Залежно від цього використовують різні економічні показники, які повинні бути органічно взаємопов'язані і відповідати критерію ефективності [7, с. 21—22]. На думку Довгалюк Н.В., економічну ефективність необхідно зіставляти із соціально-економічною оптимальністю, яка передбачає проведення державою такої макроекономічної політики (за допомогою оподаткування кінцевих доходів, соціальних витрат, кредитно-грошової політики та ін.), яка б не гальмувала стимулів до праці, до підприємницької діяльності тощо, з одного боку, і не породжувала бажання прожити лише за рахунок соціальних витрат держави — з іншого [4, с. 13]. Ми погоджуємось з думкою Гуторова О.І., що найважливішим показником економічної ефективності діяльності підприємства є отримана маса прибутку. Його формують сума грошових надходжень, одержана підприємством від продажу сільськогосподарської продукції, та затрати, пов'язані з його виробництвом і реалізацією. Виручка від реалізації залежить від обсягів товарної продукції та ціни на неї, ціна ж значною мірою — від попиту і пропозиції на кожний окремих вид продукції, що виробляє підприємство, її якості, каналів реалізації, строків реалізації та ін. [3, с. 299—301]. Мазнев Г.Є. доводить, що необхідною умовою зростання ефективності вироб-

ництва є наявність досконалої, якісної, високоефективної техніки, що відповідає прогресивній технології, забезпеченість підприємства якісною сировиною та матеріалами. Лише за цієї умови можна ефективно використати головний засіб виробництва аграрних підприємств — землю. Неухильне підвищення економічної родючості землі завжди актуальне, оскільки від її рівня залежить урожайність сільськогосподарських культур, кількість і якість виробленої продукції й обсяг пов'язаних з цим матеріально-грошових затрат. Проте якими б досконалими не були виробничі ресурси, їх віддача та ефективність виробництва будуть зростати лише тоді, коли ці ресурси використовуватимуться повністю й інтенсивно [5, с. 36—39].

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ (ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ)

Завданнями дослідження є:

— виявити та охарактеризувати особливості ефективності виробництва сільськогосподарської продукції;

— здійснити аналіз проблеми зростання ефективності виробництва в типовому аграрному підприємстві Житомирської області (на прикладі ТОВ "Полісся-Сільгосп-Агро");

— спрогнозувати стратегічні напрями зростання прибутковості виробництва сільськогосподарської продукції ТОВ "Полісся-Сільгосп-Агро";

— охарактеризувати оптимізацію стратегічного вектору зростання прибутковості виробництва ТОВ "Полісся-Сільгосп-Агро".

Об'єктом дослідження є процес управління прибутковістю та передумови її зростання в типовому аграрному підприємстві Житомирської області (на прикладі ТОВ "Полісся-Сільгосп-Агро").

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ З ПОВНИМ ОБГРУНТУВАННЯМ ОТРИМАНИХ НАУКОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ

Визначення економічної ефективності діяльності має опиратися на власну методичну основу. Проте в Україні не існує офіційної та загально визначеної методики комплексної оцінки результатів діяльності. Натомість можна орієнтуватися на такі визначальні положення цієї методики. Аналітична оцінка економічної й соціальної ефективності виробництва має базуватися на результатах комплексного аналізу діяльності господарства за певний час. Такий комплексний аналіз, що охоплює моніто-

Рис. 1. Система показників комплексного економічного аналізу прибутковості підприємства

ринг, фіксування фактичних (очікуваних) значень у динаміці й аналітичну оцінку певної сукупності показників діяльності, варто проводити за наперед визначеною схемою, в кілька етапів, оскільки наведена методика є загальноприйнятою в системі аналізу ефективності господарської діяльності підприємства (рис. 1).

Існує безліч варіантів щодо класифікації прийомів економічного аналізу прибутковості підприємства. На нашу думку класифікацію аналітичних прийомів (способів) економічного аналізу в загальному вигляді можна представити такою схемою (рис. 2). Економіко-логічні методи використовуються в процесі економічного аналізу, розкривають специфіку його методу і вивчають зв'язки між господарськими

протягом виробничого процесу або ж планувати на найближчу перспективу, належать урожайність сільськогосподарських культур і продуктивність худоби, вибір об'єкта першочергових інвестицій, спеціалізація і концентрація виробництва, технологія виробництва основних видів продукції сільського господарства, характер інвестицій (довго- чи короткострокові), рівень продуктивності праці і собівартість виробництва.

Вітчизняні сільськогосподарські підприємства найчастіше є виробниками сировини, а не продукції для кінцевого споживання. Тому механізм формування ефективності в них буде залежати від перерозподілу доходів на всіх етапах створення додаткової вартості. Порухення процесів обміну та перерозподілу доходів між виробниками сільськогосподарської сировини і виробниками кінцевих продуктів спричинило до того, що ефективність у перших часто є нерентабельною, а в останніх рентабельною. Поглибило цю проблему й те, що протягом останніх років в умовах вільного обігу капіталу, зовнішні і внутрішні інвестиції спрямовувались у переробні галузі, а в сільськогосподарських підприємствах основним джерелом інвестицій залишались власні кошти.

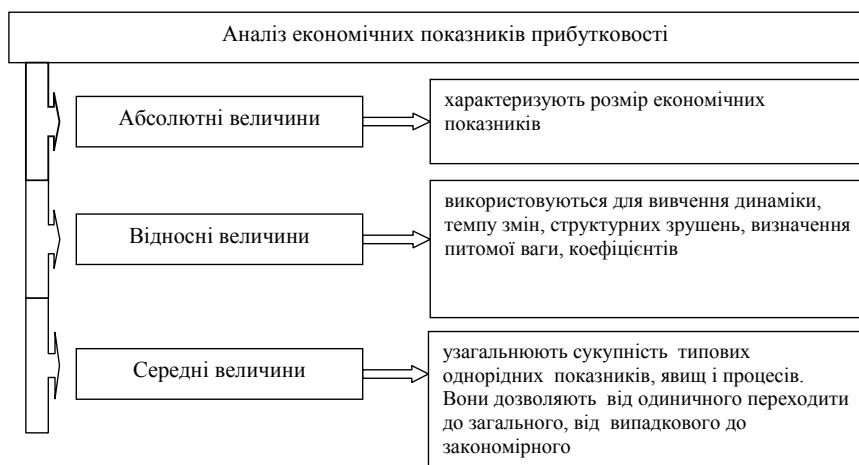

Рис. 2. Схема аналізу економічних показників прибутковості підприємства

операціями, процесами і економічними явищами.

Сукупність вимірників ефективності варто об'єднати у дві групи: перша — абсолютні показники; друга — показники використання ресурсів. Варто зауважити, що наведені групи показників слід аналізувати у нерозривній єдності та встановлювати між ними причинно-наслідкові зв'язки. Дотримання такої методики дає змогу формувати доцільні і актуальні висновки щодо фінансово-економічних показників діяльності досліджуваних підприємств.

До чинників, які залежать від аграрних підприємств і на які останні можуть впливати

процесів обміну та перерозподілу доходів між виробниками сільськогосподарської сировини і виробниками кінцевих продуктів спричинило до того, що ефективність у перших часто є нерентабельною, а в останніх рентабельною. Поглибило цю проблему й те, що протягом останніх років в умовах вільного обігу капіталу, зовнішні і внутрішні інвестиції спрямовувались у переробні галузі, а в сільськогосподарських підприємствах основним джерелом інвестицій залишались власні кошти.

Таблиця 1. Можливі варіанти отримання прибутку від реалізації продукції ТОВ "Полісся-Сільгосп-Агро" Овруцького району Житомирської області, млн грн

Варіанти рішень	Варіанти станів середовища		
	S1	S2	S3
A1	1,5	2,5	3,0
A2	0,5	1,0	2,5
A3	2,0	7,0	1,5
A4	6,5	0,5	2,5
Ймовірність стану середовища	0,20	0,55	0,15

Дослідження організаційно-економічної та фінансової діяльності, рівня економічної та ділової активності виробничої системи підприємства, проблем зростання прибутковості виробництва сільськогосподарської продукції з використанням основ факторного аналізу проводилось на прикладі типового сільськогосподарського підприємства Житомирської області ТОВ "Полісся-Сільгосп-Агро" Овруцького району.

У процесі виробничої діяльності більшість сільськогосподарських підприємств мають ряд перспектив по реінвестуванню отриманого прибутку, відносно можливих варіантів стану середовища в контексті конкретних варіантів рішення. Не винятком є і ТОВ "Полісся-Сільгосп-Агро" Овруцького району Житомирської області. В процесі проведених досліджень, для цього підприємства, було визначено, яку кількість продукції необхідно випускати, щоби отримати найбільший прибуток. Рішення залежить від ситуації на ринку, тобто від конкретної кількості реалізаційних каналів продукції. Конкретна кількість споживачів наперед невідома і може бути трьох варіантів: S1, S2 і S3. Є можливими чотири варіанти випуску продукції підприємством: A1, A2, A3 і A4. Кожній парі, що залежить від стану середовища — S_j та варіанту рішення — A_i відповідає значення функціоналу оцінювання — V(A_i,S_j), що характеризує результат дій (табл. 1).

Оптимальна альтернатива за критерієм Байєса знаходиться за формулою:

$$F^+ \quad A_i^* = \max_i \{V(A_i, S_j) * P_j\} \quad (1).$$

Знаходимо оптимальну альтернативу випуску продукції з точки зору максимізації прибутків, тобто функціонал оцінювання має позитивне спрямування (розрахунки представлено в табл. 2). За критерієм Байєса оптимальним буде альтернативне рішення A3.

Оптимальна альтернатива за критерієм Лапласа знаходиться за формулою:

$$F^+ \quad A_i^* = \max_i \left\{ 1/n \sum_{j=1}^n V(A_i, S_j) \right\} \quad (2).$$

Розрахунки здійснено з врахуванням фактора пропорційного розподілу ризику можливих варіантів стану середовища (табл. 3). За критерієм Лапласа оптимальним буде альтернативне рішення A3.

Для того щоб застосувати критерій Севіджа, потрібно побудувати матрицю ризику як лінійне перетворення функціоналу оцінювання. Для побудови матриці ризику використовують наступну формулу:

$$F^+ \quad R_{ij}^* = \max_j \{V(A_i, S_j)\} - V(A_i, S_j) \quad (3).$$

За критерієм Севіджа оптимальним буде альтернативне рішення A3. Критерій Гурвіца дозволяє встановити баланс між випадками крайнього оптимізму і випадками крайнього песимізму за допомогою коефіцієнта оптимізму α. (табл. 4).

Оптимальна альтернатива за критерієм Гурвіца знаходиться за формулою:

$$F^+ \quad A_i^* = \max_i \{ \alpha \max_j \{V(A_i, S_j)\} + (1-\alpha) \min_j \{V(A_i, S_j)\} \} \quad (4).$$

Оптимальним рішенням за критерієм Гурвіца буде альтернативне рішення A3 (табл. 5).

За цим варіантом рішення, ми отримуємо результат за якого прибуток у значній мірі буде отримуватися не на початковій стадії

Таблиця 2. Вибір оптимального рішення отримання прибутку від реалізації продукції ТОВ "Полісся-Сільгосп-Агро" Овруцького району Житомирської області за критерієм Байєса

Варіанти рішень	Варіанти станів середовища			V(A _i ,S _j)*P _j	max _i {V(A _i ,j)*P _j }
	S1	S2	S3		
A1	1,5	2,5	3,0	1,5*0,20+2,5*0,50+3,0*0,15=2,125	
A2	0,5	1,0	2,5	0,5*0,20+1,0*0,50+2,5*0,15=1,025	
A3	2,0	7,0	1,5	2,0*0,20+7,0*0,50+1,5*0,15=4,475	A3
A4	6,5	0,5	2,5	6,5*0,20+0,5*0,50+2,5*0,15=1,950	

Таблиця 3. Вибір оптимального рішення отримання прибутку від реалізації продукції ТОВ "Полісся-Сільгосп-Агро" Овруцького району Житомирської області за критерієм Лапласа

Варіанти рішень	Варіанти станів середовища			$\sum_{j=1}^n \frac{1}{n} V(A_i, S_j)$	max _i {1/n V(A _i ,S _j)}
	S1	S2	S3		
A1	1,5	2,5	3,0	1/3*(1,5+2,5+3,0)=2,333	
A2	0,5	1,0	2,5	1/3*(0,5+1,0+2,5)=1,333	
A3	2,0	7,0	1,5	1/3*(2,0+7,0+1,5)=3,500	A3
A4	6,5	0,5	2,5	1/3*(6,5+0,5+2,5)=3,167	

Таблиця 4. Вибір оптимального рішення отримання прибутку від реалізації продукції ТОВ "Полісся-Сільгосп-Агро" Овруцького району Житомирської області за критерієм Севіджа

Варіанти рішень	Варіанти станів середовища			max j {Rij}	min i max j {Rij}
	S1	S2	S3		
A1	5,0	4,5	0	5,0	
A2	6,0	6,0	0,5	6,0	
A3	4,5	0	1,5	4,5	A3
A4	0	6,5	0,5	6,5	

інвестиційного проекту, а на стадіях його продовження. Таким чином, у разі обрання оптимального напрямку інвестування в ТОВ "Полісся-Сільгосп-Агро" було обрано варіант рішення A3, за можливих варіантів стану середовища скоригованого на величину коефіцієнта ризику.

З метою вирішення проблем управління прибутковістю в тваринництві та враховуючи той факт, що на сучасному етапі відбувається зростання попиту на молоко, пропонується запровадити виробництво молока в кількості об'ємів його виробництва у 2020 р. (7468), при поступовому нарощуванні об'ємів виробництва до 2021 р. у розмірі 9500,0 ц. Управлінському персоналу підприємства необхідно розробити бізнес-план виробництва для закупівлі відповідної техніки, поліпшення умов кормового столу дійного стада, а також спрогнозувати можливі шляхи поліпшення племінної справи в підприємстві. У разі впровадження вищеперахованих заходів у досліджуваному господарстві значно зростає продуктивність дійного стада, а й відповідно ефективність виробництва продукції тваринництва (табл. 6).

Використовуючи наведену технологію доїння корів та дотримуючись збалансованого раціону годівлі дійного стада, господарство в змозі збільшити виручку від реалізації молока на 563,6 грн/ц, при поточних 417,1 грн/ц. У разі збільшення обсягів реалізації молока цей показник має значні перспективи до збільшення. Витрати у порівнянні з 2018 р. зростають у зв'язку із закупівлею нового обладнання, його монтажу, реконструювання приміщення та навчан-

ня робочого і обслуговуючого персоналу та складуть 5311,7 тис грн.

У галузі рослинництва перспективним є збільшення виробництва зерна сої, ріпаку, інших дрібно сім'яних культур, насіння і продукція переробки яких користується підвищеним попитом на світовому ринку. Підвищенню прибутковості сільськогосподарських підприємств Житомирської області, які спеціалізуються на виробництві продукції рослинництва, буде сприяти впровадження ресурсозберігаючих технологій вирощування культур.

Розширення ринків в інтересах збільшення збуту є нагальною метою для ТОВ "Полісся-Сільгосп-Агро". На розв'язання завдання розширення ринків збуту спрямована політика усунення обмежень регіональної торгівлі. Наведена економічна політика підприємства забезпечує збереження матеріальних та трудових ресурсів сільського господарства. Здійснення відповідної державної політики на регіональному рівні дає змогу сформулювати оптимальну структуру регіональної сільськогосподарської економіки. Подальший розвиток підприємств аграрного сектора області повинен бути спрямований на впровадження стратегії підвищення ефективності виробничої діяльності сільськогосподарських підприємств Житомирської області у разі використання високотехнологічних аспектів.

ВИСНОВКИ З ПРОВЕДЕНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ЦЬОМУ НАПРЯМІ

Важливим напрямом удосконалення взаємозв'язків між суб'єктами сільськогосподарської діяльності є підвищення ролі посередницько-збутових підприємств в АПК, а також спільна комерційна діяльність. Тому нині для сільськогосподарського сектора Житомирської області перспективним є освоєння зовнішніх ринків збуту, розширення експортної орієнтації виробництва, оскільки повинні стати одними з чинників економічного зростання галузі. В сільськогосподарських підприємствах в цілому необхідно модернізу-

Таблиця 5. Вибір оптимального рішення отримання прибутку від реалізації продукції ТОВ "Полісся-Сільгосп-Агро" Овруцького району Житомирської області за критерієм Гурвіца

Варіанти рішень	Варіанти станів середовища			maxj {V(Ai,Sj)}	minj {V(Ai,Sj)}	$\alpha \cdot \max j \{V(Ai,Sj)\} + (1-\alpha) \min j \{V(Ai,Sj)\}$	maxi { $\alpha \cdot \max j \{V(Ai,Sj)\} + (1-\alpha) \min j \{V(Ai,Sj)\}$ }
	S1	S2	S3				
A1	1,5	2,5	3,0	3,0	1,5	$3,0 \cdot 0,5 + 1,5 \cdot 0,5 = 2,25$	
A2	0,5	1,0	2,5	2,5	0,5	$2,5 \cdot 0,5 + 0,5 \cdot 0,5 = 1,50$	
A3	2,0	7,0	1,5	7,0	1,5	$7,0 \cdot 0,5 + 1,5 \cdot 0,5 = 4,25$	A3
A4	6,5	0,5	2,5	6,5	0,5	$6,5 \cdot 0,5 + 0,5 \cdot 0,5 = 3,50$	

вати інфраструктуру економічної діяльності ринку, яка могла б надавати ряд послуг суб'єктам господарювання, ефективно забезпечувати розвиток виробничої діяльності для переробних підприємств, формувати інформаційні бази даних електронної торгівлі з використанням мережі Інтернет, що дозволить швидко просувати на ринки вироблену продукцію, організовувати рекламу, створювати сприятливий інвестиційний клімат, проводити маркетингові дослідження ринків, створювати і удосконалювати діяльність галузевих асоціацій виробників сільськогосподарської продукції.

Література:

1. Березівський П.С. Економічна ефективність виробництва сільськогосподарської продукції в аграрних формуваннях: Монографія. Львів: Ліга-Прес, 2015. 233 с.
2. Васківська К.В. Організаційно-економічний механізм функціонування сільськогосподарських підприємств: теорія, методика, практика: Монографія. Львів: Ліга-Прес, 2016. 185 с.
3. Гуртов О.І. Проблеми сталого землекористування у сільському господарстві: теорія, методологія, практика: Монографія. Х.: Едена, 2010. 405 с.
4. Довгалик Н.В. Ефективність використання та відтворення основних засобів сільськогосподарських підприємств Центрального Полісся: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук. А., 2010. 20 с.
5. Мазнев Г.Є. Бізнес-планування технологічних процесів переробки сільськогосподарської продукції: навч. посіб. Х.: Міськдрук, 2010. 129 с.
6. Рогач М.М. Ефективність сільського господарства і рівень життя населення: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук. К., 2010. 20 с.
7. Семенов А.Г. Методи стратегічного управління підвищенням ефективності виробництва на підприємствах: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра екон. наук. Д., 2009. 36 с.

References:

1. Berezivskyi, P.S. (2015), *Ekonomichna efektyvnist' vyrobnytstva sil's'kohospodars'koi*

Таблиця 6. Проектне обґрунтування прибутковості впровадження системи доїння корів Westfaliya "Полісся-Сільгосп-Агро" на перспективний господарський період (2020 р.)

№ п/п	Показники	Одиниці виміру	Роки		Зміна показника 2020 р. до 2018 р., (+/-)
			Фактичний обсяг (2018)	Проектний обсяг (2020)	
1.	Вартість обладнання	тис грн	-	4800,5	4800,5
2.	Вартість сільськогосподарської споруди для обладнання	тис грн	-	125,5	125,5
3.	Вартість монтажних робіт обладнання та його налаштування	тис грн	-	350,0	350,0
4.	Витрати на навчання обслуговуючого персоналу	тис грн	-	35,7	35,7
5.	Ціна реалізації молока 1 ц	грн	417,1	980,70	563,6
6.	Виробнича собівартість 1 ц молока	грн	382,2	382,2	-
7.	Прибуток з 1 ц	грн	34,9	598,5	563,6
8.	Рентабельність	%	9,13	156,59	147,46

produktii v ahrarykh formuvanniakh [Economic efficiency of agricultural production in agrarian units], Liha-Pres, L'viv, Ukraine.

2. Vas'kivs'ka, K.V. (2016), *Orhanizatsijno-ekonomichnyj mekhanizm funktsionuvannia sil's'kohospodars'kykh pidpryemstv: teoriia, metodyka, praktyka* [Organizational and economic mechanism of functioning of agricultural enterprises: theory, methodology, practice], Liha-Pres, L'viv, Ukraine.

3. Hutorov, O.I. (2010), *Problemy staloho zemlekorystuvannia u sil's'komu hospodarstvi: teoriia, metodolohiia, praktyka* [Sustainable Land Use Problems in Agriculture: Theory, Methodology, Practice], Edena, Kharkiv, Ukraine.

4. Dovhaliuk, N.V. (2010), "Efficiency of use and reproduction of fixed assets of agricultural enterprises of Central Polesie", Ph.D., Thesis, *Ekonomy, L'vivs'kyj Natsional'nyj Ahrarynyj Universytet*, L'viv, Ukraine.

5. Mazniev, H.Ye. (2010), *Biznes-planuvannia tekhnolohichnykh protsesiv pererobky sil's'kohospodars'koi produktii* [Business planning of technological processes of processing agricultural products], Mis'kdruk, Kharkiv, Ukraine.

6. Rohach, M.M. (2010), "Agricultural efficiency and standard of living", Ph.D., Thesis, *Ekonomy, Kyivs'kyj Natsional'nyj Ekonomichnyj Universytet im. V.Het'mana*, Kyiv, Ukraine.

7. Semenov, A.H. (2009), "Methods of strategic management of increasing production efficiency at enterprises", Ph.D., Thesis, *Ekonomy, Dnipropetrovs'kyj Derzhavnyj Ahraryno-ekonomichnyj Universytet*, Dnipropetrovs'k, Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 12.12.2019 р.